

Oplegvel

Portefeuille: Dhr. Chr. van Velzen
Auteur: Mw. A.C. van Zalinge
Telefoon 5313135
E-mail: a.v.zalinge@haarlem.nl
STZ/RP Reg.nr. 2009/30644
bijlage
B & W-vergadering van 3 maart 2009

Onderwerp

Herziene concept beleidsnota Archeologie

DOEL: Besluiten

Het college is bevoegd een besluit te nemen over de herziene conceptbeleidsnota en het vrijgeven voor inspraak.

B&W:

1. Het college besluit in te stemmen met de herziene concept inclusief de verwerking van de reacties gegeven in het kader van vooroverleg en participatie;
2. Het besluit heeft financiële consequenties. De kosten van dit besluit zijn voorzien en opgenomen in de programmabegroting 2009-2013 en projectbegrotingen;
3. De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, de Provincie Noord-Holland, de Archeologische Werkgroep Haarlem, de wijkraden, de woningcorporaties en degenen die een reactie hebben ingestuurd tijdens de participatie ontvangen daags na besluitvorming informatie over dit besluit; kennisgeving van de inspraakmogelijkheid voor de beleidsnota Archeologie vindt plaats in de Stadskrant;
4. Het besluit van het college wordt conform het *protocol actieve informatieplicht* ter bespreking voorgelegd aan de commissie Ontwikkeling waarna het herziene concept beleidsnota Archeologie ter inzage wordt gelegd.

COLLEGEBSLUIT

Onderwerp: *Herziene concept Beleidsnota Archeologie*

1. Inleiding

Aanleiding

Op 1 september 2007 is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) van kracht geworden. De primaire verantwoordelijkheid voor het archeologisch erfgoed is gedecentraliseerd en ligt nu op gemeentelijk niveau. De inwerkingtreding van de Wamz, de veranderingen in het archeologische bestel en het rijke Haarlemse archeologische bodemarchief brengen op dit moment de noodzaak om een gemeentelijk beleid ten aanzien van archeologische monumentenzorg te bepalen.

Om uitvoering te geven aan de nieuwe wettelijke taken, met de intentie op een werkbare en doelmatige manier zorg te dragen voor het bodemarchief, zijn een concept beleidsnota Archeologie en een concept Archeologische Beleidskaart Haarlem opgesteld. Hierdoor is voor alle betrokkenen inzichtelijk in welke gevallen rekening dient te worden gehouden met het archeologisch erfgoed.

Participatie

Het college van burgemeester en wethouders heeft op 5 augustus 2008 (reg.nr.2008/113046 ingestemd met de concept beleidsnota Archeologie. In dit kader is het concept toegezonden aan woningbouwcorporaties, wijkraden, de Archeologische Werkgroep Haarlem en de provincie Noord-Holland. Tevens zijn exemplaren ter inzage geweest op het stadskantoor en de stadsbibliotheek.

Alle ingekomen reacties zijn verwerkt. In bijlage 7 van de voorliggende herziene concept beleidsnota Archeologie zijn de antwoorden op gestelde vragen beantwoord en eventuele wijzigingen naar aanleiding van deze reacties ten opzichte van het concept ontwerp van 11 augustus 2008 in het kort samengevat.

2. Besluitpunten college

1. Het college besluit in te stemmen met de herziene concept inclusief de verwerking van de reacties gegeven in het kader van vooroverleg en participatie;
2. Het besluit heeft financiële consequenties. De kosten van dit besluit zijn voorzien en opgenomen in de programmabegroting 2009-2013 en projectbegrotingen;
3. De de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, de Provincie Noord-Holland, de Archeologische Werkgroep Haarlem, de wijkraden, de woningcorporaties en degenen die een reactie hebben ingestuurd tijdens de participatie ontvangen daags na besluitvorming informatie over dit besluit; kennisgeving van de inspraakmogelijkheid voor de beleidsnota Archeologie vindt plaats in de Stadskrant;
4. Het besluit van het college wordt conform het *protocol actieve informatieplicht* ter bespreking voorgelegd aan de commissie Ontwikkeling waarna het herziene concept beleidsnota Archeologie ter inzage wordt gelegd.

3. Beoogd resultaat

Vrijgeven van het ontwerp facetbestemmingsplan Archeologie voor de formele planprocedure.

4. Argumenten

4.1 *Procedureel aspect*

Het voorstel past in het ingezet beleid voor wat betreft inspraak voor beleidsvoornemens. De instemming van het college vormt de start van de formele procedure voor beleidsvoornemens. De herziene conceptbeleidsnota Archeologie zal na publicatie voor zes weken ter inzage worden gelegd. Een ieder kan dan zienswijzen inbrengen.

4.2. *Inhoudelijk aspect*

Om uitvoering te geven aan de nieuwe wettelijke taken, met de intentie om op een werkbare en doelmatige manier zorg te dragen voor het bodemarchief, zijn een concept beleidsnota Archeologie en bijbehorende concept Archeologische Beleidskaart Haarlem opgesteld. Deze vormen het archeologiebeleid dat, onder andere, in de gemeentelijke bestemmingsplannen zijn beslag vindt. Daarmee voldoet de gemeente aan de voorwaarden die de Wamz stelt en zal voor alle betrokkenen inzichtelijk zijn wanneer en waar rekening dient te worden gehouden met het archeologisch bodemarchief.

4.3. kern van het besluit

De beleidsnota Archeologie en de bijbehorende Archeologische beleidskaart Haarlem vormen het archeologiebeleid van de gemeente Haarlem. Hiermee voldoet de gemeente aan de voorwaarden die aan het beleid ten aanzien van het archeologisch erfgoed worden gesteld bij de inwerkingtreding van de Wamz op 1 september 2007.

4.4. Financiële paragraaf

De Beleidsnota Archeologie heeft financiële gevolgen. In de herziene conceptbeleidsnota Archeologie heeft hoofdstuk 5 betrekking op het onderwerp financiële consequenties. In dit hoofdstuk zijn alle kosten van het nieuwe archeologiebeleid en de dekking ervan uitgewerkt.

De taakverbreding als gevolg van de nieuwe wetgeving veroorzaakt kosten en risico's voor de gemeente. Deze kosten en risico's komen bovenop de bestaande kosten voor de archeologische monumentenzorg. Het voorstel is om de hier gestelde dekking van de kosten en risico's en de voorgestelde regelingen over 2 jaar te evalueren en waar nodig bij te stellen. Het gaat namelijk om een nieuwe situatie waarmee geen enkele gemeente nog ervaring heeft en waarvoor gegevens, zowel op gemeentelijk als landelijk niveau, nog ontbreken.

Het gemeentelijk budget voor archeologie bestaat uit twee posten: het Archeologisch Museum Haarlem en Archeologie algemeen. Daarnaast is er de post archeologisch veldonderzoek in het kader van gemeentelijke projecten en een tweetal risico's.

Omschrijving	Kosten
I. Archeologie algemeen	€ 555.000
Archeologisch Museum Haarlem	€ 129.000
II. Uitvoeren archeologisch veldonderzoek	€0 / projectbegroting
III. Risico toevalsvondst	p.m.
IV. Risico schadevergoeding	p.m.
V. Archeologisch Fonds	nvt

De kosten van het Archeologisch Museum Haarlem zijn gebaseerd op een formatiebezetting van 1 fte. De kosten van Archeologie algemeen worden voor het merendeel bepaald door de formatiebezetting van 4,5 fte. Daarnaast zijn in beide posten beperkte kosten voor materiaal, voor het gemeentelijk depot voor archeologische vondsten en voor uitwerkingsonderzoek opgenomen.

I. Archeologie algemeen en Archeologisch Museum Haarlem

Kosten

De taakverbreding zal een verhoging van de apparaatkosten opleveren. Dit betreft voornamelijk de extra werkzaamheden op het gebied van beleid en advies, toetsing, regie, communicatie en educatie. Hiervoor zullen enkele minimale aanpassingen in de werkprocessen van de organisatie nodig zijn. Uitgangspunt is dat de kosten zoveel mogelijk beperkt blijven. Dit kan door het toepassen van kwalitatieve en kwantitatieve normen. De kwalitatieve norm wordt toegepast door middel van de voorlopige Archeologische Onderzoeksagenda Haarlem (AOH), die de gemeente in staat stelt het archeologisch onderzoek te sturen. De kwantitatieve norm is in de vorm van de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH) toegepast.

Dekking

De kosten van het Archeologisch Museum Haarlem en Archeologie algemeen zijn opgenomen in de programmabegroting 2009-2013 van de gemeente Haarlem onder programma 6, product 060207 Monumenten en Archeologie.

II. Archeologisch (veld)onderzoek

Kosten

Een belangrijk element van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) is de introductie van het veroorzakerprincipe. Initiatiefnemers tot bodemversturende activiteiten zijn in beginsel verplicht de kosten van het benodigde archeologische onderzoek voor hun rekening te nemen. De gemeente Haarlem valt als (mede)initiatiefnemer van bodemversturende projecten ook onder dit principe.

Dekking

Kosten voor archeologisch onderzoek ten gevolge van bodemversturende projecten komen ten laste van het betreffende project. Zij worden opgenomen in de betreffende projectbegrotingen. De gemeente heeft de mogelijkheid om, op basis van de grondexploitatiewet, de kosten in de grondexploitatie te verdisconteren.

III. Toevalsvondsten

Kosten

Als de archeologische belangen op de juiste wijze worden meegenomen in het planproces zullen toevalsvondsten nauwelijks worden gedaan. In die gevallen dat een toevalsvondst zich wel voordoet betekent dit niet automatisch dat dit tot kosten voor de gemeente zal leiden. Slechts in uitzonderlijke gevallen zal er besloten worden tot het veilig stellen van de vondsten, namelijk alleen wanneer deze van ongekende importantie zijn voor het gemeentelijk bodemarchief.

Dekking

Gezien het vermoedelijk zeer incidenteel karakter zullen de kosten van het mogelijke uit te voeren archeologisch onderzoek ten laste komen van de algemene reserve van de gemeente Haarlem. Voorgaande is afgesproken met dhr. Chr. Van Velzen en dhr. H. Rooijers.

IV. Risico: schadevergoeding

Kosten

Op grond van art. 42 van de Monumentenwet 1988 kan het voorkomen dat de gemeente gehouden is over te gaan tot schadevergoeding. Uit de toelichting op de Wamz en Bamz blijkt dat vooral gedacht moet worden aan kosten in verband met opgravingen. Of iets als schade of excessief moet worden gekwalificeerd, is sterk afhankelijk van het (financiële)belang van de aanvrager, diens draagkracht, de mogelijkheden om naar een andere locatie om te zien en dergelijke meer.

De inschatting is dat aanvragen tot schadevergoedingen voor het niet verlenen van vergunningen niet (of nauwelijks) voor zullen worden toegekend. Omdat er op dit moment nog geen ervaring is op het gebied van schadevergoeding in het kader van eisen ten aanzien van archeologie en jurisprudentie nog gevormd moet worden kan er nog geen uitspraak worden gedaan over de kosten hiervan.

Over de kosten van het toekennen van vergoeding van excessieve kosten voor archeologisch onderzoek kan om dezelfde reden nog geen uitspraak worden gedaan. De verstoorder dient de kosten te dragen tot de grens van wat de projectexploitatie kan dragen. In hoeverre kosten al dan niet ten laste moet blijven van de initiatiefnemer is afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Een regeling voor de vergoeding van de archeologische onderzoekskosten geeft de wetgever niet, die moeten gemeenten zelf ontwikkelen. Aangezien jurisprudentie nog moet worden gevormd en er geen ervaring is bij gemeenten met deze nieuw te ontwikkelen regeling wordt voorgesteld om voor een periode van 2 jaar een richtlijn vast te stellen, waarna een evaluatie volgt.

De richtlijn houdt het volgende in:

- De initiatiefnemer, zijnde een natuurlijk persoon (ook wel particulier genoemd), met als voorwaarden dat deze natuurlijk persoon:
 - de gronden in eigendom heeft, indien er (nog) geen sprake is van daarop rustende bebouwing;
 - dan wel eigenaar is van de gronden en de daarop rustende bebouwing;
 - en deze bebouwing of op te richten bebouwing gebruikt dan wel gaat gebruiken als hoofdwoonverblijf.

zal de kosten voor archeologisch onderzoek dienen te dragen tot minimaal 10% van de totale projectkosten. Daarboven kan deze initiatiefnemer een verzoek indienen bij het college van B&W tot vergoeding van de kosten. Per geval zal bekeken worden of de overige kosten voor rekening van de gemeente zullen komen.

- De initiatiefnemer, zijnde een natuurlijke persoon dien niet aan de bovengenoemde voorwaarden voldoet en rechtspersonen (bedrijven, stichtingen e.d.) dienen de kosten voor archeologisch onderzoek geheel te dragen, tenzij er zeer bijzondere omstandigheden zijn, dit ter beoordeling van het college van B&W.

Dekking

Eventuele vergoedingen die kunnen worden toegekend door B&W komen, gezien de ontbrekende ervaring, voorlopig ten laste van de algemene reserve van de gemeente Haarlem.

V. Archeologiefonds

In het verleden is een Archeologisch Fonds (AF) ingesteld. Als toevoegingen aan dit fonds worden een tweetal bronnen gebruikt:

- a. 1,25% van de jaarlijkse rioleringskosten;
- b. 1% van de kosten van sloopwerkzaamheden door of namens de gemeente uitgevoerd.

Het AF heeft tot doel incidentele specifieke kosten voor de Haarlemse archeologie (bijv specifieke onderzoeken, rapportages of tentoonstellingen met een buitengewoon karakter, Haarlemse Bodemonderzoek, amateurs) te dekken. De stand van het AF bedroeg per 1 januari 2008 € 186.000. De kosten over 2007 kunnen nog niet gegeven worden, op dit moment zijn daar nog geen gegevens voor beschikbaar.

In de nieuwe situatie kan het ook de kosten dekken voor onderzoek dat, conform het archeologiebeleid, zeer belangrijk is voor de archeologie en geschiedenis van Haarlem maar dat niet kan worden gedekt door het verstoordersprincipe. Dit geldt bijvoorbeeld voor de meeste rioolwerkzaamheden en sloopwerkzaamheden buiten beschermd stadsgezicht.

Voorgesteld wordt het fonds (en de wijze van voeding) tot het moment van evaluatie van de nieuwe wetgeving (in 2011) in stand te houden.

4.5. *Communicatieparagraaf.*

In het kader van participatie en vooroverleg is de concept beleidsnota Archeologie toegezonden aan derden. Op 26 augustus 2008 heeft bovendien een informatiebijeenkomst in het Archeologisch Museum plaatsgevonden in aanwezigheid van twee wethouders. Zowel het archeologiebeleid als het bestemmingsplan zijn toegelicht en aansluitend was gelegenheid voor het stellen van vragen en het maken van opmerkingen. Ook na die informatiebijeenkomst waren (schriftelijke) reacties mogelijk. Daar is via enkele publicaties in de Stadskrant op gewezen. Deze reacties en het gemeentelijk commentaar hierop zijn opgenomen in bijlage A behorend bij de herziene concept beleidsnota Archeologie. Waar nodig is de concept beleidsnota aangepast en zijn de aanpassingen opgenomen in het ontwerp facetbestemmingsplan.

5. Kanttekeningen

De beleidsnota Archeologie en de Archeologische Beleidskaart Haarlem zijn een eerste beleid en een eerste kaart die eisen stellen ten behoeve van archeologische waarden. Archeologische bevindingen zullen een verfijning over twee jaar en periodieke aanpassingen daarna noodzakelijk maken.

6. Uitvoering

- Indien het college instemt met de herziene concept beleidsnota zoals die nu is aangeboden wordt het ter bespreking naar de Commissie Ontwikkeling gestuurd. Het zal voor zes weken ter visie worden gelegd en gedurende die periode kunnen mondeling of schriftelijke zienswijzen worden ingediend;
- Na verwerking van de zienswijzen zal de herziene concept beleidsnota worden voorgelegd aan het college en zal de gemeenteraad een besluit nemen over de vaststelling, nadat het ter advisering bij de commissie Ontwikkeling is geweest;
- Na publicatie wordt de vastgestelde beleidsnota zes weken ter visie gelegd, waarna het samen met het facetbestemmingsplan Archeologie in werking treedt. De huidige planning is dat de beleidsnota in de zomer van 2009 in werking zal treden. Uiteraard bestaan dan ook nog beroepsmogelijkheden bij de Raad van State, waardoor de inwerkingtreding van de beleidsnota later kan plaatsvinden.

7. Bijlagen

Bijlage A: Herziene concept beleidsnota Archeologie

Het college van burgemeester en wethouders

Gemeente Haarlem 2009

Een waardevol bezit

Beleidsnota archeologie

Inhoudsopgave

Samenvatting Archeologiebeleid Gemeente Haarlem	5
1. Archeologiebeleid Haarlem: Beleidsdoelen En Accenten	5
1.1 Doelstellingen archeologiebeleid	5
1.2 Randvoorwaarden	7
1.3 Kosten en dekking gemeente	7
1.4 Consequenties voor initiatiefnemers	11
1.5 Actiepunten	11
1.6 Evaluatie	13
1.7 Leeswijzer	13
Inleiding	15
2. Inleiding Archeologiebeleid Gemeente Haarlem	15
2.1 Aanleiding	15
2.2 Wet op de archeologische Monumentenzorg	15
2.3 Het bodemarchief van Haarlem	15
2.4 Vraagstelling	17
Motivering en Uitwerking Archeologiebeleid Gemeente Haarlem	19
3. Beheer Van Het Haarlems Bodemarchief	19
3.1 Rijksbeleid	19
3.2 Provinciaal beleid	19
3.3 Archeologiebeleid in Haarlem	19
3.3.1 Doel 1: Behoud van het bodemarchief	20
3.3.2 Doel 2: Kennisvergroting van het Haarlems bodemarchief	29
3.3.3 Doel 3: Zichtbaarheid & informatievoorziening: maatschappelijk draagvlak	30
Consequenties Archeologiebeleid Gemeente Haarlem	33
4. Consequenties Voor Gemeente Haarlem En Initiatiefnemers	33
4.1 Consequenties voor de gemeente Haarlem	33
4.1.1 Bevoegd gezag rol	33
4.1.2 Uitvoeren archeologisch onderzoek	33
4.1.3 Risico: kosten archeologisch onderzoek in geval van toevalsvondsten	35
4.1.4 Risico: Schadevergoeding	35
4.2 Consequenties voor initiatiefnemers	35
Financiën Archeologiebeleid Gemeente Haarlem	37
5. Kosten En Dekking	37
5.1 Kosten en dekking gemeente Haarlem	37
5.1.1 Archeologisch Museum Haarlem en Archeologie algemeen	37
5.1.2 Uitvoeren archeologisch onderzoek	38
5.1.3 Risico: archeologisch onderzoek in het geval van toevalsvondsten	38
5.1.4 Risico: schadevergoeding	38
5.1.5 Archeologisch Fonds	41
5.2 Kosten en dekking initiatiefnemers	41

<i>Literatuur</i>	43
<i>Begrippenlijst</i>	45
<i>Bijlagen</i>	47
Bijlage 1 is de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem.	
Bijlage 2 behandelt de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH).	
Bijlage 3 behandelt de Archeologische Onderzoeksagenda Haarlem.	
Bijlage 4 geeft een beknopt overzicht van het rijke bodemarchief van de gemeente Haarlem.	
Bijlage 5 behandelt de verantwoordelijkheden van het Rijk en de Provincie Noord-Holland.	
Bijlage 6 geeft een overzicht van het archeologisch onderzoekstraject	
Bijlage 7 geeft antwoord op de reacties uit de participatieprocedure.	

Samenvatting Archeologiebeleid Gemeente Haarlem

1. Archeologiebeleid Haarlem: beleidsdoelen en accenten

In deze samenvatting worden de beleidsdoelen beschreven die zijn opgesteld voor een verantwoord archeologiebeleid in Haarlem¹. Ook zijn de randvoorwaarden, de financiële consequenties en de actiepunten op een rij gezet. De samenvatting geeft kort en bondig antwoord op de vraag hoe de gemeente een adequate invulling kan geven aan de wettelijke taken ten aanzien van de archeologische monumentenzorg en een maatschappelijk balans kan aanbrengen tussen de ruimtelijke ordening en het zorgvuldig beheer van het bodemarchief. De invulling van het beleid is zodanig dat, binnen de wettelijke kaders blijvend, het werkbaar en doelmatig blijft en de regeldruk zo beperkt mogelijk is.

1.1 Doelstellingen archeologiebeleid

Met de goedkeuring van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) heeft de gemeente er vanaf 1 september 2007 een aantal nieuwe verplichtingen bij gekregen met betrekking tot de zorg voor het archeologisch erfgoed. Deze wet is het resultaat van de implementatie van het Europese Verdrag van Valetta². Het verdrag beoogt onder andere een geïntegreerd behoud van archeologische erfgoed, een duidelijke financiering van het onderzoek, de verzameling en verspreiding van wetenschappelijk onderzoek en bewustmaking van het publiek.

Op grond van de Wamz *moeten* gemeenten verantwoordelijkheid nemen voor het behoud van het eigen bodemarchief. Gezien het rijke bodemarchief van Haarlem is het niet alleen noodzakelijk, maar ook zeer wenselijk een adequaat archeologiebeleid te voeren. De uitgangspunten voor gemeentelijke beslissingen zijn in de beleidsnota archeologie en de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH) vastgelegd en uitgewerkt en vormen het archeologiebeleid dat, onder andere, in de gemeentelijke bestemmingsplannen en in enkele verordeningen zijn beslag vindt³. Daarmee voldoet de gemeente aan de voorwaarden die de Wamz stelt en zal voor alle betrokkenen inzichtelijk zijn wanneer en waar rekening dient te worden gehouden met het archeologisch bodemarchief.

Voor het archeologiebeleid zijn de volgende doelen geformuleerd:

Doel 1: De gemeente Haarlem streeft naar bescherming van het bodemarchief door middel van de bestemmingsplannen en stedelijke planvorming.

Hierbij staat behoud *in situ* (ter plaatse) voorop. Als vernietiging van archeologische waarden niet voorkomen kan worden, worden deze veiliggesteld door middel van archeologisch veldonderzoek en uitwerking (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van het project dat tot bodemversturende activiteiten leidt (de verstoorder), is verantwoordelijk voor de kosten van het archeologisch onderzoek.

Doel 2: De gemeente Haarlem streeft, als behoud *in situ* niet mogelijk is, naar kennisvergroting van het Haarlems bodemarchief. Het wordt als een belangrijk onderdeel van een goede kwaliteit van archeologische monumentenzorg gezien en noodzakelijk geacht om het beleid een kader te geven en te sturen.

Doel 3: De gemeente Haarlem behartigt het publiek belang van het kwetsbare en waardevolle bodemarchief en kent daarom in haar archeologiebeleid een belangrijke rol toe aan publieksinformatie, -educatie en -participatie in de ruimste zin van het woord. Zij ziet deze aspecten als belangrijke voorwaarden voor het welslagen van het archeologiebeleid.

Om de drie gestelde beleidsdoelen te realiseren zijn deze op onderstaande punten uitgewerkt:

Doel 1: Bescherming van het bodemarchief

- 1.1 Bij processen die plaatsvinden in het kader van de ruimtelijke ordening worden de archeologische belangen volwaardig meegewogen om behoud *in situ* na te streven. (zie § 3.3.1.1);
- 1.2 Op de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH) wordt per archeologisch waardevol gebied in de gemeente een regime aangegeven, dat vaststelt bij welke planomvang rekening gehouden moet worden met archeologische waarden en welke eisen daaraan worden gesteld. De (voorlopige) beleidskaart wordt vertaald in de nieuwe bestemmingsplannen en gehanteerd bij de vergunningverlening. De kaart is voorlopig, omdat deze binnen 2 jaar zal worden verfijnd. (zie § 3.3.1.2);
- 1.3 Voor de archeologisch waardevolle gebieden wordt in de planvoorschriften van nieuwe bestemmingsplannen

¹ Voor een motivering en uitwerking hiervan zie hoofdstuk 3.

² Malta, 1992. Voor meer informatie zie hoofdstuk 2.1 en 2.1 en bijlage 5.

³ Sloopeerordening, bouwverordening en de Monumentenverordening.

opgenomen dat bij reguliere bouw-, en aanlegvergunningen archeologische voorschriften kunnen worden verbonden, alsmede aan sloopvergunningen binnen beschermd stadsgezicht. Voor de aanpassing van oude bestemmingsplannen zal een facetbestemmingsplan archeologie worden opgesteld en vastgesteld. (zie § 3.3.1.3);

- 1.4 Er wordt een verordening Monumenten en Archeologie vastgesteld⁴. Daarin wordt de mogelijkheid opgenomen om gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen en wordt een goedkeuringsvereiste opgenomen voor Programma's van Eisen en Plannen van Aanpak voor archeologisch veldonderzoek. (zie § 3.3.1.4);
- 1.5 Initiatiefnemers van ruimtelijke- en bouwplannen met bodemverstorende activiteiten ('verstoorder') dienen, conform het 'veroorzakersprincipe', de kosten voor archeologisch (voor)onderzoek te dragen. Als de kosten excessief zijn is de gemeente medeverantwoordelijk voor de kosten⁵. Kosten voor archeologisch onderzoek ten gevolge van bodemverstorende projecten, waarbij de gemeente initiatiefnemer is, komen ten laste van de betreffende projectbegroting. (zie § 3.3.1.5);
- 1.6 De kwaliteit van het archeologisch onderzoek wordt gewaarborgd door de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, de Haarlemse Richtlijnen en het standaard Programma van Eisen voor de Haarlemse binnenstad. (zie § 3.3.1.6);
- 1.7 De gemeente hecht grote waarde aan de kwaliteit van het behoud *ex-situ* en daarmee aan het beheer van het gemeentelijk depot. (zie § 3.3.1.7);
- 1.8 De gemeente heeft niet de intentie om archeologisch veldonderzoek binnen de gemeentegrenzen zelf in eigen beheer uit te voeren. Wel zal in de toekomst onderzocht worden of de uitvoering van het kleine onderzoek weer zou kunnen worden opgepakt. (zie § 3.3.1.8);

Doel 2: Kennisvergroting van het Haarlems bodemarchief

- 2.1 De voorlopige Archeologische Onderzoeksagenda Haarlem vormt de leidraad voor het archeologisch onderzoek in de gemeente. De gemeente zal deze agenda op bepaalde momenten evalueren en waar nodig bijstellen. (zie § 3.3.2.1);
- 2.2 De gemeente hecht grote waarde aan de uitwerking van archeologisch onderzoek. Reeds bestaande achterstanden in uitwerking van archeologisch onderzoek worden weggewerkt (zie § 3.3.2.2).

⁴ Dit zal een uitbreiding zijn van de huidige Monumentenverordening.

⁵ De verplichting hiertoe (in bepaalde gevallen) is wettelijk bepaald in art. 34a van de Monumentenwet 1988 en toegelicht in de Memorie van Toelichting en het Besluit op de archeologische monumentenzorg.

Doel 3: Zichtbaarheid en informatievoorziening: maatschappelijk draagvlak

- 3.1 De gemeente zal een actief communicatiebeleid voeren op het gebied van archeologische monumentenzorg, zodat de consequenties van het archeologiebeleid van meet af aan voor iedereen helder is. (zie § 3.3.3.1);
- 3.2 Voor de verspreiding van kennis van de Haarlemse bewoningsgeschiedenis en de educatie daaromtrent hecht de gemeente grote waarde aan het Archeologie Museum Haarlem en diens tentoonstellingen en educatieve projecten. (zie § 3.3.3.2);
- 3.3 Voor de verspreiding van kennis van de Haarlemse (bewonings)geschiedenis acht de gemeente het inlichten van de pers en overige media, het geven van lezingen en het organiseren van tentoonstellingen (buiten het museum) van groot belang. (zie § 3.3.3.3);
- 3.4 Voor de verspreiding van kennis van de Haarlemse (bewonings)geschiedenis en het (wetenschappelijk) publiceren van onderzoeksgegevens hecht de gemeente grote waarde aan het verschijnen van publieksvriendelijke publicaties en de reeks " Haarlems BodemOnderzoek". (zie § 3.3.3.4);
- 3.5 De gemeente ziet het belang van de inbreng van lokale deskundigheid in de archeologische monumentenzorg. Amateurcheologen wordt de gelegenheid geboden onder bepaalde voorwaarden te participeren in archeologisch onderzoek. (zie § 3.3.3.5).

1.2 Randvoorwaarden

- Een van de belangrijkste randvoorwaarden om aan het archeologiebeleid adequaat uitvoering te kunnen geven, is dat de personele bezetting en het depot zoals in de huidige situatie (voorjaar 2009) tenminste blijven bestaan;
- De voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem, de onderzoeksagenda en de regelingen met betrekking tot schadevergoeding dienen twee jaar na vaststelling te worden geëvalueerd en daarna periodiek te worden geëvalueerd.

1.3 Kosten en dekking gemeente

De taakverbreding als gevolg van de nieuwe wetgeving veroorzaakt kosten en risico's voor de gemeente. Deze kosten en risico's komen bovenop de bestaande kosten voor de archeologische monumentenzorg. Het voorstel is om de hier gestelde dekking van de kosten en risico's en de voorgestelde regelingen over 2 jaar te evalueren en waar nodig bij te stellen.

Het gaat namelijk om een nieuwe situatie waarmee geen enkele gemeente nog ervaring heeft en waarvoor gegevens, zowel op gemeentelijk als landelijk niveau, nog ontbreken.

Het gemeentelijk budget voor archeologie bestaat uit twee posten: het Archeologisch Museum Haarlem en Archeologie algemeen. Daarnaast is er de post archeologisch veldonderzoek in het kader van gemeentelijke projecten en een tweetal risico's.

II. Archeologisch (veld)onderzoek

Kosten

Een belangrijk element van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) is de introductie van het veroorzakerprincipe. Initiatiefnemers tot bodemverstorende activiteiten zijn in beginsel verplicht de kosten van het benodigde archeologische onderzoek voor hun rekening te nemen. De gemeente Haarlem valt als (mede)initiatiefnemer van bodemverstorende projecten ook onder dit principe.

Omschrijving	Kosten	Toelichting
I. Archeologie algemeen	€ 555.000	zie § 5.1.1
I. Archeologisch Museum Haarlem	€ 129.000	zie § 5.1.1
II. Uitvoeren archeologisch veldonderzoek	€ 0 / projectbegroting	zie § 5.1.2
III. Risico toevalsvondst	p.m.	zie § 5.1.3
IV. Risico schadevergoeding	p.m.	zie § 5.1.4
V. Archeologie fonds	n.v.t.	Zie § 5.1.5

De kosten van het Archeologisch Museum Haarlem zijn gebaseerd op een formatiebezetting van 1 fte.

De kosten van Archeologie algemeen worden voor het merendeel bepaald door de formatiebezetting van 4,5 fte. Daarnaast zijn in beide posten beperkte kosten voor materiaal, voor het gemeentelijk depot voor archeologische vondsten en voor uitwerkingsonderzoek opgenomen.

I. Archeologie algemeen en Archeologisch Museum Haarlem

Kosten

De taakverbreding zal een verhoging van de apparaatkosten opleveren. Dit betreft voornamelijk de extra werkzaamheden op het gebied van beleid en advies, toetsing, regie, communicatie en educatie. Hiervoor zullen enkele minimale aanpassingen in de werkprocessen van de organisatie nodig zijn. Uitgangspunt is dat de kosten zoveel mogelijk beperkt blijven. Dit kan door het toepassen van kwalitatieve en kwantitatieve normen. De kwalitatieve norm wordt toegepast door middel van de voorlopige Archeologische Onderzoekagenda Haarlem (AOH), die de gemeente in staat stelt het archeologisch onderzoek te sturen. De kwantitatieve norm is in de vorm van de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH) toegepast.

Dekking

De kosten van het Archeologisch Museum Haarlem en Archeologie algemeen zijn opgenomen in de programmabegroting 2009-2013 van de gemeente Haarlem.

Dekking

Kosten voor archeologisch onderzoek ten gevolge van bodemverstorende projecten komen ten laste van het betreffende project. Zij worden opgenomen in de betreffende projectbegrotingen. De gemeente heeft de mogelijkheid om, op basis van de grondexploitatiewet, via de exploitatieverordening de kosten die gemaakt worden voor noodzakelijk archeologisch (voor)onderzoek in nieuwe plangebieden door te berekenen in de verkoopprijs van de uit te geven grond.

III. Toevalsvondsten

Kosten

Als de archeologische belangen op de juiste wijze worden meegenomen in het planproces zullen toevalsvondsten nauwelijks voorkomen. In die gevallen dat een toevalsvondst zich wel voordoet betekent het niet automatisch dat dit tot kosten voor de gemeente zal leiden. Slechts in uitzonderlijke gevallen zal er besloten worden tot het veilig stellen van de vondsten, namelijk alleen wanneer deze van ongekennde importantie zijn voor het gemeentelijk bodemarchief. De inschatting is dat dit dan ook zelden zal gebeuren.

Dekking

Gezien het vermoedelijk zeer incidenteel karakter zullen de kosten van het mogelijke uit te voeren archeologisch onderzoek ten laste komen van de algemene reserve van de gemeente Haarlem.

IV. Risico: schadevergoeding

Kosten

Op grond van art. 42 van de Monumentenwet 1988 kan het voorkomen dat de gemeente gehouden is over te gaan tot schadevergoeding. Uit de toelichting op de Wamz en Bamz blijkt dat vooral gedacht moet worden aan kosten in verband met opgravingen. De mogelijkheid bestaat namelijk dat, vooral bij kleinere bouw- en ontwikkelingsprojecten, de kosten van archeologische onderzoeken tot een zodanige kostenstijging leiden dat dit niet meer in verhouding staat tot de bouw/projectkosten, waardoor de exploitatie in gevaar komt. Of iets als schade of excessief moet worden gekwalificeerd, is sterk afhankelijk van het (financiële) belang van de aanvrager, diens draagkracht, de mogelijkheden om naar een andere locatie om te zien en dergelijke meer.

Over de hoogte van de kosten van het toekennen van vergoeding van excessieve kosten voor archeologisch onderzoek kan, gezien het feit dat er op dit moment nog geen ervaring is op het gebied van excessieve kosten en jurisprudentie nog gevormd moet worden, nog geen uitspraak worden gedaan.

Bij grote projecten zullen de kosten voor archeologie naar verhouding niet snel worden ervaren als excessief. Maar een relatief kleine bodemingreep door een initiatiefnemer kan leiden tot relatief kostbare opgravingen. Met name in de binnenstad is dit het geval. Het is de vraag in hoeverre het redelijk is deze kosten volledig door de veroorzaker te laten dragen, vooral wanneer ze niet in verhouding staan tot de totale stichtingskosten. Artikel 34 a bepaalt dat het verplichtende bestuursorgaan (B&W) gehouden is de redelijkheid van deze kosten te bewaken.

De inschatting is dat aanvragen tot schadevergoedingen voor het niet verlenen van bouwvergunningen niet (of nauwelijks) zullen worden toegekend. Het archeologiebeleid van de gemeente Haarlem is namelijk zo vormgegeven dat in principe elke vergunningaanvraag zal worden verleend, in bepaalde gevallen onder het stellen van archeologische voorwaarden.

Daarnaast zijn in het facetbestemmingsplan archeologie voorschriften in het belang van de archeologische monumentenzorg gesteld die van toepassing zijn op bouw-, aanleg-, en sloopvergunningen en vrijstellingen. De aanvrager kan zich alvorens een vergunning of vrijstelling aan te vragen hiervan op de hoogte stellen en hier op reageren.

Dekking

De initiatiefnemer van bodemversturende activiteiten dient de kosten te dragen tot de grens van wat de projectexploitatie kan dragen. In hoeverre kosten al dan niet ten laste moeten blijven van de aanvrager (initiatiefnemer) is afhankelijk van de

omstandigheden van het geval. Een regeling voor de vergoeding van de archeologische onderzoekskosten geeft de wetgever niet, die moeten gemeenten zelf ontwikkelen. Aan gezien jurisprudentie nog moet worden gevormd en er geen ervaring is bij gemeenten met deze nieuw te ontwikkelen regeling, wordt voorgesteld om voor een periode van 2 jaar een richtlijn vast te stellen, waarna een evaluatie volgt. De richtlijn houdt het volgende in:

- De initiatiefnemer, zijnde een natuurlijk persoon (ook wel particulier genoemd), met als voorwaarden dat deze natuurlijk persoon:
 - de gronden in eigendom heeft, indien er (nog) geen sprake is van daarop rustende bebouwing;
 - dan wel eigenaar is van de gronden en de daarop rustende bebouwing;
 - en deze bebouwing of op te richten bebouwing gebruikt dan wel gaat gebruiken als hoofdwoonverblijf.zal de kosten voor archeologisch vervolgonderzoek dienen te dragen tot minimaal 10% van de totale projectkosten. Daarboven kan deze initiatiefnemer een verzoek indienen bij het college van B&W tot vergoeding van de kosten. Per geval zal bekeken worden of de overige kosten voor rekening van de gemeente zullen komen.
- De initiatiefnemer, zijnde een natuurlijke persoon die niet aan de bovengenoemde voorwaarden voldoet en rechtspersonen (bedrijven, stichtingen e.d.) dienen de kosten voor archeologisch onderzoek geheel te dragen, tenzij er zeer bijzondere omstandigheden zijn, dit ter beoordeling van het college van B&W.

Een richtlijn van 10% wordt redelijk geacht. Bij het aanvragen van een reguliere bouwvergunning, een aanlegvergunning, een sloopvergunning binnen beschermd stadsgezicht of een vrijstelling/ontheffing of een projectbesluit c.q. wijziging/herziening van het bestemmingsplan, kunnen initiatiefnemers van bodemversturende activiteiten zich namelijk middels de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem op de hoogte stellen van de archeologische verwachting van het plangebied. Zij kunnen hier vervolgens rekening mee houden bij hun plannen en maatregelen treffen om behoud van de verwachte archeologische waarden te bewerkstelligen en kosten van mogelijk archeologisch onderzoek te beperken. Eventuele vergoedingen die kunnen worden toegekend door B&W komen, gezien de ontbrekende ervaring, voorlopig ten laste van de algemene reserve van de gemeente Haarlem.

V. Archeologiefonds

In het verleden is een Archeologisch Fonds (AF) ingesteld. Als toevoegingen aan dit fonds worden een tweetal bronnen gebruikt:

- a. 1,25% van de jaarlijkse rioleringskosten;
- b. 1% van de kosten van sloopwerkzaamheden door of namens de gemeente uitgevoerd.

Het AF heeft tot doel incidentele specifieke kosten voor de Haarlemse archeologie (bijv. specifieke onderzoeken, rapportages of tentoonstellingen met een buitengewoon karakter, Haarlemse Bodemonderzoek, amateurs) te dekken. De stand van het AF bedroeg per 1 januari 2008 € 186.000.

In de nieuwe situatie kan het ook de kosten dekken voor onderzoek dat, conform het archeologiebeleid, zeer belangrijk is voor de archeologie en geschiedenis van Haarlem maar dat niet kan worden gedekt door het verstoordersprincipe⁶. Dit geldt bijvoorbeeld voor de meeste rioolwerkzaamheden en sloopwerkzaamheden buiten beschermd stadsgezicht⁷.

Voorgesteld wordt het fonds (en de wijze van voeding) tot het moment van evaluatie van de nieuwe wetgeving (in 2011) in stand te houden.

1.4 Consequenties voor initiatiefnemers

Initiatiefnemers (bedrijven, burgers etc. van een project met bodemversturende activiteiten kunnen op grond van het nieuwe archeologiebeleid bij vergunningverlening in aanraking komen met voorwaarden met betrekking tot archeologie. Op basis van de voorlopige ABH en de aard van de activiteiten die worden geïnitieerd, kan de initiatiefnemer in het kader van de vergunningverlening gevraagd worden om een archeologisch rapport te leveren, waarin de waarde van archeologische resten voldoende is aangetoond. Dit betekent dat er een vorm van archeologisch (voor)onderzoek moet zijn uitgevoerd.

Vervolgens kunnen er, op basis van dit rapport, bij de vergunningverlening voorwaarden worden gesteld ten aanzien van archeologie. Een voorwaarde kan bijvoorbeeld zijn dat er archeologisch vervolgonderzoek moet worden uitgevoerd. De uitvoering en de kosten zijn de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer.

Kosten

Omdat er sprake is van een nieuwe situatie en er geen gegevens beschikbaar zijn over archeologisch onderzoek in opdracht van is, is het niet mogelijk om op dit moment een uitspraak te doen over de exacte financiële consequenties.

⁶ Dit omdat het niet aan een bouw/sloop/aanleg vergunning is gekoppeld.

⁷ Uitgebreide rioolwerkzaamheden in de Jansstraat zijn bijvoorbeeld niet gekoppeld aan een archeologie-plichtige vergunning, maar betreffen wel een grote mate van verstoring van de bodem op een belangrijke plaats in de stad. Bij dergelijke werkzaamheden is het belang van uitvoeren van archeologisch onderzoek groot.

Op basis van de vergunningaanvragen uit de periode 2006-2008 is de inschatting dat er circa 145 aanvragen per jaar zullen zijn die betrekking hebben op een bodemversturende activiteit waarbij men rekening moet houden met archeologie, en om die reden een archeologisch advies en een rapportage, en dus een vorm van archeologisch onderzoek, zullen moeten krijgen. De kosten van archeologisch onderzoek zijn sterk afhankelijk van de grootte van het plangebied, de aard van de bodemversturende activiteiten en de aard en hoeveelheid van de aangetroffen archeologische waarden. Om een indruk te geven van de prijzen zijn enkele schattingen gegeven van een gemiddeld onderzoek:

- Archeologisch bureauonderzoek ± € 500,- à € 1.000,-;
- Inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen ± € 2.000,- en € 4.000,-;
- Inventariserend veldonderzoek d.m.v. proefsleuven ± € 15.000,- en € 30.000,-;
- Kleine opgraving ± € 50.000,- / grote opgraving oplopend tot € 100.000,- of meer.

Van de 145 aanvragen waarbij een archeologisch rapport vereist is, zullen alle gevallen een bureauonderzoek vergen, en de meeste daarvan een vorm van booronderzoek. Hoeveel daarvan zal leiden tot een proefsleuvenonderzoek en een opgraving kan niet worden ingeschat omdat dit afhankelijk is van de aard van de geplande werkzaamheden en de aard en hoeveelheid van de archeologische waarden.

Dekking

Op grond van het veroorzakerprincipe vallen de mogelijke kosten ten laste van de initiatiefnemer. De kosten zullen per project variëren. Door zich op tijd te verwittigen van de voorwaarden en deze op te nemen in de planning en begroting van het project zijn de kosten beheersbaar. Tevens worden hierdoor vertragingen en onnodige kosten voorkomen.

1.5 Actiepunten

Om uitvoering te kunnen geven aan het beleid wordt op zo kort mogelijke termijn het volgende gerealiseerd:

- Verfijning en actualisering van de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem en de voorlopige Archeologische Onderzoeksagenda Haarlem;
- Opnemen van het archeologiebeleid en de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem in alle nieuwe bestemmingsplannen;

- Archeologiebeleid en de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem in oude bestemmingsplannen archeologisch reguleren door middel van een facetbestemmingsplan;
- Verordening Monumenten en Archeologie aanpassen met betrekking tot voorwaarden die aan een sloopvergunning kunnen worden gesteld;
- Verordening Monumenten en Archeologie aanpassen met betrekking tot voorwaarden die aan een archeologisch rapport kunnen worden gesteld;
- Mandatering van de stadsarcheoloog voor optreden namens bevoegd gezag aanpassen in het mandateringsbesluit;
- Archeologie opnemen in de risicoparaagraaf en begroting van gemeentelijke plannen op het gebied van ruimtelijke ordening;
- Bij voorstellen tot peilwijziging van het grondwater rekening houden met de aanwezige of te verwachten archeologische waarden;
- Aanpassen van de verordening Monumenten en wijzigingen in een verordening Monumenten en Archeologie;
- Opstellen van een regeling voor excessieve kosten van de initiatiefnemer;
- Opstellen interne procesbeschrijvingen om het beleid uit te kunnen voeren;
- Communicatieplan voor interne en externe communicatie opstellen;
- De huidige depotruimten toetsen aan de geldende KNA-eisen en eventueel de nodige aanpassingen aanbrengen.

1.6 Evaluatie

Na inwerkingtreding van het archeologiebeleid worden de volgende punten periodiek geëvalueerd en eventueel naar bevindingen aangepast en vastgesteld:

- De regeling voor het financieren van vergoeding excessieve kosten archeologisch onderzoek aan initiatiefnemers;
- De Archeologische Beleidskaart Haarlem en de Archeologische Onderzoeksagenda Haarlem.

1.7 Leeswijzer

Samenvatting archeologiebeleid

De samenvatting, hoofdstuk 1, vormt de kern van de beleidsnota archeologie.

Inleiding

Hoofdstuk 2 geeft een korte inleiding over de noodzaak van een gemeentelijk archeologiebeleid.

Motivering en Uitwerking

Hoofdstuk 3 geeft de motivering en nadere uitwerking van de beleidsdoelen en accenten van het beheer van het Haarlems bodemarchief. Daarbij wordt een beschrijving gegeven van de wettelijke verplichtingen, de huidige situatie van het Haarlemse archeologiebeleid, de meest wenselijke situatie en de (juridische) beleidsinstrumenten die de gemeente hiertoe ter beschikking staan.

Consequenties Archeologiebeleid Gemeente Haarlem

Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de consequenties van het nieuwe archeologiebeleid voor initiatiefnemers (bedrijven, burgers etc.) en de gemeente: de nieuwe taken en risico's en de aanpassingen die daarvoor nodig zijn op het gebied van organisatie en planning.

Financiën Archeologiebeleid Gemeente Haarlem

Hoofdstuk 5 behandelt de kosten van het nieuwe archeologiebeleid en beantwoordt de vraag wat de dekking is. Tevens wordt in dit hoofdstuk aangegeven wat de financiële consequenties zijn voor initiatiefnemers (bedrijven, burgers etc.).

Bijlagen

- **Bijlage 1** is de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem;
- **Bijlage 2** behandelt de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH);
- **Bijlage 3** behandelt de voorlopige Archeologische Onderzoeksagenda Haarlem;
- **Bijlage 4** geeft een beknopt overzicht van het rijke bodemarchief van de gemeente Haarlem;
- **Bijlage 5** behandelt de verantwoordelijkheden van het Rijk en de Provincie Noord-Holland;
- **Bijlage 6** geeft een overzicht van het archeologisch onderzoekstraject;
- **Bijlage 7** geeft antwoord op de reacties uit de participatieprocedure.

Inleiding Archeologiebeleid Gemeente Haarlem

2.1 Aanleiding

Op 1 september is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) van kracht geworden. De primaire verantwoordelijkheid voor het archeologisch erfgoed, dat opgeslagen ligt in de bodem en daarom ook wel bodemarchief genoemd wordt, is gedecentraliseerd en ligt nu op gemeentelijk niveau. De gemeente Haarlem draagt al lange tijd zorg voor de archeologisch waardevolle terreinen op haar grondgebied. In 1982 werd de eerste gemeentelijke archeoloog aangesteld. De zorg voor het Haarlemse bodemarchief kent dus reeds een lange traditie.

De aanvankelijke taakstelling, maar ook personele ondersteuning, huisvesting en archeologische praktijk zijn sinds die tijd aan veel veranderingen onderhevig geweest. Met name de ratificatie van het *Europese Verdrag inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed* maakte aanpassing van de bestaande procedures noodzakelijk. In 'De schatplicht van Haarlem' (beleidsnota 2002-2006) is gepoogd een aanzet te geven tot een herziening van de werkwijze van de gemeentelijke archeologische praktijk. Mede ten gevolge van het toentertijd uitblijven van de implementatie van het Verdrag van Malta is 'De schatplicht van Haarlem' niet vastgesteld en is geen uitvoering gegeven aan de uitgangspunten van die nota.

De inwerkingtreding van de Wamz en de veranderingen in het archeologische bestel brengen op dit moment de noodzaak om een gemeentelijk beleid ten aanzien van archeologische monumentenzorg te bepalen. Om uitvoering te geven aan de nieuwe wettelijke taken heeft de gemeente Haarlem hiervoor een beleidsnota archeologie opgesteld met de intentie op een werkbare en doelmatige manier zorg te dragen voor het bodemarchief.

2.2 Wet op de archeologische Monumentenzorg

In ons land heeft de bewoningsgeschiedenis vrijwel overal in de bodem sporen nagelaten. Voor een betrekkelijk klein deel van deze geschiedenis bestaan schriftelijke bronnen, maar het overgrote deel van het verleden kan alleen bestudeerd worden aan de hand van archeologische informatie die in de bodem ligt opgeslagen. De bodem is als het ware een archief en vormt daarmee een belangrijke bron van kennis van het verleden. Soms zijn de relictten uit het verleden nog zichtbaar in het landschap, maar veel van de archeologische overblijfselen liggen onzichtbaar verscholen in de bodem. De informatie uit het bodemarchief is eindig en herstel van wat eenmaal verdwenen is, is niet mogelijk. Wordt het bodemarchief vernietigd,

bijvoorbeeld door woningbouw, infrastructurele werken of grondwaterpeilverlaging, dan is daarmee de informatie definitief verloren.

Vanuit het besef dat, als gevolg van bodemversturende ingrepen, het bodemarchief uitgeput kan raken en derhalve een zorgvuldige omgang met dat bodemarchief noodzakelijk is, is het *Europese Verdrag inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed*, de Conventie van Valletta of het Verdrag van Malta genoemd, tot stand gekomen.

Het voornaamste uitgangspunt van dit verdrag is het behoud van archeologische waarden in de bodem. Waar behoud niet mogelijk blijkt, moet de informatie uit dat bodemarchief, vóór de vernietiging ervan, worden gedocumenteerd door middel van archeologisch onderzoek. Een tweede belangrijk uitgangspunt van het Verdrag van Malta is het principe dat de veroorzaker- de initiatiefnemer van bodemversturende activiteiten- de kosten van archeologisch onderzoek moet betalen. Deze twee uitgangspunten kunnen volgens het verdrag het beste gestalte krijgen door de archeologische belangen tijdig en volwaardig in het ruimtelijke planproces op te nemen.

De uitgangspunten van het Verdrag van Malta zijn vertaald in de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) die op 1 september 2007 van kracht is geworden.

Deze wet wijzigt de Monumentenwet 1988 en op kleine onderdelen enkele andere wetten⁸. In de Wamz is het bestemmingsplan aangewezen als het meest geëigende instrument om het archeologisch erfgoed planologisch te beschermen. Naast de Wamz zijn sinds 1 januari 2008 het Besluit op de archeologische monumentenzorg (Bamz) en de Regeling archeologische monumentenzorg (Ramz) van kracht. De Bamz en Ramz zijn nadere uitwerkingen van de Wamz⁹.

2.3 Het bodemarchief van Haarlem

Haarlem heeft een rijk verleden. Vele archeologische vondsten tonen dat aan. Na de laatste IJstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, maakte het overgrote deel van Noord- en Zuid-Holland deel uit van de Noordzee. Zo'n 5600 jaar geleden ontstonden, evenwijdig aan de huidige kustlijn, lange smalle zandbanken, ook wel strandwallen genaamd. Op deze strandwallen vond duinvorming plaats. Oostelijk van deze strandwallen, waar de Noordzee geen vat meer kreeg op het uitgestrekte water, vormden zich onafzienbare moerassen. Het huidige Haarlem ligt zowel op de oudste strandwal, 56 eeuwen geleden ontstaan, als op de op een en twee na oudste strandwal van Nederland.

⁸ Ook enkele andere wetten zijn aangepast ten behoeve van de Wamz: onder andere de Wet op de ruimtelijke ordening, de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, de Ontgrondingenwet en de Wet milieubeheer.

⁹ Voor meer achtergronden over het verdrag van Malta, de Wamz en de nieuwe Monumentenwet zie bijlage 5.

98 HEKP
4-12-97
WP 1
VLAK 1
SP 6

Op deze strandwallen werden aanvankelijk alleen eenvoudige onderkomens gebouwd door jagers en vissers. Later, vanaf circa 4000 jaar geleden, werden er akkers aangelegd en verzezen er grote boerderijen. Op deze plek ontstond vele eeuwen later, in de Karolingische tijd, de nederzetting Harulahem. Harulahem, wat betekent: huis(en) op een open plek in een op zandgrond gelegen bos, is later verbasterd tot Haarlem. Zoals de naam zegt hebben zand, wind en water de basis gevormd van Haarlem. De in de 11e maar vooral in de 12e eeuw snel groeiende pre-stedelijke nederzetting Haarlem, gelegen aan de belangrijke noord-zuid verbindingen; de waterweg het Spaarne en de midden op de strandwal gelegen landweg, kreeg in 1245 stadsrechten. Het ontwikkelde zich tot een voor die tijd zeer belangrijke stad.

De resten van woningen, huisraad en andere sporen van vroegere bewoning zijn in de loop der eeuwen door stuifafzettingen en kunstmatige ophogingen verborgen geraakt in de Haarlemse bodem. De Haarlemse bodem is letterlijk een opeenstapeling van 56 eeuwen bewoningsgeschiedenis in de vorm van archeologische landschappen, opgebouwd uit diverse bodemlagen.

2.4 Vraagstelling

Nu de primaire verantwoordelijkheid voor het archeologisch erfgoed is gedecentraliseerd en op gemeentelijk niveau ligt, staat de vraag centraal hoe de gemeente Haarlem adequaat invulling geeft aan de nieuwe wettelijke verplichtingen.

Wat zijn die wettelijke verplichtingen, hoe is de huidige situatie van het Haarlemse beleid ten aanzien van archeologie en welke situatie is het meest wenselijk? Hoe kan men balans aanbrengen tussen de archeologische monumentenzorg en de ruimtelijke ordening? Wat moet er gebeuren om de gewenste situatie te bereiken en wat zijn de kosten en de risico's hiervan, zowel voor de gemeente als voor de initiatiefnemer? En hoe financiert de gemeente dit beleid?

Met andere woorden: hoe kan de gemeente een adequate invulling geven aan de wettelijke taken ten aanzien van de archeologische monumentenzorg, daarin een maatschappelijk aanvaardbare balans aanbrengen tussen de ruimtelijke ordening en het zorgvuldig beheer van het bodemarchief en dit op een werkbare en doelmatige manier uitvoeren? De volgende hoofdstukken geven hier antwoord op.

Motivering en Uitwerking Archeologiebeleid Gemeente Haarlem

3. Beheer van het Haarlems bodemarchief

Op grond van de Wamz moeten gemeenten verantwoordelijkheid nemen voor het behoud van het eigen bodemarchief. Gezien het rijke bodemarchief van Haarlem is het niet alleen noodzakelijk, maar ook zeer wenselijk een adequaat archeologiebeleid te voeren¹⁰.

De uitgangspunten voor gemeentelijke beslissingen zijn in de nota archeologiebeleid en de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem vastgelegd en vormen het archeologiebeleid dat onder andere in de gemeentelijke bestemmingsplannen zijn beslag vindt. Daarmee voldoet de gemeente aan de voorwaarden die de Wamz stelt en is voor alle initiatiefnemers inzichtelijk wanneer en waar rekening dient te worden gehouden met archeologisch erfgoed.

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de vraag wat de wettelijke verplichtingen zijn, hoe de huidige situatie van het Haarlemse archeologiebeleid is, wat de meest wenselijke situatie is en hoe een balans tussen de archeologische monumentenzorg en de ruimtelijke ordening gevonden kan worden.

3.1 Rijksbeleid

Vanuit het besef dat, als gevolg van bodemverstorende ingrepen, het bodemarchief uitgeput kan raken en daarom een zorgvuldige omgang met dat bodemarchief noodzakelijk is, is het *Europese Verdrag inzake de Bescherming van het Archeologisch Erfgoed* tot stand gekomen.

De uitgangspunten van het Verdrag van Valetta, ook wel verdrag van Malta genoemd, zijn vertaald in de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) die op 1 september 2007 van kracht is geworden. Deze wet wijzigt de Monumentenwet 1988 en op kleine onderdelen enkele andere wetten¹¹. In de Wamz is het bestemmingsplan aangewezen als het meest geëigende instrument om het archeologisch erfgoed planologisch te beschermen. Naast de Wamz zijn sinds 1 januari 2008 het Besluit op de archeologische monumentenzorg (Bamz) en de Regeling archeologische monumentenzorg (Ramz) van kracht. Deze zijn nadere uitwerkingen van de Wamz¹².

3.2 Provinciaal beleid

Het archeologisch beleid van de Provincie Noord-Holland is vastgelegd in het Cultuurconvenant tussen het rijk en de provincie Noord-Holland, de Provinciale Cultuurnota 2005-2008, de

Cultuurhistorische Regioprofielen de Cultuurhistorische Waardenkaart. Het beleid is enerzijds gebaseerd op wettelijke verplichtingen die voortkomen uit de Wamz, anderzijds op autonoom cultuurhistorisch provinciaal beleid¹³. Vanuit de rijks- en provinciale overheid worden extra impulsen gegeven om het cultuurhistorisch en archeologisch potentieel beter te benutten. Opgraven dient alleen plaats te vinden indien behoud *in situ*, niet mogelijk blijkt te zijn.

Daarnaast heeft versterking van de relatie archeologie en ruimtelijke ordening de aandacht, onder andere, door de mogelijkheid tot aanwijzing door de provincie van archeologiegevoelige gebieden (de zgn. *attentiegebieden*) binnen en buiten de bebouwde kom.

3.3 Archeologiebeleid in Haarlem

Oude situatie

Archeologie Haarlem is op verschillende niveaus bij het uitvoeringsproces van het archeologisch beleid betrokken. Tijdens het interim-beleid dat na 1992 en vòòr de invoering van de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) gold, werden de grote en middelgrote archeologische (veld)onderzoeken in Haarlem uitbesteed aan archeologisch gekwalificeerde bedrijven. De kleine archeologische veldonderzoeken in het kader van gemeentelijke projecten werden in eigen beheer uitgevoerd. Daarnaast werd in bepaalde gevallen archeologisch advies gegeven bij het opstellen van bestemmingsplannen en archeologisch onderzoek op diverse manieren uitgewerkt en gepubliceerd. Verder beheerde men het gemeentelijk depot/ archief voor vondsten en onderzoeksgegevens. Daarnaast werd uitvoering gegeven aan een gemeentelijk archeologisch museum met vaste- en wisseltentoonstellingen en educatieve programma's.

Nieuwe situatie

Om uitvoering te geven aan de nieuwe wettelijke taken heeft de gemeente Haarlem onderhavige beleidsnota archeologie opgesteld. Voor dit beleid zijn de volgende doelen geformuleerd:

Doel 1: De gemeente Haarlem streeft naar bescherming van het bodemarchief door middel van de bestemmingsplannen en de stedelijke planvorming. Hierbij staat behoud *in situ* (ter plaatse) voorop.

¹⁰ Voor meer informatie over het Haarlemse bodemarchief zie bijlage 4.

¹¹ Ook enkele andere wetten zijn aangepast ten behoeve van de Wamz: onder andere de Wet op de ruimtelijke ordening, de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, de Ontgrondingenwet en de Wet Milieubeheer. Voor meer achtergronden zie bijlage 5.

¹² Voor meer informatie over het verdrag van Malta, de Wamz, Bamz en Ramz en het overige rijksbeleid cultureel erfgoed zie bijlage 5.

¹³ Voor meer informatie over het cultuur beleid van de provincie Noord-Holland zie bijlage 5.

Als vernietiging van archeologische waarden niet voorkomen kan worden, worden deze veiliggesteld door middel van archeologisch veldonderzoek en uitwerking (behoud *ex situ*).

De initiatiefnemer van het project dat tot bodemverstorende activiteiten leidt (de verstoorder), is verantwoordelijk voor de kosten van het archeologisch onderzoek.

Doel 2: De gemeente Haarlem streeft, als behoud *in situ* niet mogelijk is, naar kennisvergroting van het Haarlems bodemarchief. Het wordt als een belangrijk onderdeel van een goede kwaliteit van archeologische monumentenzorg gezien en noodzakelijk geacht om het beleid een kader te geven en te sturen.

Doel 3: De gemeente Haarlem behartigt het publiek belang van het kwetsbare en waardevolle bodemarchief en kent daarom in haar archeologiebeleid een belangrijke rol toe aan publieksinformatie, -educatie en -participatie in de ruimste zin van het woord. Zij ziet deze aspecten als belangrijke voorwaarden voor het welslagen van het archeologiebeleid.

De drie gestelde beleidsdoelen zijn uitgewerkt en worden in de volgende hoofdstukken behandeld.

3.3.1 Doel 1: Behoud van het bodemarchief

De gemeente Haarlem streeft naar bescherming van het bodemarchief door middel van de bestemmingsplannen en door het op te nemen in de integrale stedelijke planvorming. Hierbij staat behoud *in situ* (ter plaatse) voorop. Als vernietiging van archeologische waarden niet voorkomen kan worden, worden deze veiliggesteld door middel van archeologisch veldonderzoek en de (wetenschappelijke) uitwerking ervan (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van het project dat tot bodemverstorende activiteiten leidt (de verstoorder), is verantwoordelijk voor de kosten van dat archeologisch onderzoek.

3.3.1.1 Afweging archeologische belangen en behoud *in situ*

Bij bodemingrepen wordt het behoud van archeologische waarden afgewogen tegen andere maatschappelijke belangen. Primair wordt gestreefd naar het behoud van archeologische waarden *in situ* (in de bodem). Voorwaarde voor succesvolle bescherming is het creëren van omstandigheden waardoor het (verdere) verval van archeologische waarden

kan worden tegengegaan. Behoud *in situ* kan door de gemeente onder meer worden gerealiseerd door een archeologisch waardevolle vindplaats:

1. buiten ruimtelijke ontwikkelingen te houden;
2. aan te wijzen als archeologisch monument;
3. in te passen in de inrichting van het plangebied;
4. civieltechnisch in te passen in het plangebied;
5. bij wijzigingen van het grondwaterpeil rekening te houden met de vindplaats¹⁴.

In al deze gevallen kan het ook gaan om gedeelten van de vindplaats. In geval van de mogelijkheden 3 en 4 zal de stadsarcheoloog advies uitbrengen om tot een weloverwogen besluit te komen, zodat behoud *in situ* zoveel mogelijk is gegarandeerd. Plantechnische inpassing van archeologie (mogelijkheid 3) houdt in dat het plan zodanig wordt geherstructureerd dat op de locatie van de archeologische waarden geen bodemverstorende activiteiten zullen plaatsvinden.

Bij civieltechnische inpassing (mogelijkheid 4) worden bouwgrepen ter plaatse van de archeologische waarden zodanig uitgevoerd dat aantasting wordt voorkomen of geminimaliseerd. Dit kan worden bereikt door diverse technische maatregelen. Er kan bijvoorbeeld bij het plaatsen van paalfunderingen gebruik gemaakt worden van grondvervangende in plaats van grondverdringende palen. Dit voorkomt dat bij het aanbrengen van de palen in de bodem grondlagen worden weggeduwd of verschoven waardoor de aanwezige archeologie wordt aangetast.

Het ophogen van een plangebied is ook een mogelijkheid om archeologische waarden te beschermen tegen bodemverstorende activiteiten. Daarbij moet wel rekening worden gehouden met de druk die ontstaat op de archeologische lagen. 'Zetting' kan namelijk grote schade veroorzaken aan het bodemarchief. Ook bij andersoortige inrichting van het terrein, bijvoorbeeld bij het aanleggen van plantsoenen of parkeerplaatsen, kunnen maatregelen worden genomen ten behoeve van het behoud van archeologische waarden¹⁵. Om te waarborgen dat de behoudenswaardige vindplaatsen in de bodem niet in kwaliteit achteruit gaan, is het nodig om een visie op het beheer van het terrein vast te laten leggen door de stadsarcheoloog.

Bij het opstellen zal niet alleen aandacht worden gegeven aan het vermijden van schadelijke handelingen, maar ook het nemen van actieve maatregelen om de degradatieprocessen op het betreffende terrein te vermijden, zodat de archeologische

¹⁴ Bij verlaging of bij sterke schommelingen van het grondwaterpeil kan namelijk verdroging van de archeologische lagen optreden, waarbij eeuwenoud organische materiaal (zoals bijv. zaden en pollens) verloren gaat.

¹⁵ Voorbeelden van archeologiesparende maatregelen zie: Archeologie sparend bouwen (2007) van Rene Isarin.

waarden die in goede staat verkeren ook in goede staat blijven verkeren.

Wanneer andere belangen prevaleren boven het behoud van archeologische waarden in de bodem, bestaat de verplichting de archeologische waarden te documenteren door middel van archeologisch veldonderzoek en de wetenschappelijke uitwerking ervan, zodat zij *ex situ* (uit de bodem) behouden kunnen worden. Daarna zullen de vondsten en gegevens worden bewaard in het gemeentelijk archeologisch depot.

3.3.1.2 Archeologische Beleidskaart Haarlem

Verantwoord beheer van het eigen bodemarchief begint met het inzichtelijk maken waar en wanneer met het bodemarchief rekening dient te worden gehouden. De gemeente is niet alleen betrokken als beheerder van het bodemarchief, maar kan ook als verstoorder van het bodemarchief optreden. Daarnaast zijn er grondeigenaren en grondgebruikers, plannenmakers en initiatiefnemers van bodemingrepen, zoals particulieren en projectontwikkelaars, die te maken kunnen krijgen met archeologische waarden in de bodem van een plangebied.

Het is daarom noodzakelijk een aantal beleidsregels te formuleren om archeologiegevoelige gebieden in alle ruimtelijke plannen en projecten op te nemen en waar mogelijk te ontzien. Gezien de huidige schaarste aan bouwgrond in Haarlem is dit echter geen gemakkelijke opgave en zijn de uitwijkmogelijkheden ten aanzien van planontwikkeling zeer beperkt.

Artikel 38 van de Monumentenwet 1988 bepaalt dat de gemeenteraad bij de vaststelling van een bestemmingsplan rekening houdt met de in de grond aanwezig dan wel te verwachten monumenten.

In het bestemmingsplan stelt de gemeente (conform art. 39, 40 en 41) vervolgens voorwaarden aan het uitvoeren van bodemversturende activiteiten voor die gebieden waarvan is vastgesteld dat ze (potentieel) archeologisch waardevol zijn. Hierdoor krijgt het archeologisch belang een volwaardige plaats in de ruimtelijke ordening.

Artikel 41a van de Monumentenwet bepaalt dat projecten kleiner dan 100m² vrijgesteld zijn van archeologisch onderzoek¹⁶. De gemeenteraad kan een hiervan afwijkende oppervlakte vaststellen. Het is voor de wetgever immers onmogelijk om voor iedere gemeente een passende maatgeving te verschaffen. Haarlem heeft een archeologische ondergrond die qua archeologische waarde sterk uiteenloopt. Daarom is het noodzakelijk de in artikel 41a gestelde oppervlaktebepaling te nuanceren.

Om de kwaliteit en omvang van het bodemarchief inzichtelijk te maken en de archeologische belangenafweging in het ruimtelijke ordeningsproces hanteerbaar te maken heeft de gemeente een voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH) opgesteld¹⁷. Met deze kaart geeft het gemeentebestuur aan in welke gebieden bodemversturende activiteiten van een bepaalde omvang vergunningplichtig zijn. De in artikel 42 gestelde oppervlaktebepaling van 100m² is hiermee genuanceerd. Zo is voor de gebieden met een zeer hoge archeologische verwachting een strenger regime bepaald en hebben de gebieden met een lage archeologisch verwachting een ruimer regime gekregen. Voorgenoemde kaart dient als onderlegger voor het opstellen en herzien van bestemmingsplannen en maakt hiermee de archeologische wet- en regelgeving voor Haarlem hanteerbaar.

De voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem is opgesteld op basis van de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Holland, de Vereenvoudigde Geologische Kaart van Haarlem en omgeving (1995) en de archeologische kennis die de gemeentelijke archeologen de afgelopen decennia hebben opgedaan. Het is een rudimentaire kaart die is opgesteld op basis van onderzoek naar voorgenoemd bronmateriaal.

De kaart zal de komende twee jaar worden uitgewerkt en verfijnd door meer bronnenonderzoek te verrichten. Daarbij zal verantwoording en motivering van de gevolgde werkwijze worden gegeven in de vorm van een rapportage¹⁸.

Bij de eerstvolgende evaluatie, twee jaar na vaststelling van het archeologiebeleid, zal de definitieve Archeologische Beleidskaart Haarlem worden vastgesteld. Deze kaart zal vervolgens regelmatig worden geactualiseerd. Resultaten van archeologisch veldonderzoek kunnen namelijk leiden tot nieuwe inzichten omtrent de aanwezigheid van archeologische waarden en de daarmee verbonden voorwaarden die aan bodemversturende activiteiten worden gesteld. Bij de regelmatig terugkerende evaluatie van het archeologiebeleid zal de kaart indien noodzakelijk worden aangepast.

De gebieden op de voorlopige beleidskaart archeologie zullen in bestemmingsplannen worden opgenomen met de dubbelbestemming 'archeologisch waardevol gebied'. In de voorschriften van het bestemmingsplan worden de relevante begrippen gedefinieerd en wordt aangegeven welke archeologische voorwaarden aan een reguliere bouwvergunning

¹⁶ Uitzondering hierop is de sloopaanvraag binnen beschermd stadsgezicht, daarbij kan altijd een archeologisch rapport verlangd worden.

¹⁷ Voor een toelichting op de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem zie bijlage 1.

¹⁸ Voor een nadere toelichting op de verfijning van de kaart zie bijlage 2.

ning of aanlegvergunning kunnen worden verbonden. De basis hiervoor ligt direct in de Wamz. Met de ingang van de Wamz is de archeologische rapportage ook toegevoegd aan de indieningsvereisten voor een bouw aanvraag. Bij sloopaanvragen binnen beschermd stadsgezicht kan altijd een archeologisch rapport gevraagd worden. Indien archeologie, op basis van de voorlopige ABH, vroegtijdig in het planproces wordt meegenomen en integraal onderdeel uitmaakt van de planontwikkeling, worden vertragingen en onnodige kosten voorkomen.

3.3.1.3 Het bestemmingsplan

De archeologisch waardevolle gebieden en bijbehorende regimes die op de voorlopige ABH zijn weergegeven, kunnen direct vertaald worden naar de kaarten en voorschriften van nieuwe bestemmingsplannen¹⁹. Bij het opstellen of wijzigen van consoliderende bestemmingsplannen zal dit doorgaans voldoende zijn.

Voor elk bestemmingsplan²⁰ dat is gericht op ruimtelijke ontwikkelingen, is aanpak van de archeologische waarden door middel van archeologisch (voor)onderzoek in een zo vroeg mogelijk stadium vereist²¹. Zo kunnen gedetailleerde gegevens over de ontwikkelingslocatie worden verzameld op basis waarvan archeologische belangen door de gemeente zorgvuldig kunnen worden afgewogen. Om te zorgen dat in gebieden waar oude bestemmingsplannen gelden archeologische belangen ook worden meegewogen, wordt er een facetbestemmingsplan archeologie opgesteld²².

Systematiek in bestemmingsplannen

In de toelichting van het betreffende bestemmingsplan zal worden ingegaan op het gemeentelijk archeologiebeleid. Hiermee wordt de onderbouwing van de gebiedsaanduiding 'archeologische waarde' gegeven. Op de plankaart worden met een aanduiding de vlakken aangegeven die archeologisch waardevol zijn. In de voorschriften van het bestemmingsplan worden de relevante begrippen gedefinieerd en de archeologiegebieden daadwerkelijk beschermd door archeologische voorwaarden te stellen bij ruimtelijke ingrepen. Zodoende

wordt in het bestemmingsplan bepaald dat bij de afgifte van reguliere bouwvergunningen en aanlegvergunningen archeologische voorwaarden kunnen worden gesteld.

De aanvrager van een vergunning/ontheffing/vrijstelling kan worden verplicht een rapport te overleggen waarin de archeologische waarde van het plangebied in voldoende mate is vastgesteld²³. Op basis van een dergelijk rapport kan worden besloten tot het verlenen van de vergunning zonder verdere voorwaarden of tot het opleggen van verdere verplichtingen in het kader van behoud of onderzoek van archeologische waarden.

Aanvullend op het vastleggen van de archeologische bescherming in het bestemmingsplan kunnen op basis van de nieuwe Monumentenwet 1988 (artikelen 37 en 41) aan een sloopvergunning (alleen binnen beschermd stadsgezicht) of aan een vrijstelling/ontheffing²⁴ op het bestemmingsplan (oude WRO: artikel 15, 17 en 19 en nieuwe Wro: art. 3.6 lid 1 onder c, 3.10 lid 3 (projectbesluit) en 3.38 lid 4 (ontheffing of beheersverordening) archeologische voorschriften worden verbonden.

De voorschriften kunnen ertoe leiden dat de aanvrager van een bouwvergunning of een vrijstellingsbesluit/ontheffing kan worden verplicht een rapport te overleggen waarin de archeologische waarde van het terrein, dat blijktens de aanvraag zal worden verstoord, naar het oordeel van burgemeester en wethouders c.q. de gemeenteraad in voldoende mate is vastgesteld. Het rapport moet voldoen aan de eisen die gesteld worden in de Verordening Monumenten en Archeologie²⁵.

Op basis van een dergelijk rapport kunnen besluiten worden genomen over verdere verplichtingen ten aanzien van behoud of onderzoek van archeologische waarden. Indien behoud niet realiseerbaar is kan de gemeente de vergunning verlenen, onder voorwaarde, dat de aanvrager de archeologische waarden laat opgraven en uitwerken.

In iedere fase van het archeologisch (voor)onderzoek kan de vergunning of vrijstelling/ontheffing worden verleend, mits de archeologische waarde van het terrein in de betreffende fase voldoende is vastgelegd. Voorschriften omtrent het gebruik van

¹⁹ Hieronder vallen in voorkomend geval ook beheersverordeningen o.g.v. de nieuwe Wro

²⁰ Hieronder zijn mede begrepen projectbesluiten als bedoeld in de nieuwe Wet op de ruimtelijke ordening (Wro).

²¹ Bovendien is de gemeente op grond van het nieuwe Besluit ruimtelijke ordening (art. 3.1.6 en 5.1.3) ook verplicht om - in gevallen waarbij geen Milieu-Effect Rapportage wordt opgesteld - in de toelichting bij het bestemmingsplan, een projectbesluit of een besluit tot buiten toepassing verklaring van een beheersverordening (ex art. 3.40 Wro) een beschrijving op te nemen van de wijze waarop met de in de grond aanwezige of te verwachten archeologische waarden rekening is gehouden.

²² Dit facetbestemmingsplan zal tegelijk met de beleidsnota archeologie aan de gemeenteraad worden voorgelegd.

²³ Dit naar het oordeel van burgemeester en wethouders c.q. de gemeenteraad (oude WRO: artikel 19, eerste lid en nieuwe Wro: art. 3.6 eerste lid onder c, 3.22, 3.23 en 3.38 vierde lid (->uitzoeken!) (ontheffingen) en art. 3.10 eerste lid (projectbesluit).

²⁴ Oude WRO: artikel 15, 17 en 19 en nieuwe Wro: art. 3.6 lid 1 onder c, 3.22 of 3.23 en 3.10 lid 3 (projectbesluit).

²⁵ Voor meer informatie over deze verordening zie § 3.3.1.4. Deze verordening is een uitbreiding van de reeds bestaande monumentenverordening.

de gronden zullen door de gemeente in overeenstemming met de WRO/Wro²⁶ worden vastgesteld.

Niet alleen bij bodemverstorende activiteiten, ook bij het wijzigen van waterpeilen kunnen archeologische belangen in het geding zijn. Bij verlaging van het peil of bij sterke schommelingen kan verdroging van de archeologische resten optreden, waarbij vergankelijk materiaal, zoals hout verloren kan gaan. Indien peilwijzigingen worden voorgesteld, zal rekening moeten worden gehouden met de aanwezige of verwachte archeologische waarden.

Aanlegvergunning

Ter bescherming van (verwachte) archeologische waarden in het gebied met de gebiedsaanduiding "Archeologische waarde" moet in de voorschriften van het bestemmingsplan een aanlegvergunningvereiste worden opgenomen voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden die schadelijk kunnen zijn voor de (verwachte) archeologische waarden.²⁷

Bouwvergunning

Een rapport of notitie inzake de archeologische waarde van de ondergrond wordt toegevoegd aan de indieningsvereisten bij de aanvraag om een bouwvergunning. Hiertoe wordt via het Bamz het *Besluit indieningsvereisten aanvraag bouwvergunning* gewijzigd, hetgeen leidt tot de volgende procedure:

- Indien het bestemmingsplan een onderzoeksrapport voorschrijft, dan dient de aanvrager van een bouwvergunning bij de aanvraag van een 'reguliere vergunning' of een 'reguliere vergunning eerste fase' een dergelijk rapport bij de aanvraag om een bouwvergunning mee te leveren. Of een rapport (onderzoek) echt noodzakelijk is wordt via een quickscan door de gemeentelijk archeoloog bepaald (de bodem kan immers in het verleden al verstoord of onderzocht zijn). Voor een efficiënte beoordeling kan de gemeentelijk archeoloog aanschuiven bij het bouwplanoverleg.
- Indien het rapport niet voldoet aan de inhoudelijke voorschriften die hiervoor gelden, kan de gemeente, conform de standaardprocedure bij de ontvankelijkheidstoets, binnen 4 weken om aanvullende gegevens vragen. De aanvrager heeft vervolgens tot maximaal 4 weken om de aanvullende gegevens aan te leveren. Doet de aanvrager dit niet of is de aanvulling onvoldoende, dan kan de

gemeente besluiten de aanvraag verder buiten behandeling te laten.

- Namens burgemeester en wethouders beoordelen de gemeentelijke archeologen het rapport en kan een afweging ten aanzien van het bouwplan gemaakt worden.

Bovenstaande geldt alleen voor reguliere bouwvergunningplichtige werken. Verder kan in de voorschriften een bouwverbod met binnenplanse vrijstellingsbevoegdheid worden opgenomen voor nieuwe ontwikkelingen.

Ontheffingen artikelen 3.6 eerste lid onder c, 3.22 en 3.23 Wro of een projectbesluit artikel 3.10 Wro (of vrijstellingen artikel 15, 17 en 19 WRO)

Indien voor het verlenen van een bouwvergunning een ontheffing van het bestemmingsplan benodigd is, geldt de aanvraag van een bouwvergunning tevens als aanvraag van ontheffing van de voorschriften van het bestemmingsplan. De nieuwe Monumentenwet bepaalt dat bij een aanvraag om ontheffing van het bestemmingsplan een archeologisch onderzoeksrapport gevraagd kan worden. De noodzaak hiervan zal per aanvraag bekeken moeten worden. De oppervlaktebepalingen behorend bij de beleidskaart zijn hierbij van toepassing. Aan de ontheffing zelf kunnen voorwaarden verbonden worden ter bescherming van archeologische waarden.

Voor bodemverstorende activiteiten in het kader van artikel 3.6 eerste lid onder c van de Wro (artikel 15 WRO) gelden dezelfde gebiedscriteria als bij de reguliere bouwaanvragen. Voor bodemverstorende activiteiten in het kader van artikel 3.6 eerste lid onder c Wro die vergelijkbaar zijn in oppervlakte met licht-vergunningplichtige zaken zal, ook in het wanneer het plangebied gelegen is in gebieden van categorie 1B, geen rapport verplicht worden gesteld.

Voor bodemverstorende activiteiten in het kader van artikel 3.22 Wro (artikel 17 WRO) is bepaald dat bij een aanvraag om ontheffing van het bestemmingsplan een archeologisch onderzoeksrapport gevraagd kan worden. De noodzaak hiervan zal per aanvraag bekeken moeten worden. De oppervlaktebepalingen behorend bij de beleidskaart zijn hierbij van toepassing.

Voor bodemverstorende activiteiten in het kader van artikelen 3.10 en 3.23 Wro (artikel 19 WRO) is bepaald dat bij een aanvraag om ontheffing van het bestemmingsplan een

²⁶ artikel 10 eerste lid WRO respectievelijk artikel 3.1 eerste lid Wro.

²⁷ Voorbeelden daarvan zijn egaliseren, ophogen of afgraven van grond, rooien of vellen van houtopstanden, aanleg van wegen, ingraven van leidingen, bebossen van gronden, graven, verbreden of dempen van greppels of sloten, het op andere wijze wijzigen van het grondwaterpeil, aanbrengen van natuurvriendelijke oevers, uitgraven van poelen en vijvers, bouwrijp maken van een gebied, scheuren van grasland, diepploegen, diepwoelen, aanleggen en intensiveren van drainage.

archeologisch onderzoeksrapport gevraagd kan worden. De noodzaak hiervan zal per aanvraag bekeken moeten worden. De oppervlaktebepalingen behorend bij de beleidskaart zijn hierbij van toepassing.

Sloopvergunning

Artikel 37 van de nieuwe Monumentenwet bepaalt dat bij de aanvraag van een sloopvergunning binnen het beschermd stads- of dorpsgezicht een archeologisch onderzoeksrapport geëist kan worden. De oppervlaktebepaling van artikel 41a Monumentenwet is hierbij niet van toepassing. Logischerwijze zijn de oppervlaktebepalingen behorend bij de beleidskaart daardoor ook niet van toepassing voor sloopaanvragen binnen het beschermd stadsgezicht.

Dit betekent dat bij iedere sloopaanvraag binnen het beschermd stadsgezicht, ongeacht de grootte van het werk, een archeologisch rapport gevraagd kan worden. Aan de sloopvergunning kunnen vervolgens voorwaarden gesteld worden over de wijze van slopen. De sloop van bouwdelen onder het maaiveld kan namelijk verstoring van archeologische waarden veroorzaken. Aan de sloopvergunning kan bijvoorbeeld de voorwaarde van een gefaseerde sloop worden gekoppeld. In gebieden waarin archeologische waarden een rol spelen wordt in eerste instantie sloop tot op maaiveldhoogte voorgeschreven en de sloop onder het maaiveld wordt met bevoegd archeologisch onderzoek verbonden. Om dit goed te regelen wordt de Haarlemse Verordening Monumenten en Archeologie aangepast.

Wijzigingsbevoegdheid

Met behulp van de wijzigingsbevoegdheid²⁸ kunnen burgemeester & wethouders een soepele aanpassing van bestemmingsplannen aan zich wijzigende omstandigheden mogelijk maken, zonder dat de waarborgen van belanghebbenden al te zeer in gevaar komen. Uit archeologisch onderzoek kan blijken dat aanpassing van de ondergrens voor de archeologische onderzoeksplicht en/of de begrenzing van een archeologiegebied wenselijk is. Met een wijzigingsbevoegdheid kan dat mogelijk worden gemaakt. Ook de bestemming archeologisch waardevol gebied kan met deze bevoegdheid worden verwijderd.

Mandatering stadsarcheoloog voor optreden namens bevoegd gezag

Om praktische redenen zullen enkele bevoegdheden gemandateerd moeten worden aan de stadsarcheoloog. De mandateringen worden geregeld in het Delegatie- en mandateringsbesluit. In het mandateringsbesluit van januari 2008 zijn nog geen bevoegdheden van B&W of gemeenteraad overgedragen

aan de stadsarcheoloog.

Bevoegd orgaan B&W, mandatering aan de stadsarcheoloog:

- Bepaling kwalificaties deskundig archeoloog bij begeleiding bodemverstorende activiteiten. (Wamz/Monumentenwet art. 39lid3, art. 41 lid2).
- Beoordeling archeologische rapportages (Wamz/Monumentenwet art. 37 lid 3; art. 39 lid 2; art. 41 lid 1).
- Verplicht stellen archeologisch rapport bij aanvraag sloopvergunning binnen beschermd stadsgezicht (art. 37 lid 3 Wamz/Mon.wet).

Archeologie en planologie

De gemeente Haarlem heeft een rijk bodemarchief. De resultaten van archeologisch onderzoek kunnen op een positieve manier bijdragen aan de verhoging van de kwaliteit en versterking van de historische belevingswaarde van de dagelijkse leefomgeving. Tevens kan daarmee het archeologisch verleden voor een breed publiek zichtbaar worden gemaakt. Bij de onderbouwing van een ruimtelijke opgave stelt de provincie de eis dat expliciet aandacht wordt besteed aan de relatie tussen een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling en bestaande karakteristieken van een gebied. Door archeologische waarden in beeldkwaliteitsplannen en structuurvisies op te nemen, kunnen deze waarden daadwerkelijk als inspiratiebron voor de uitwerking van ruimtelijke opgaven worden benut.

Door een verband te leggen tussen verleden en heden kan worden bewerkstelligd dat de publieke ruimte, zoals bijvoorbeeld nieuwe woningbouwlocaties, een eigen identiteit wordt meegegeven, die de nieuwe bewoners herkenning biedt en die geworteld is in het verleden van hun woonlocatie. Het versterken van deze identiteit kan op een positieve manier bijdragen aan de verhoging van de kwaliteit van de dagelijkse leefomgeving²⁹.

3.3.1.4 Verordening t.b.v. de bescherming van het bodemarchief

Met de Wamz krijgt de gemeenteraad de mogelijkheid enkele aspecten van de archeologische monumentenzorg bij verordening te regelen. De gemeente Haarlem maakt van deze mogelijkheid gebruik om een verordening Monumenten en Archeologie vast te stellen. In deze verordening worden de volgende keuzes vastgelegd.

1. Er wordt expliciet de mogelijkheid opgenomen om archeologisch waardevolle terreinen aan te wijzen als gemeentelijk archeologisch monument.

²⁸ Oude WRO: artikel 11; nieuwe Wro: artikel 3.6

²⁹ Een goed voorbeeld hiervan zijn de meanderende straten in de zelfbouwwijk in de Zuiderpolder die refereren aan onder meer de ligging van de oudste strandwal van Nederland (5600 jaar oud).

Gemeentelijke Monumenten

Gemeenten kunnen op grond van eigen verordeningen zelfstandig bescherming bieden aan archeologisch waardevolle gebieden. De gemeente Haarlem kent momenteel (nog) geen archeologische gemeentelijke monumenten.

Het ligt in de bedoeling de mogelijkheid te gaan benutten om gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen. Deze mogelijkheid biedt bescherming aan archeologisch waardevolle gebieden op het gemeentelijk grondgebied die van specifiek lokaal of regionaal belang zijn. Voor de aanwijzing worden de gangbare criteria gehanteerd.

Het gaat hierbij om de belevingsaspecten als zichtbaarheid en herinneringswaarde, fysieke criteria als gaafheid en conservering en inhoudelijke criteria als zeldzaamheid, representativiteit en informatiewaarde (zie Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA)).

Voor de terreinen die worden aangewezen als archeologisch monument geldt dat zij in de gemeentelijke verordening Monumenten en Archeologie moeten worden opgenomen. Bij de vaststelling van een nieuw bestemmingsplan hoeft geen regeling te worden opgenomen die voorziet in de bescherming van deze monumenten.

Ter informatie zullen deze terreinen op de plankaart worden aangeduid. Gemeentelijke (en provinciale) monumenten mogen niet worden veranderd of gesloopt, behalve met schriftelijke vergunning van het bevoegd gezag.

Rijks- en Provinciale Monumenten

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is bevoegd archeologische rijksmonumenten aan te wijzen. De gemeente Haarlem kent (nog) geen archeologische rijksmonumenten. Indien deze in de toekomst worden aangewezen, betekent dit dat voor het wijzigen, afbreken of verwijderen van deze monumenten een vergunning van de minister nodig is.

De aanwijzing als archeologisch rijksmonument heeft op zichzelf geen gevolgen voor de regelingen in het bestemmingsplan, omdat het beschermingsregime van rijksmonumenten geheel losstaat van het bestemmingsplan. De gemeenteraad hoeft bij de vaststelling van een bestemmingsplan geen regeling op te nemen die voorziet in de bescherming van deze monumenten.

Uiteraard dient bij de vaststelling van het bestemmingsplan wel rekening gehouden te worden met de aanwijzing als archeologisch rijksmonument. Ook de provincie kan archeologische monumenten aanwijzen. De gemeente Haarlem kent momenteel (nog) geen archeologische provinciale monumenten.

2. Er wordt een goedkeuringsvereiste opgenomen voor Programma's van Eisen (PvE), Plannen van Aanpak (PvA) voor archeologisch onderzoek.

Als verantwoordelijke instantie voor het Haarlemse bodemarchief stelt de gemeente de eisen aan het archeologische onderzoek. Deze eisen worden vastgelegd in een PvE en/of een PvA. De programma's en plannen worden opgesteld door de archeologische uitvoerder en zullen getoetst en goedgekeurd moeten worden door de gemeente.

3.3.1.5 Kosten archeologisch (voor)onderzoek

Een belangrijk element van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) is de introductie van het veroorzakerprincipe. Initiatiefnemers van bodemverstorende activiteiten zijn in het kader van de vergunningverlening in beginsel verplicht de kosten van het benodigde archeologische onderzoek voor hun rekening te nemen. Het gaat dan niet alleen om commerciële vastgoedontwikkelaars of particulieren zonder commerciële doeleinden, maar ook om de gemeente Haarlem zelf als (mede)initiatiefnemer van bodemverstorende projecten.

De overweging hierbij is dat de extra financiële druk van het uitvoeren van archeologisch onderzoek bij grotere bodemingenrepen een stimulans moet zijn om het erfgoed zo verantwoord mogelijk mee te wegen. Eventueel kan de voorgenomen ontwikkeling zo aangepast worden dat archeologische waarden worden ontzien of, indien mogelijk, uit wordt geweken naar een planlocatie waar geen archeologische belangen in het spel zijn. De gemeente dient hier via het instrument van het bestemmingsplan en de vergunningverlening op toe te zien.

De gemeente als 'verstoorder'

De gemeente Haarlem is niet alleen bevoegd gezag, maar in veel gevallen ook initiatiefnemer van bodemverstorende activiteiten en dient dan, net als andere bodemverstoorders, archeologisch vooronderzoek uit te laten voeren. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering en de kosten van het onderzoek komen ten laste van het desbetreffende project.

De gemeente zal de archeologische onderzoeken in concurrentie aanbesteden op basis van een Programma van Eisen. Het bedrijf dat de offerte met de meest optimale verhouding tussen prijs en kwaliteit aanbiedt, zal de opdracht toegekend krijgen, dit ter beoordeling van de gemeentelijk archeologen. De veldonderzoeken zouden in principe, onder bepaalde voorwaarden, kunnen worden uitgevoerd door gemeentelijke archeologen.

Op dit moment is de capaciteit te beperkt om dit in eigen beheer te kunnen realiseren. Daarom zal alle onderzoek worden uitbesteed. De ambitie is om in de toekomst te bekijken of het mogelijk is de uitvoering van kleine onderzoeken in eigen beheer (weer) te gaan oppakken.

De afdelingen van de gemeente die betrokken zijn bij het opstellen van bestemmingsplannen, maar ook de gemeentelijke ontwikkelaars van ruimtelijke inrichting en de uitvoerders

van diverse grondwerkzaamheden (in het kader van rioleerings- of infrastructurale werken, natuurontwikkeling, waterbeheer etc.) worden op de hoogte gebracht door middel van een nog nader uit te werken communicatieplan.

De ‘particulier’ als ‘verstoorder’

Initiatiefnemers dienen, conform het veroorzakersprincipe, de kosten voor archeologisch onderzoek te dragen. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering en de kosten van het onderzoek komen ten laste van de initiatiefnemer. Als de kosten excessief zijn kan een initiatiefnemer een aanvraag indienen voor een vergoeding door de gemeente (zie § 4.1.5 en § 5.1.4)³⁰.

3.3.1.6 Kwaliteit archeologisch onderzoek

De planologische bescherming van het bodemarchief leidt ertoe dat bij ruimtelijke ontwikkelingsprojecten rekening gehouden moet worden met het eventueel uitvoeren van archeologisch onderzoek. De gemeente is de wettelijk verantwoordelijke overheidslaag. Als bevoegd gezag heeft de gemeente onder andere de taak besluiten te nemen over het behoud van behoudenswaardige archeologische terreinen. Maar ook zal de gemeente de eisen moeten stellen ten aanzien van archeologisch onderzoek en dit toetsen. Dit laat zich vertalen in het opstellen en/of goedkeuren van PvE's voor archeologische werkzaamheden en het beoordelen van archeologische rapportages.

Het archeologisch onderzoekstraject vormt voor de gemeente een besluitvormingstraject³¹. Het doel is primair het vaststellen van de behoudenswaardigheid van archeologische resten. Iedere onderzoeksstap resulteert in een archeologische rapportage. Op grond van deze rapportage beslist de gemeente of het onderzoekstraject wordt voortgezet. Indien mogelijk kan de gemeente besluiten dat verschillende stappen van het archeologisch veldonderzoek gezamenlijk kunnen worden doorlopen of overgeslagen, dit naar het oordeel van de gemeentelijk archeologen.

Voor archeologische resten die behoudenswaardig worden geacht, kan worden besloten deze *in situ* te behouden. Wanneer deze archeologische waarden niet *in situ* behouden kunnen blijven, wordt het besluit genomen tot behoud *ex situ*. De vindplaats wordt door middel van een archeologische opgraving gedocumenteerd en wetenschappelijk uitgewerkt. De informatie die hieruit voorkomt, zowel de administratieve informatie als de daadwerkelijke archeologica, wordt in het archeologisch depot bewaard.

Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Hoewel het de initiatiefnemers van bodemverstorende activiteiten vrijstaat zelf de archeologische uitvoerder te kiezen, is het proces van archeologische monumentenzorg gebonden aan kwaliteitseisen. Om de kwaliteit van het onderzoeks-, en besluitvormingstraject in de archeologische monumentenzorg in het huidige bestel te waarborgen, heeft de rijksoverheid samen met de beroepsgroep van archeologen de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie opgesteld (KNA).

Hierin staan de kwaliteitseisen die betrekking hebben op de vorm, informatieplicht, verslaglegging en deskundigheid van de uitvoerders van archeologisch onderzoek. In de KNA worden niet alleen inhoudelijke eisen gesteld, maar wordt ook omschreven welke handelingen ('processtappen') tenminste moeten worden uitgevoerd om van een basiskwaliteit te kunnen spreken. De uitvoerder van archeologisch veldwerk is volgens het Besluit archeologische monumentenzorg (Bamz) verplicht zich te houden aan de KNA³².

Haarlemse Richtlijnen en standaard PvE binnenstad

Voor alle stappen geldt dat de uitvoerder van het archeologisch onderzoek zich dient te houden aan de specificaties die zijn vastgelegd in de protocollen en leidraden van de vigerende versie van de KNA. In aanvulling op de KNA zijn er voor al het archeologisch onderzoek dat wordt uitgevoerd binnen de gemeente Haarlem richtlijnen opgesteld.

De 'Haarlemse Richtlijnen' hebben betrekking op het uitvoeren van bureau- en veldonderzoeken, het wetenschappelijk uitwerken, het aanleveren van rapporten en de documentatie en vondsten aan het gemeentelijk depot. Deze richtlijnen zijn opgesteld om voor elke uitvoerder inzichtelijk te maken wat voor onderzoek van het Haarlemse bodemarchief vereist is. Daarnaast zorgt het voor een juiste overdracht van gegevens aan de gemeente.

Speciaal voor onderzoek in de binnenstad is, omdat dit onderzoek zeer specifiek is en de gemeente hier zelf reeds veel ervaring mee heeft opgebouwd, een standaard Programma van Eisen (PvE) opgesteld dat de archeologische uitvoerder als uitgangspunt dient te hanteren.

3.3.1.7 Het gemeentelijk depot/archief

Alle vondsten en gegevens van een archeologisch (veld)onderzoek dienen na afronding van het onderzoek te worden overgedragen aan het gemeentelijk archeologisch depot con-

³⁰ De verplichting tot schadevergoeding in sommige gevallen is wettelijk bepaald in art. 42 van de Monumentenwet 1988 en toegelicht in de Memorie van Toelichting en het Besluit op de archeologische monumentenzorg. Een regeling hiervoor is niet vastgesteld, die is ter bepaling van de gemeente.

³¹ Bijlage 6 is een toelichting op het archeologisch onderzoekstraject.

³² In de Bamz is een aantal regels ter uitvoering van de Wamz uitgewerkt: de procedure met betrekking tot excessieve kosten en de voorwaarden voor het verkrijgen van de opgravingsbevoegdheid. Een van die voorwaarden betreft het uitvoeren van onderzoek volgens de KNA.

form de eisen die de Provincie Noord-Holland aan gemeentelijke depots stelt. Voor alle projecten is de overdracht van documentatie en vondstmateriaal aan dit depot vastgelegd in de Haarlemse Richtlijnen.

De gemeente dient alle informatie uit projecten beschikbaar te maken voor verdere ontwikkeling van het gemeentelijk beleid en voor presentatie en publicatie, evenals voor de nationale databank ARCHIS. Het is daarbij van belang te voorkomen dat kennis en informatie over het eigen bodemarchief versnipperd en/of verloren gaat. Daarvoor is het noodzakelijk dat alle informatie in een (digitaal) toegankelijk informatiesysteem opgeslagen is. Dit systeem wordt onder meer gebruikt ten behoeve van het actualiseren van beleid, beleidskaart en onderzoeks- en beheersagenda, maar ook ten behoeve van het eigen collectiebeheer, wetenschappelijk onderzoek, het Archeologisch Museum Haarlem en andere musea (bruiklenen).

Niet alleen aan de uitvoering van archeologisch veldwerk stelt de KNA eisen, ook aan de organisatie van het depot worden eisen gesteld. Deze eisen hebben betrekking op de procedures van het in ontvangst nemen van documentatie, vondsten en digitale gegevens en op de opslag en registratie van materiaal. Daarnaast dient het depot te beschikken over een calamiteitenplan, moeten de depotruimten zijn beveiligd tegen inbraak, brand en wateroverlast en moet de inventaris van het depot vrij zijn van emissie van gassen die schadelijk zijn voor het opgeslagen materiaal. Het geconserveerde materiaal dient bovendien onder specifieke klimaatomstandigheden te worden bewaard.

De huidige depotruimten zijn nog niet getoetst aan de geldende KNA-eisen. Dit zal op korte termijn gebeuren en indien noodzakelijk zullen de nodige aanpassingen moeten worden aangebracht.

3.3.1.8 Archeologisch veldonderzoek in gemeentelijk beheer

De gemeente Haarlem is niet alleen bevoegd gezag, maar ook initiatiefnemer van bodemverstorende activiteiten. Net als iedere 'verstoorder' dient zij in het kader van de vergunningverlening archeologisch (voor)onderzoek uit te laten voeren. De gemeente is sinds vele jaren in het bezit van een opgravingsbevoegdheid. Dit betekent dat Bureau Archeologie archeologisch veldonderzoek in eigen beheer mag uitvoeren. Op dit moment is de capaciteit te beperkt om dit te kunnen realiseren. Om die reden wordt momenteel al het veldonderzoek uitbesteed.

In september 2009 verloopt de huidige opgravingsbevoegdheid en dient er een nieuwe aanvraag ingediend te worden.

Er zal voorlopig geen aanaanvraag worden ingediend voor een nieuwe vergunning aangezien niet kan worden voldaan aan de indieningsvereisten. In de toekomst zal worden onderzocht of het mogelijk is de uitvoering van onderzoek in eigen beheer weer te gaan oppakken. Daarbij wordt in eerste instantie gedacht aan de kleinschalige onderzoeken³³. Middelgrote en grootschalige onderzoeken zullen worden uitbesteed. Er zal onderzocht moeten worden of dit mogelijk is.

3.3.2 Doel 2: Kennisvergroting van het Haarlems bodemarchief

De gemeente Haarlem streeft, als behoud *in situ* niet mogelijk is, naar kennisvergroting van het Haarlems bodemarchief. Het wordt als een belangrijk onderdeel van een goede kwaliteit van archeologische monumentenzorg gezien en noodzakelijk geacht om het beleid een kader te geven en te kunnen sturen.

3.3.2.1 Onderzoeksagenda archeologie

Het rijke bodemarchief van Haarlem is sinds de jaren zeventig regelmatig archeologisch onderzocht door amateurarcheologen en vanaf 1982 door een eigen gemeentelijk archeoloog. Het archeologisch areaal is dermate groot en rijk dat tot nu toe slechts een fractie onderzocht is en er blijven nog vele vragen omtrent de ontwikkeling van de stad. In aansluiting op de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, is het daarom goed om in de komende jaren de contouren te ontwikkelen van een eigen gemeentelijk onderzoekskader dat het mogelijk maakt accenten te leggen op het archeologisch onderzoek. De onderzoeksvragen vormen daarbij het uitgangspunt.

Uitgangspunt bij het vaststellen van de vragen voor een archeologische onderzoeksagenda in Haarlem is het opvullen van de kennislacune. Daarbij wordt prioriteit gegeven aan die archeologische onderzoeken die de lacune kunnen vullen en de gemeentelijke cultuurhistorische identiteit kunnen versterken. Naarmate er meer resultaten van archeologisch onderzoek in Haarlem beschikbaar komen, kan het onderzoekskader bijgesteld worden.

Een onderzoeksagenda is eveneens van belang om het gemeentelijk archeologiebeleid een kader te kunnen geven en te kunnen sturen en is een belangrijk onderdeel van een goede kwaliteit van archeologische monumentenzorg³⁴.

De voorlopige onderzoeksagenda die is opgesteld, is een eerste uitgangspunt en nog rudimentair van aard. De komende twee jaar zal er, gekoppeld aan het onderzoek voor de Archeologische Beleidskaart Haarlem, nader onderzoek worden verricht om de agenda waar nodig te verfijnen.

³³ Gemiddeld genomen moet gedacht worden aan onderzoeken op terreinen met een totale oppervlakte niet groter dan 100m².

³⁴ Voor de onderzoeksagenda: zie bijlage 3.

3.3.2.2 *Uitwerking archeologisch onderzoek*

Om de onderzoeksagenda te kunnen onderhouden, de Archeologische Beleidskaart te kunnen optimaliseren en te voldoen aan de wettelijke verplichtingen ten aanzien van behoud *ex situ* is de uitwerking van archeologisch onderzoek van groot belang. Onderzoeksresultaten van uitwerking gegevens en vondsten komen niet alleen van recent uitgevoerd veldonderzoek maar komen ook voort uit nog niet uitgewerkt veldonderzoek. De gemeente hecht veel waarde aan dit belangrijke onderdeel van archeologisch onderzoek en zal de werkzaamheden op dit terrein onverminderd voortzetten.

3.3.3 *Doel 3: Zichtbaarheid & informatievoorziening: maatschappelijk draagvlak*

Archeologie heeft een duidelijke publieksfunctie. Veel mensen hebben belangstelling voor het leven dat zich vroeger afspeelde in hun eigen stad, dorp, wijk of straat. Vooral het uitvoerende archeologische werk, een opgraving, trekt veel belangstelling. Archeologie appelleert sterk aan de behoefte van mensen om het onbekende verleden te ontdekken.

Het archeologiebeleid van de gemeente Haarlem is daarom niet alleen geformuleerd vanuit de plicht, maar ook vanuit de overtuiging dat de lokale overheid het publieke belang van het kwetsbare en waardevolle bodemarchief dient te behartigen. Dit bodemarchief is onderdeel van de cultuurhistorische identiteit van de gemeente Haarlem en kan bijdragen aan het versterken van deze identiteit en het verhogen van de kwaliteit van de dagelijkse leefomgeving.

De gemeente kent daarom een belangrijke rol toe aan publieksparticipatie, informatie-, -educatie en communicatie in de ruimste zin des woords en ziet deze aspecten als belangrijke voorwaarden voor het welslagen van het archeologiebeleid.

3.3.3.1 *Zichtbaarheid en informatievoorziening archeologiebeleid*

De Wamz en de beleidsmatige vertaling ervan door de gemeente kan voor ruimtelijke planvorming en ingrepen grote financiële en/of organisatorische consequenties hebben. Niet alleen voor de gemeente zelf, maar ook voor grondeigenaren en -gebruikers, plannenmakers en initiatiefnemers van bodemingrepen. Het bestemmingsplan en de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem zullen voor alle betrokkenen inzichtelijk

maken waar en waarom in bepaalde gebieden archeologisch onderzoek noodzakelijk is. De onderzoeksplicht zal gekoppeld worden aan een systeem van vergunningen en ruimtelijke procedures. Archeologische selectiebesluiten met betrekking tot onderzochte en archeologisch gewaardeerde vindplaatsen zullen door de gemeente op een duidelijke wijze tot stand worden gebracht. Dergelijke besluiten staan bovendien open voor beroep- en bezwaarprocedures.

De gemeente zal een actief communicatiebeleid (gemeentelijke website, brochures, etc.) voeren op het gebied van archeologische monumentenzorg, zodat de consequenties van het archeologiebeleid van meet af aan voor een ieder helder is³⁵.

3.3.3.2 *Archeologisch Museum Haarlem*

Het Archeologisch Museum Haarlem is het eerste gemeentelijke museum in Nederland dat aan de archeologie van de eigen stad is gewijd. Naast aandacht voor de Haarlemse bodem, opgravingen en geschiedenis wordt elk half jaar een wissel-tentoonstelling ingericht over uiteenlopende archeologische onderwerpen.

Bij elke tentoonstelling verzorgt het museum voor zowel het basis, als het voortgezet onderwijs een educatief programma. Tevens worden er extra activiteiten georganiseerd bij speciale gelegenheden (het Nationaal Museumweekend, de Roeffeldagen, de Haarlemse Stripdagen, de Open Monumentendagen etc.). De mogelijkheden om archeologie ook op andere wijze onder de aandacht te brengen zullen mede vanuit het Archeologisch Museum Haarlem worden aangepakt.

3.3.3.3 *Zichtbaarheid en informatievoorziening archeologie*

Archeologie heeft een duidelijke publieksfunctie. Veel mensen hebben belangstelling voor het leven dat zich vroeger afspeelde in hun eigen stad, dorp, wijk of straat. Vooral het uitvoerende archeologische werk, een opgraving, trekt veel belangstelling.

De communicatie naar het brede publiek kan in diverse vormen plaatsvinden. Zo kan men diverse (Haarlemse) media informeren, lezingen geven en periodiek informatiemateriaal op schrift en via internet uitbrengen. Men kan tentoonstellingen organiseren in openbare plaatsen ruimten waar veel mensen komen zoals scholen, bibliotheken, wooneenheden, het stadhuis etc³⁶.

³⁵ Dit ook in het kader van de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken (Wkpb). De Wkpb moet ervoor zorgen dat alle geldende beperkingen en voorschriften van toepassing op een onroerende zaak zijn vastgelegd. Deze wet verbetert de registratie van alle beperkingen van de overheid zodat kopers of eigenaren inzicht krijgen in de beperkingen die voor een gebouw of stuk grond gelden. Met betrekking tot de publiekrechtelijke beperkingen kan de gemeente door rijk, provincie en private initiatiefnemers worden aangesproken op het aanleveren van betrouwbare inhoudelijke en beleidsmatige informatie.

³⁶ Zo zijn er bijvoorbeeld op dit moment tentoonstellingen ingericht in het Stedelijk Gymnasium en het Hofje aan de Jacobijnenstraat naar aanleiding van opgravingen op deze locaties.

Daarnaast kunnen er publieksgerichte activiteiten worden georganiseerd, zoals bijvoorbeeld open dagen op opgravingen of speciale informatiedagen over recente opgravingen via de openbare ruimte, in het nieuwe kantoor van Archeologie Haarlem, in de Bakenesserkerk.

3.3.3.4 Publieksvriendelijke publicaties en Haarlems BodemOnderzoek

Als op grond van het beleid archeologisch onderzoek is uitgevoerd, moeten de resultaten ervan worden gepubliceerd. Naast de verplichte wetenschappelijke verslaglegging is ook een publieksgerichte communicatie van deze resultaten van belang. Zowel het brede publiek als de geïnteresseerde leek moet kennis kunnen nemen van het rijke bodemarchief van Haarlem. De communicatie kan in diverse vormen plaatsvinden. Zo kan men denken aan toegankelijke incidentele en periodieke publicaties, zoals bijvoorbeeld informatiefolders, boekjes³⁷ en de reeks *Haarlems BodemOnderzoek*.

3.3.3.5 Amateurarcheologie

Het is amateurarcheologen niet toegestaan zelfstandig archeologisch onderzoek uit te voeren. De gemeente ziet echter het belang van de inbreng van lokale deskundigheid in de archeologische monumentzorg. Amateurarcheologen hebben

belangstelling voor en kennis van de geschiedenis van de eigen woonplaats of streek. Zij kennen de omgeving met de archeologisch interessante plaatsen als geen ander en kunnen de *extra ogen en oren* van de professionele archeologen vormen.

Daarom zal de gemeente de amateurarcheologen de mogelijkheid bieden mee te werken aan archeologisch veldonderzoek en de uitwerking ervan. De inzet van amateurarcheologen bij archeologisch (veld)onderzoek zal mogelijk gemaakt worden door in Programma's van Eisen, voor onderzoek uitgevoerd door derden, hun inzet op te laten nemen.

Daarnaast is de inzet van amateurarcheologen, op aanwijzing van de gemeentelijk archeoloog, in uitzonderlijke gevallen mogelijk op terreinen die zijn vrijgegeven omdat de bodemversturende activiteiten onder de vrijstellingsnormen van de betreffende categorie blijven, die waarvoor een negatief selectiebesluit zijn genomen of voor terreinen waar toevalsvondsten zijn gedaan. Verder kunnen zij archeologische uitvoerders desgevraagd van informatie voorzien bij de uitvoering van bureauonderzoek.

Voorwaarden en eisen van deelname aan archeologisch onderzoek door amateurarcheologen zal worden vastgelegd in een Protocol Amateurarcheologie Haarlem.

³⁷ Een voorbeeld hiervan is het boekje dat in 2001 is uitgegeven, getiteld: 'Spitten aan het Spaarne'.

Consequenties Archeologiebeleid Gemeente Haarlem

4. Consequenties voor gemeente Haarlem en initiatiefnemers

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de consequenties van het nieuwe archeologiebeleid: de nieuwe taken en risico's en de eventuele aanpassingen die daarvoor nodig zijn op het gebied van organisatie en planning.

4.1 Consequenties voor de gemeente Haarlem

Na de invoering van de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) op 1 september 2007 is door de nieuwe wettelijke taken en de daarmee gepaard gaande regelgeving een nieuwe rol voor de gemeente ontstaan op het gebied van advies, regie en uitvoering ten aanzien van archeologische monumentenzorg. De taakverbreding veroorzaakt een toename van de werkdruk en zal op sommige punten een andere werkwijze betekenen.

Het veroorzakersprincipe leidt ertoe dat de verstoorder -de gemeente of een initiatiefnemer- verantwoordelijk is voor de kosten van mogelijk archeologisch onderzoek. Verder treedt er voor de gemeente een nieuw risico op met betrekking de kosten van toevalsvondsten en schadevergoeding.

De organisatie van de gemeente zal op enkele punten moeten worden aangepast om aan de nieuwe wetgeving en het geformuleerde beleid te kunnen voldoen.

In principe is de huidige personele bezetting (2009) van Archeologie Haarlem voldoende om uitvoering te geven aan de nieuwe wettelijke taken en het nieuwe archeologiebeleid. De nieuwe taken en de wijziging in de benadering van het gravend onderzoek maken echter een herformulering van de functies noodzakelijk. Naast de afdeling Archeologie zullen ook de afdelingen waar het beleid wordt geformuleerd, de bestemmingsplannen worden opgesteld, de bouwprojecten worden uitgevoerd en de afdelingen waar de baliefunctie en de vergunningverlening worden gerealiseerd, moeten werken met de nieuwe wet- en regelgeving. De werkprocedures van deze afdelingen moeten op enkele kleine punten worden aangepast om naar het nieuwe beleid te kunnen werken.

4.1.1 Bevoegd gezag rol

Beleed en advies

De beleidsmatige rol bestaat uit ontwikkeling, actualisering, uitvoering en handhaving van het gemeentelijk archeologiebeleid. De gemeentelijke archeologen krijgen een grotere adviseerende rol bij het ontwikkelen van plannen met ruimtelijke effecten, zoals bestemmingsplannen, bouw- en slooiaanvragen en aanvragen voor aanlegvergunningen.

Daarnaast hebben de gemeentelijke archeologen een grote rol in het uitvoeren, evalueren en actualiseren van het archeologiebeleid en de communicatie naar de burger toe. Ook aan de balie en op de afdeling vergunningverlening ontstaat hierdoor de noodzaak tot een andere handelswijze met betrekking tot archeologische monumentenzorg.

Regie

Door de wettelijke verplichting om in alle gevallen van bodemverstorende activiteiten archeologische belangen mee te wegen en te onderzoeken, is ook de regisserende rol sterk toegenomen. Aan al het archeologisch onderzoek dat wordt uitgevoerd moeten worden door de gemeente eisen worden gesteld. Deze eisen zullen moeten worden opgesteld en gecontroleerd. Daarna moeten de resultaten van het onderzoek worden getoetst en de vondsten moeten worden opgenomen worden in het gemeentelijk archief/depot.

In gevallen waarin de gemeente als 'verstoorder' onderzoek laat uitvoeren zal het onderzoek ook moeten worden aanbesteed en inhoudelijk begeleid.

Communicatie en educatie

Het archeologiebeleid van de gemeente Haarlem is geformuleerd vanuit de plicht, maar ook vanuit de overtuiging dat de lokale overheid het publieke belang van het kwetsbare en waardevolle bodemarchief dient te behartigen. Dit bodemarchief is onderdeel van de cultuurhistorische identiteit van de gemeente Haarlem en kan bijdragen aan het versterken van deze identiteit en het verhogen van de kwaliteit van de dagelijkse leefomgeving. Hierdoor ontstaan extra taken op het gebied van publieksparticipatie-, informatie-, -educatie en communicatie in de ruimste zin des woords. Daarnaast is het van groot belang dat de consequenties van het archeologiebeleid van meet af aan voor iedereen helder is.

4.1.2 Uitvoeren archeologisch onderzoek

Een belangrijk element van de Wamz is de introductie van het veroorzakerprincipe. Initiatiefnemers tot bodemverstorende activiteiten zijn in beginsel verplicht de kosten van het benodigde archeologische onderzoek voor hun rekening te nemen.

Archeologisch veldonderzoek kan in de gevallen waar de gemeente zelf als verstoorder optreedt door de gemeente in eigen beheer worden uitgevoerd, evenals onderzoek op terreinen waar een toevalsvondst wordt gedaan. De gemeente is namelijk tot september 2009 in het bezit van een opgravingsbevoegdheid. De opgravingsbevoegdheid wordt verstrekt door de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM). De eisen voor het verkrijgen van een opgravingsbevoegdheid zijn vastgelegd in het Besluit op de archeologische

monumentenzorg (BAMZ) en uitgewerkt door de RACM. Het veldonderzoek, waaronder ook de kleinschalige onderzoeken, kan echter op dit moment niet in eigen beheer worden uitgevoerd, aangezien de capaciteit hiertoe bij Archeologie Haarlem niet voldoende is³⁸. Dit wordt uitbesteed aan archeologisch bedrijven. In de toekomst kan onderzocht worden of de uitvoering van kleinschalig archeologisch veldwerk weer in eigen beheer zou kunnen worden uitgevoerd.

Het overige archeologisch onderzoek wordt tot op heden wel zelf uitgevoerd. In de jaren zal een groot deel van het reeds uitgevoerde archeologische veldonderzoek moeten worden uitgewerkt, geanalyseerd en gepubliceerd. Daarnaast moet het archief/depot worden doorgelicht op de nieuwe wettelijke eisen ten aanzien van archeologische deponering.

4.1.3 Risico: kosten archeologisch onderzoek in geval van toevalsvondsten

Toevalsvondsten en oppervlaktevondsten³⁹ zijn vondsten die niet gedaan worden gedurende een archeologisch veldonderzoek én waarvan de eigenaar niet meer achterhaald kan worden. Bij het uitvoeren van werkzaamheden in de bodem bestaat altijd de kans dat archeologische vondsten worden gedaan.

Dit kan ook gebeuren wanneer tijdens het planningsproces rekening is gehouden met archeologische waarden. Vanzelfsprekend zal in dergelijke situaties de initiatiefnemer niet gehouden zijn tot vergoeding van de kosten van het eventueel daaruit voortvloeiende archeologisch onderzoek. Hij heeft immers aan zijn wettelijke verplichtingen voldaan.

De melding van een toevalsvondst kan er in bijzondere gevallen toe leiden dat de rijksoverheid gelast de werken of werkzaamheden voor bepaalde of onbepaalde tijd geheel of gedeeltelijk stil te leggen ten behoeve van archeologisch onderzoek. De schade die hierdoor wordt veroorzaakt wordt door het rijk naar redelijkheid vergoed.

Indien het rijk geen onderzoek instelt kan de gemeente overwegen dat wel te doen. Een dergelijke vondst kan namelijk nieuwe informatie opleveren over het bodemarchief en daarom van eminent belang zijn. De gemeente heeft echter niet de bevoegdheid om op basis van de wet het werk stil te leggen. In overleg met de initiatiefnemer kan eventueel worden overgegaan tot het uitvoeren van een archeologisch onderzoek. De gemeente is verantwoordelijk voor de kosten van dit onderzoek.

4.1.4 Risico: Schadevergoeding

Artikel 42 van de Monumentenwet 1988 bepaalt dat het verplichtende bestuursorgaan (B&W) gehouden is de verstoorder die tengevolge van de weigering van een vergunning in het belang van de archeologische monumentenzorg of ten gevolge van voorschriften die in het belang van de archeologische monumentenzorg aan het desbetreffende besluit zijn verbonden, schade lijdt die redelijkerwijs niet of niet geheel te zijner laste behoort te blijven, op verzoek van de aanvrager een naar billijkheid te bepalen schadevergoeding toe te kennen.

Het kan dus voorkomen dat de gemeente in sommige gevallen, op grond van artikel 42 gehouden is over te gaan tot vergoeding. Hierbij wordt vooral gedacht aan excessieve kosten van archeologische onderzoek⁴⁰. De mogelijkheid bestaat namelijk dat, vooral bij kleinere bouw- en ontwikkelingsprojecten, de kosten van archeologische maatregelen tot een zodanige kostenstijging leiden dat dit niet meer in verhouding staat tot de bouw c.q. projectkosten, waardoor de exploitatie in gevaar komt.

4.2 Consequenties voor initiatiefnemers

Een belangrijk element van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) is de introductie van het veroorzaker-principe. Commerciële vastgoedontwikkelaars of particulieren zonder commerciële doeleinden die initiatiefnemer van bodemverstorende activiteiten zijn, kunnen bij de aanvraag van een vergunning (bouwvergunning, een aanlegvergunning, een sloopvergunning of een aanvraag voor vrijstelling van het bestemmingsplan) te maken krijgen met de eis een archeologisch rapport te overleggen en zijn in beginsel verplicht de kosten van het benodigde archeologische onderzoek voor hun rekening te nemen.

Uit dat rapport moet voldoende blijken of er archeologische waarden zijn vastgesteld in het plangebied. Op basis van dit rapport besluit de gemeente of de vergunning zonder voorwaarden verleend kan worden of dat er nog aanvullende voorwaarden zullen worden gesteld omdat er (behoudenswaardige) archeologische resten in het plangebied aanwezig zijn.

³⁸ In het verleden heeft de gemeente wel zelf alle veldonderzoek uitgevoerd. De laatste paar jaar wordt alle archeologisch veldonderzoek uitbesteed aan archeologische bedrijven.

³⁹ Deze vondsten zijn volgens het Burgerlijk wetboek (5:13) het gedeelde eigendom van de vinder en de grondeigenaar. Vondsten van een eventueel hieruit voortvloeiend veldonderzoek zijn eigendom van de gemeente Haarlem.

⁴⁰ In de artikelsgewijze toelichting bij de memorie van toelichting staat hierover o.a.: "Met inachtneming van de eigen verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer is het verplichtende bestuursorgaan in bijzondere situaties gehouden een vergoeding toe te kennen. Daarbij ware vooral te denken aan de excessieve kosten als gevolg van opgravingen. Of dergelijke kosten als excessief moeten worden gekwalificeerd, is sterk afhankelijk van het (financiële) belang van de aanvrager, diens draagkracht, de mogelijkheden om naar een andere locatie om te zien en dergelijke meer."

Financiën Archeologiebeleid Gemeente Haarlem

5 Kosten en dekking

Na de invoering van de Wamz is door de nieuwe wettelijke taken en de daarmee gepaard gaande regelgeving een nieuwe rol voor de gemeente ontstaan ten aanzien van archeologische monumentenzorg. De taakverbreding veroorzaakt nieuwe kosten en risico's.

Dit hoofdstuk behandelt de kosten van het nieuwe archeologiebeleid en geeft antwoord op de vraag hoe deze worden gedekt. Verder wordt aangegeven wat de financiële consequenties zijn voor initiatiefnemers (bedrijven, burgers etc.).

5.1 Kosten en dekking gemeente Haarlem

De taakverbreding als gevolg van de nieuwe wetgeving veroorzaakt nieuwe kosten en risico's voor de gemeente. Deze kosten en risico's komen bovenop de bestaande kosten voor de archeologische monumentenzorg. Het voorstel is om de hier gestelde dekking van de kosten en risico's en de voorgestelde regelingen over 2 jaar te evalueren en waar nodig bij te stellen. Het gaat immers om een nieuwe situatie waar geen enkele gemeente nog ervaring mee heeft en waarvoor gegevens, zowel op gemeentelijk als landelijk niveau, nog ontbreken.

Het gemeentelijk budget voor archeologie bestaat uit twee posten: het Archeologisch Museum Haarlem en Archeologie algemeen. Daarnaast is er de post archeologisch veldonderzoek in het kader van gemeentelijke projecten en een tweetal risico's.

5.1.1 Archeologie algemeen en Archeologisch Museum Haarlem

Kosten

Door het toepassen van kwalitatieve en kwantitatieve normen zullen de kosten van de nieuwe taken zoveel mogelijk beperkt worden gehouden. De kwalitatieve norm wordt toegepast door middel van de voorlopige Archeologische Onderzoekagenda Haarlem (AOH)⁴¹ die de gemeente in staat stelt het archeologisch onderzoek te sturen.

De kwantitatieve norm is in de vorm van de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH)⁴² toegepast (zie paragraaf 3.3.1.2). Een inschatting, gebaseerd op de Haarlemse situatie, leidt tot de verwachting dat de toepassing van de ondergrenzen voor archeologische verplichtingen ertoe leidt dat $\pm 10\%$ van de vergunningen onderzoeksplichtig is. Op basis van de vergunningaanvragen uit de periode 2006-2007 is de inschatting dat er circa 145 aanvragen per jaar zullen zijn die betrekking hebben op een bodemversturende activiteit waarbij men rekening moet houden met archeologie, en om die reden een archeologisch advies en een rapportage, en dus een vorm van archeologisch onderzoek, zullen moeten krijgen⁴³. Bij de vergunningverlening zullen de aanvragen worden beoordeeld op archeologie en voorzien van een advies

Omschrijving	Kosten	Toelichting
I. Archeologie algemeen	€ 555.000	zie § 5.1.1
I. Archeologisch Museum Haarlem	€ 129.000	zie § 5.1.1
II. Uitvoeren archeologisch veldonderzoek	€ 0 / projectbegroting	zie § 5.1.2
III. Risico toevalsvondst	p.m.	zie § 5.1.3
IV. Risico schadevergoeding	p.m.	zie § 5.1.4
V. Archeologie fonds	n.v.t.	Zie § 5.1.5

De kosten van het Archeologisch Museum Haarlem zijn gebaseerd op een formatiebezetting van 1 fte. De kosten van Archeologie algemeen worden voor het merendeel bepaald door de formatiebezetting van 4,5 fte. Daarnaast zijn in beide posten beperkte kosten voor materiaal, voor het gemeentelijk depot voor archeologische vondsten en voor uitwerkingsonderzoek.

van de gemeentelijke archeologen. Plannen van Aanpak, Programma's van Eisen en rapporten die in het kader van de vergunningverlening van de aanvrager worden geëist, worden tevens beoordeeld door de gemeentelijk archeologen. Bestemmingsplannen en gemeentelijke ruimtelijke- en bouwplannen zullen door de gemeentelijk archeologen worden

⁴¹ Zie § 3.3.2.1

⁴² Zie § 3.3.1.2.

⁴³ 2006-2007 zijn er circa 1400 bouwvergunningen en 150 sloopvergunningen binnen beschermd stadsgezicht verleend. Naar schatting hebben daarvan circa 120 bouwvergunningen en circa 25 sloopvergunningen binnen beschermd stadsgezicht betrekking hebben op een bodemversturende activiteit waarbij men rekening moet houden met archeologie.

begeleid, evenals de educatieve en informatieve taken. Die laatste taken zullen tevens door het museale personeel worden vervuld.

De taakverbreding zal, bij continuering van de bestaande, huidige formatie (2009), geen verhoging van de apparaatkosten betekenen.

Dekking

De kosten voor het Archeologisch Museum Haarlem en Archeologie algemeen zijn opgenomen in de programmabegroting 2009-2013 van de gemeente Haarlem.

5.1.2 Uitvoeren archeologisch onderzoek

Kosten

De gemeente Haarlem is niet alleen bevoegd gezag, maar in veel gevallen ook initiatiefnemer van bodemversturende activiteiten en daardoor verantwoordelijk voor de mogelijke uitvoering en kosten van archeologisch (voor)onderzoek. Er werd door de gemeente, al voor de implementatie van de wettelijke grondslag van 1 september 2007, bij projecten gehandeld in de geest van de nieuwe wetgeving. De kosten van het onderzoek kwamen ten laste van de projecten en waren in de desbetreffende plannings- en begrotingen meegenomen.

De hoogte van de mogelijke kosten van archeologisch (voor)onderzoek is sterk afhankelijk van de grootte van het plangebied, de aard van de bodemversturende activiteiten en de hoeveelheid aangetroffen archeologische waarden. In een geval zijn er nauwelijks tot geen kosten, in een ander geval is slechts een kleinschalig onderzoek nodig, in sommige gevallen een intensieve opgraving.

De kosten variëren per project. Op dit moment ontbreekt nog de informatie om de uitspraken te kunnen doen over de gemiddelde kosten van archeologisch onderzoek bij dergelijke projecten.

Dekking

Mogelijke kosten voor archeologisch onderzoek ten gevolge van bodemversturende projecten, waarbij de gemeente de (mede)initiatiefnemer is, komen ten laste van het betreffende project. Zij worden opgenomen in de betreffende projectbegrotingen en plannings- en begrotingen.

In het geval de gemeente grond uitgeeft ten behoeve van ruimtelijke ontwikkeling zijn er met betrekking tot de dekking twee opties mogelijk:

- De gemeente levert de grond vrij van (archeologische) restricties aan. In dit geval is de gemeente verantwoordelijk voor het laten uitvoeren van eventueel nood-

zakelijk archeologisch onderzoek. De kosten worden verdisconteerd in de grondexploitatie. Nadeel van deze aanpak is dat in principe alle archeologische waarden moeten worden gedocumenteerd en verwijderd, wat indruist tegen de doelstelling van behoud *in situ*. Daarbij is het 'opruimen' van alle archeologische resten wellicht niet altijd noodzakelijk.

- De gemeente levert de grond inclusief eventuele archeologische en andersoortige restricties. In dat geval is de initiatiefnemer verantwoordelijk voor de uitvoering van het archeologisch onderzoek en de kosten daarvan.

Voordeel van deze aanpak is dat maatwerk mogelijk is: er is duidelijkheid over aard en omvang van de verstorings van de bodem waardoor meer kan worden ingezet op behoud van waarden in de bodem.

Op dit moment ontbreekt nog de informatie om de verhouding kosten-baten van beide methoden nader in beeld te brengen.

5.1.3 Risico: archeologisch onderzoek in het geval van toevalsvondsten

Kosten

Als de archeologische belangen op juiste wijze worden meegenomen in het planproces zal de kans op het aantreffen van toevalsvondsten nihil zijn⁴⁴. In die gevallen dat zich toch een toevalsvondst voordoet betekent dit niet automatisch dat dit tot kosten voor de gemeente zal leiden. Slechts in uitzonderlijke gevallen zal er besloten worden tot het veilig stellen van de vondsten, namelijk alleen wanneer deze van ongekende importantie zijn voor het gemeentelijk bodemarchief. De inschatting is dat dit zich niet ieder jaar zal voordoen.

Toch kan de mogelijkheid dat een toevalsvondst wordt gedaan niet volledig worden uitgesloten. Op dit moment ontbreekt nog de ervaring en de informatie om de uitspraken te kunnen doen over de gemiddelde kosten van archeologisch onderzoek in het geval van toevalsvondsten.

Dekking

De mogelijke kosten van het archeologisch onderzoek naar toevalsvondsten worden, in afwachting van de evaluatie (zie § 1.6), ten laste gebracht van de algemene reserve van de gemeente Haarlem.

5.1.4 Risico: schadevergoeding

Kosten

Op grond van artikel 42 kan het voorkomen dat de gemeente gehouden is over te gaan tot schadevergoeding. Uit de toelichting op de Wamz en Bamz blijkt dat vooral gedacht moet

⁴⁴ In de periode 2006-2007 bijvoorbeeld zijn dergelijke vondsten niet voorgekomen.

worden aan kosten in verband met opgravingen⁴⁵. De mogelijkheid bestaat namelijk dat, vooral bij kleinere bouw- en ontwikkelingsprojecten, de kosten van archeologische maatregelen tot een zodanige kostenstijging leiden dat dit niet meer in verhouding staat tot de bouw c.q. projectkosten, waardoor de exploitatie in gevaar komt. Of iets als schade of excessief moeten worden gekwalificeerd, is sterk afhankelijk van het (financiële) belang van de aanvrager, diens draagkracht, de mogelijkheden om naar een andere locatie om te zien en dergelijke meer⁴⁶.

De inschatting is dat aanvragen tot schadevergoedingen voor het niet verlenen van vergunningen niet (of nauwelijks) voor zullen worden toegekend. Het archeologiebeleid van de gemeente Haarlem is namelijk zo vormgegeven dat in principe elke vergunningaanvraag zal worden verleend, in bepaalde gevallen onder het stellen van archeologische voorwaarden. Daarnaast zijn in het facetbestemmingsplan archeologie voorschriften in het belang van de archeologische monumentenzorg gesteld die van toepassing zijn op bouw-, aanleg-, en sloopvergunningen en vrijstellingen. De aanvrager kan zich alvorens een vergunning of vrijstelling aan te vragen hiervan op de hoogte stellen en op reageren.

Omdat er op dit moment nog geen ervaring is op het gebied van schadevergoeding in het kader van eisen ten aanzien van archeologie en jurisprudentie nog gevormd moet worden kan er nog geen uitspraak worden gedaan over de kosten hiervan. Ook over de kosten van het toekennen van vergoeding van excessieve kosten voor archeologisch onderzoek kan, gezien het feit dat er op dit moment nog geen ervaring is op het gebied van excessieve kosten en jurisprudentie nog gevormd moet worden, nog geen uitspraak worden gedaan.

Artikel 34 a bepaalt dat het verplichtende bestuursorgaan (B&W) gehouden is de redelijkheid van deze kosten te bewaken. Bij grote projecten zullen de kosten voor archeologie naar verhouding niet snel worden ervaren als excessief. Maar een relatief kleine bodemingreep door een initiatiefnemer kan leiden tot relatief kostbare opgravingen. Met name in de binnenstad is dit het geval. Het is de vraag in hoeverre het redelijk is deze kosten volledig door de veroorzaker te laten dragen, vooral wanneer ze niet in verhouding staan tot de totale stichtingskosten. De wetgever benaderd deze problematiek casuïstisch; de rechter bepaalt uiteindelijk via jurisprudentie wanneer de gemeente gehouden is tot het betalen van excessieve kosten.

Dekking

De verstoorder dient de kosten te dragen tot de grens van wat de projectexploitatie kan dragen. In hoeverre kosten al dan niet ten laste moet blijven van de aanvrager (initiatiefnemer) is afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Een regeling voor de vergoeding van de archeologische onderzoekskosten geeft de wetgever niet, die moeten gemeenten zelf ontwikkelen. Aangezien jurisprudentie nog moet worden gevormd en er geen ervaring is bij gemeenten met deze nieuw te ontwikkelen regeling wordt voorgesteld om voor een periode van 2 jaar een richtlijn vast te stellen, waarna een evaluatie volgt. De richtlijn houdt het volgende in:

- De initiatiefnemer, zijnde een natuurlijk persoon (ook wel particulier genoemd), met als voorwaarden dat deze natuurlijk persoon:
 - de gronden in eigendom heeft, indien er (nog) geen sprake is van daarop rustende bebouwing;
 - dan wel eigenaar is van de gronden en de daarop rustende bebouwing;
 - en deze bebouwing of op te richten bebouwing gebruikt dan wel gaat gebruiken als hoofdwoonverblijf.zal de kosten voor archeologisch vervolgonderzoek dienen te dragen tot een minimaal 10% van de totale projectkosten. Daarboven kan deze initiatiefnemer een verzoek indienen bij het college van B&W tot vergoeding van de kosten. Per geval zal bekeken worden of de overige kosten voor rekening van de gemeente zullen komen.
- De initiatiefnemer, zijnde een natuurlijke persoon die niet aan de bovengenoemde voorwaarden voldoet en rechtspersonen (bedrijven, stichtingen e.d.) dienen de kosten voor archeologisch onderzoek geheel te dragen, tenzij er zeer bijzondere omstandigheden zijn, dit ter beoordeling van het college van B&W.

Een richtlijn van 10% wordt redelijk geacht. Bij het aanvragen van een reguliere bouwvergunning, een aanlegvergunning of een sloopvergunning (binnen beschermd stadsgezicht) of een vrijstelling/ontheffing of een projectbesluit c.q. wijziging/herziening van het bestemmingsplan, kunnen initiatiefnemers van bodemverstorende activiteiten zich namelijk middels de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem op de hoogte stellen van de archeologische verwachting van het plangebied.

⁴⁵ In de artikelsgewijze toelichting bij de memorie van toelichting staat hierover o.a. : "Met inachtneming van de eigen verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer is het verplichtende bestuursorgaan in bijzondere situaties gehouden een vergoeding toe te kennen. Daarbij ware vooral te denken aan de excessieve kosten als gevolg van opgravingen. Of dergelijke kosten als excessief moeten worden gekwalificeerd, is sterk afhankelijk van het (financiële) belang van de aanvrager, diens draagkracht, de mogelijkheden om naar een andere locatie om te zien en dergelijke meer."

⁴⁶ Zoals het in juridische zin in de Memorie van Toelichting is geformuleerd.

Zij kunnen hier vervolgens rekening mee houden bij hun plannen en maatregelen treffen om behoud van de verwachte archeologische waarden te bewerkstelligen en kosten van mogelijk archeologisch onderzoek te beperken.

Alle vergoedingen die mogelijk kunnen worden toegekend door B&W worden, in afwachting van de evaluatie (zie § 1.6), ten laste gebracht van de algemene reserve van de gemeente Haarlem.

5.1.5 Archeologisch Fonds

In het verleden is een Archeologisch Fonds (AF) ingesteld. Als toevoegingen aan dit fonds worden een tweetal bronnen gebruikt:

- a. 1,25% van de jaarlijkse rioleringskosten;
- b. 1% van de kosten van sloopwerkzaamheden door of namens de gemeente uitgevoerd.

Het AF heeft tot doel incidentele specifieke kosten voor de Haarlemse archeologie (bijv. specifieke onderzoeken, rapportages of tentoonstellingen met een buitengewoon karakter, Haarlemse Bodemonderzoek, amateurs) te dekken. De stand van het AF bedroeg per 1 januari 2008 € 186.000.

In de nieuwe situatie kan het ook de kosten dekken voor onderzoek dat, conform het archeologiebeleid, zeer belangrijk is voor de archeologie en geschiedenis van Haarlem maar dat niet kan worden gedekt door het verstoordersprincipe⁴⁷. Dit geldt bijvoorbeeld voor de meeste rioolwerkzaamheden en sloopwerkzaamheden buiten beschermd stadsgezicht⁴⁸.

Voorgesteld wordt het fonds (en de wijze van voeding) tot het moment van evaluatie van de nieuwe wetgeving (in 2011) in stand te houden.

5.2 Kosten en dekking initiatiefnemers

Initiatiefnemers van een project met bodemversturende activiteiten (verstoorder) kunnen op grond van het nieuwe archeologiebeleid bij vergunningverlening in aanraking komen met voorwaarden met betrekking tot archeologie. Op basis van de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem en de aard van de activiteiten die worden geïnitieerd kan de initiatiefnemer gevraagd worden om een archeologisch rapport te leveren waarin de waarde van archeologische resten voldoende is aangetoond. Dit betekent dat er een vorm van archeologisch (voor)onderzoek moet zijn uitgevoerd. De uitvoering en de kosten zijn de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer.

⁴⁷ Dit omdat het niet aan een bouw/sloop/aanleg vergunning is gekoppeld.

⁴⁸ Uitgebreide rioolwerkzaamheden in de Jansstraat zijn bijvoorbeeld niet gekoppeld aan een vergunning, maar betreffen wel een grote mate van verstoring van de bodem op een belangrijke plaats in de stad. Bij dergelijke werkzaamheden is het belang van uitvoeren van archeologisch onderzoek groot.

⁴⁹ 2006-2007 zijn er circa 1400 bouwvergunningen en 150 sloopvergunningen binnen beschermd stadsgezicht verleend. Naar schatting hebben daarvan circa 120 bouwvergunningen en circa 25 sloopvergunningen binnen beschermd stadsgezicht betrekking hebben op een bodemversturende activiteit waarbij men rekening moet houden met archeologie.

Kosten

Omdat er sprake is van een nieuwe situatie en er geen gegevens beschikbaar zijn over archeologisch onderzoek in opdracht van initiatiefnemers is het niet mogelijk om op dit moment een uitspraak te doen over de exacte financiële consequenties. Op basis van de vergunningaanvragen uit de periode 2006-2007 is de inschatting dat er circa 145 aanvragen per jaar zullen zijn die betrekking hebben op een bodemversturende activiteit waarbij men rekening moet houden met archeologie, en om die reden een archeologisch advies en een rapportage, en dus een vorm van archeologisch onderzoek, zullen moeten krijgen⁴⁹.

De kosten van archeologisch onderzoek zijn sterk afhankelijk van de grootte van het plangebied, de aard van de bodemversturende activiteiten en de hoeveelheid van de aangetroffen archeologische waarden. Om een indruk te geven van de prijzen zijn de volgende schattingen gegeven van een gemiddeld onderzoek:

- Archeologisch bureauonderzoek ± € 500,- à € 1.000,-;
- Inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen ± € 2.000,- en € 4.000,-;
- Inventariserend veldonderzoek d.m.v. proefsleuven ± € 15.000,- en € 30.000,-;
- Kleine opgraving ± € 50.000,- / grote opgraving oplopend tot € 100.000,- of meer.

Van de 145 aanvragen waarbij een archeologisch rapport vereist is zullen alle gevallen een bureauonderzoek vergen, en de meeste daarvan een vorm van booronderzoek. Hoeveel daarvan zal leiden tot een proefsleuvenonderzoek en een opgraving kan niet worden ingeschat, aangezien het sterk afhankelijk is van de grootte van het plangebied, de aard van de geplande werkzaamheden en de aard van de aangetroffen archeologische waarden.

Dekking

Op grond van het veroorzakerprincipe vallen de mogelijke kosten ten laste van de initiatiefnemer. De kosten zullen per project variëren. Door zich op tijd te verwittigen van de voorwaarden en deze op te nemen in de planning en begroting van zijn project kan men de kosten beheersbaar maken. Tevens zullen hierdoor vertragingen en onnodige kosten voorkomen worden. Mocht hiertoe aanleiding bestaan dan kan de initiatiefnemer een aanvraag tot schadevergoeding indienen bij de gemeente.

Literatuur

- Brouwer, T. en Th. Hanou, (december 2003) Archeologie en bestemmingsplannen. Juridisch-planologische mogelijkheden voor de bescherming van archeologische waarden. [Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek] Utrecht.
- Blokzijl, J., C.W. Dubelaar, W. de Gans en J. de Jong (1995): Vereenvoudigde Geologische Kaart van Haarlem en omgeving. Schaal 1:50.000, Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- Centraal College van Deskundigen, Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1
- Haarlems Bodemonderzoek, periodiek sinds 1976, in samenwerking tussen de Archeologische Werkgroep Haarlem en de gemeentelijke archeologische dienst.
 - Heddes, F., (red.), (1999) Nota Belvedere. Beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en Ruimtelijke inrichting. Den Haag [twee delen].
 - Hessing, W.A.M., (2002) Voorbeeldplan Gemeentelijke Archeologische Monumentenzorg. Amsterdam.
 - Isarin, R. (2007) Archeologie sparend bouwen. Woerden.
 - Jacobs, E., M. Poldermans, T. van der Zon et al., (2002) Spitten aan het Spaarne. Haarlem.
 - KNA, *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1*, 2006, Gouda.
 - Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, (januari 2002) Structuurschema Groene Ruimte 2. Samen werken aan groen Nederland. Den Haag.
- Monumentenwet 1988.
- Provincie Noord-Holland (april 2004) Provinciale Cultuurnota Noord-Holland 2005-2008. Haarlem.
- Provincie Noord-Holland, (augustus 2000) Notitie Toepassing van artikel 19 lid 2 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (nieuw). Haarlem.
- Provincie Noord-Holland, (februari 2003) Streekplan Noord-Holland Noord. Haarlem.
- Provincie Noord-Holland (november 2003) Nota Cultuurhistorische regioprofielen, Haarlem.
- Provincie Noord-Holland, Leidraad Provinciaal Ruimtelijk Beleid [*website: www.Noord Holland.nl*]
- Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Archeologische Monumentenkaart, vigerende versie.
- Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten: Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, derde generatie, juni 2008.
- Sarfatij, H. (red.), (1990) Verborgene Steden; Stadsarcheologie in Nederland. Amsterdam.
- Temminck, J.J. (red.), (1995) Huis ter Kleef; Het enige kasteel van Haarlem. Haarlem.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaren 2003/2004 – 2006/2007 (29259 nr. 1 t/m 34 en A t/m H), Wijziging van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg mede in verband met de implementatie van het Verdrag van Valletta (Wamz).
- www.erfgoedinspectie.nl, Erfgoedinspectie Sector Archeologie.
- www.racm.nl, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten.
- www.sna.nl, Stichting voor de Nederlandse Archeologie.
- www.sikb.nl, Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer.

Begrippenlijst

Archeologie: historische wetenschap die zich ten doel stelt inzicht te verwerven in alle facetten van menselijke samenlevingen uit het verleden door middel van het systematisch opsporen en interpreteren van materiële overblijfselen die in of boven de grond bewaard zijn gebleven.

Archeologische begeleiding: de registratie van vondst- en spoorgegevens van een vindplaats, zonder dat daarbij sprake is van het aanleggen van sleuven of putten of het uitgraven van grondsporen. De begeleiding wordt uitgevoerd tijdens bodemversturende activiteiten die om niet-archeologische redenen plaatsvinden en waar gegronde redenen zijn om aan te nemen dat archeologische waarden aanwezig zouden kunnen zijn.

Archeologische Monumentenkaart (AMK): overzichtskaart van archeologisch waardevolle terreinen, beheerd door de RACM.

Archeologische opgraving: archeologische ontsluiting van een vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvragen en het behalen van de onderzoeksdoelstelling.

Archeologische waarden: alle overblijfselen, voorwerpen en andere sporen van de mens uit het verleden in hun oorspronkelijke context, waarvan het behoud en de bestudering relevante archeologische kennis oplevert.

Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (AWN): vereniging van amateurarcheologen. De leden houden zich bezig met het opsporen van archeologische locaties. Daarnaast werken ze mee aan opgravingen, conserveren en documenteren van vondsten.

ARCHIS: landelijk archeologisch informatiesysteem dat wordt beheerd door de RACM.

Beeldkwaliteitsplan: onderdeel van de ruimtelijke onderbouwing van een bestemmingsplan of artikel 19-procedure waarin expliciet aandacht wordt besteed aan de relatie tussen een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling en bestaande karakteristieken van een gebied.

Behoudenswaardig: in aanmerking komend voor duurzaam behoud.

Bevoegd gezag: de overheid die wettelijk verantwoordelijk is voor een bepaald beleidsterrein. Voor de gemeente houdt dat, onder andere, in dat zij op het vlak van de archeologie besluiten neemt over de selectie van behoudenswaardige archeologische terreinen, die Programma's van Eisen voor archeologische werkzaamheden laat opstellen en/of goedkeurt en die rapportages beoordeelt.

Bodemarchief: de bodem met de zich daarin bevindende archeologica.

Booronderzoek: zie Inventariserend Veldonderzoek.

Bureauonderzoek: het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, omfattende de aard en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit daarvan.

Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW): kaart van de provincie Noord-Holland waarop de waardevolle archeologische, historisch-geografische en historisch-(steden)bouwkundige elementen zijn aangeduid. Deze kaart wordt gebruikt als beleidskaart. De kaart signaleert en informeert en is bedoeld als bron van inspiratie in de ruimtelijke ontwikkeling.

Directievoering: aansturen of begeleiden van wegens planontwikkeling noodzakelijk archeologisch veldonderzoek, waarbij de kaders van tijd, geld en archeologische kwaliteit worden bewaakt.

Ex situ: Latijnse uitdrukking die *van zijn plaats* betekent. In de archeologie wordt met *ex situ* een object of context bedoeld die zich niet meer in zijn originele omgeving bevindt.

In situ: Latijnse uitdrukking die *in plaats of op zijn plaats* betekent. In de archeologie wordt met *in situ* een object of context bedoeld dat niet verplaatst is uit zijn oorspronkelijke omgeving.

Initiatiefnemer: de persoon of organisatie (particulier of overheid) die het initiatief neemt tot de bodemversturende activiteit waarbij de kans aanwezig is dat archeologische waarden worden aangetast.

Inventariserend veldonderzoek (IVO): door middel van waarnemingen in het veld verwerven van (extra) informatie over verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied. Bedoelde waarnemingen zijn: veldinspectie en oppervlaktekartering, grondboringen en proefsleuven.

Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA): in de archeologische beroepsgroep geldende normen en kwaliteitseisen voor uitvoeringswerkzaamheden, zoals door het Centraal College van Deskundigen vastgelegd in een handboek.

Proefsleuvenonderzoek: zie Inventariserend Veldonderzoek.

Programma van Aanpak (PvA): een door de opdrachtnemer op te stellen plan voor de uit te voeren werken waarmee beoogd wordt aan de vereisten zoals geformuleerd in het Programma van Eisen te voldoen. Een Plan van Aanpak voor een booronderzoek formuleert zowel de eisen waaraan het onderzoek moet voldoen als de geplande uitvoering van de werkzaamheden.

Programma van Eisen (PvE): door een gekwalificeerd archeoloog op basis van het selectiebesluit opgestelde kennisgeving van het bevoegd gezag aan de initiatiefnemer, waarin probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats worden gegeven, alsmede formulering van de daaruit af te leiden eisen met betrekking tot het uit te voeren werk.

Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM): overheidsinstelling die verantwoordelijk is voor het behoud en de duurzame ontwikkeling van archeologische waarden, gebouwde monumenten en cultuurlandschappen.

Selectiebesluit: een gemotiveerd besluit van het bevoegd gezag tot het al dan niet behouden van een bepaalde archeologische waarde, gebaseerd op een selectieadvies en (meestal) leidend tot het al dan niet, of onder voorwaarden, verlenen van een bouw-, sloop- of aanlegvergunning.

Verstoorder: De initiatiefnemer van het project dat tot bodemverstorende activiteiten leidt die archeologische waarden zouden kunnen bedreigen.

Wet op de archeologische monumentenzorg (WAMZ): Wet ter wijziging van de Monumentenwet 1988. Deze wet heeft tot doel de uitgangspunten van het verdrag van Malta te implementeren in de Nederlandse wetgeving en daarmee archeologische monumentenzorg te verbinden aan het proces van ruimtelijke ordening.

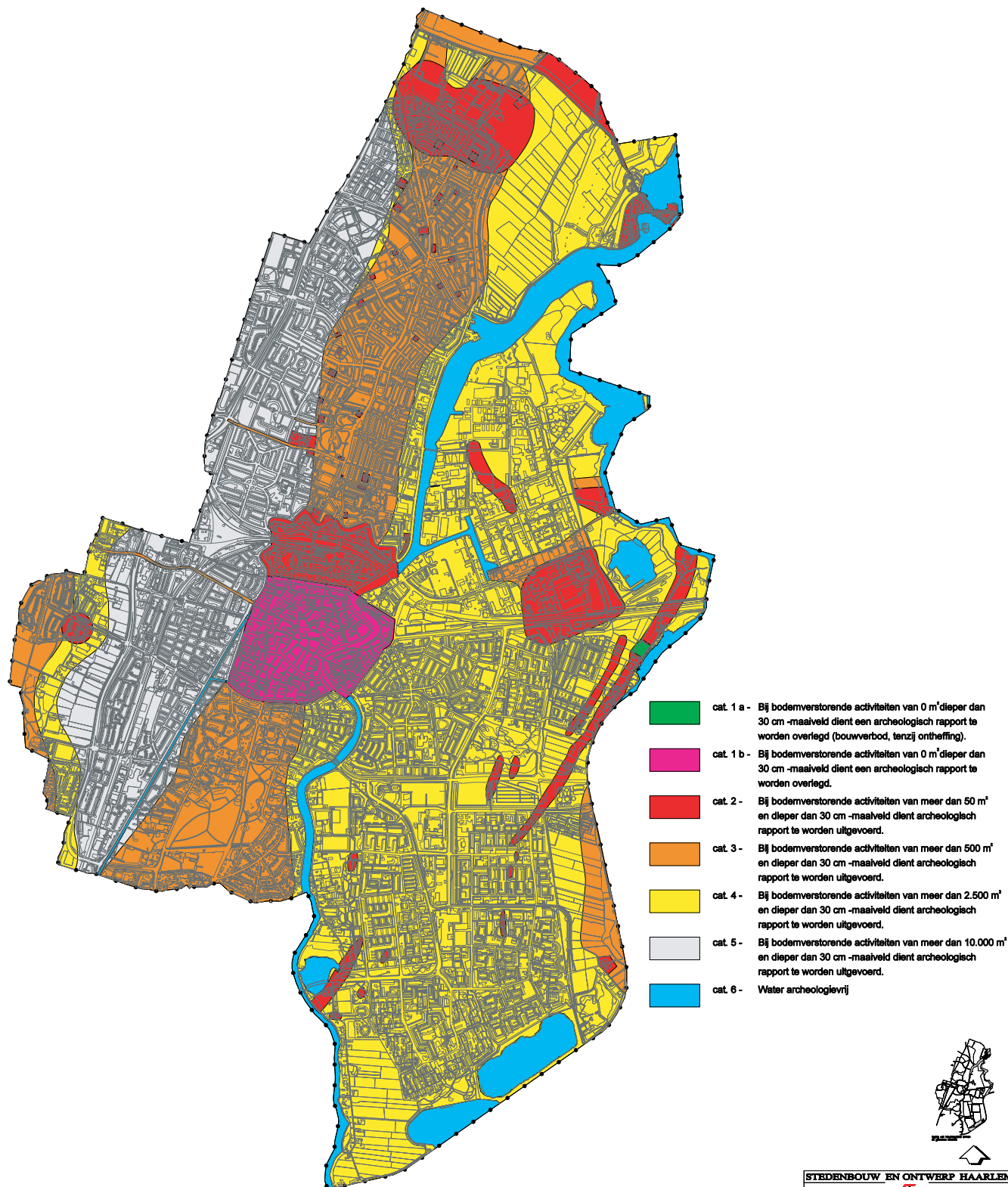
Gemeente Haarlem 2009

Een waardevol bezit

Beleidsnota archeologie Bijlages

Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH)

STEDENBOUW EN ONTWERP HAARLEM	
naam: Stedenbouw en Ontwerp Haarlem Archeologie	datum: 04.08.2010 versie: 001 schaal: 1:10000 project: 000000 ontwerp: 000000

Voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH) BIJLAGE 2

De Wamz bepaalt¹ dat de gemeente rekening houdt met de in de grond aanwezige danwel te verwachten archeologische monumenten. Het is daarom noodzakelijk om in het bestemmingsplan een inventarisatie van (verwachte) archeologische waarden te geven. In het bestemmingsplan stelt de gemeente vervolgens voorwaarden aan het uitvoeren van bodemverstorende activiteiten voor die gebieden, waarvoor op grond van de inventarisatie is vastgesteld dat ze (potentieel) archeologisch waardevol zijn. Hiermee wordt bereikt dat naast andere belangen, ook het archeologisch belang een volwaardige plaats krijgt.

Verder bepaalt artikel 41a van de Monumentenwet dat projecten kleiner dan 100m² vrijgesteld zijn van archeologisch onderzoek (uitzondering hierop is de slooiaanvraag binnen beschermd stadsgezicht; daarbij kan altijd een archeologisch rapport verlangd worden). De gemeenteraad kan een hiervan afwijkende oppervlakte vaststellen. Omdat in Haarlem de archeologische waarde van het grondgebied sterk uiteenloopt is het wenselijk deze oppervlaktebepaling te nuanceren. Gevolg is dat sommige gebieden een veel grotere vrijstelling krijgen van archeologisch onderzoek en andere gebieden juist een strenger regime krijgen.

Als onderlegger voor het opstellen en herzien van bestemmingsplannen en inventarisatie van (verwachte) archeologische waarden is daarom een beleidskaart opgesteld: de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem. Deze voorlopige kaart is opgesteld op basis van de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Holland, de Vereenvoudigde Geologische Kaart van Haarlem en omgeving (1995) en de archeologische kennis die de gemeentelijke archeologen de afgelopen decennia hebben opgedaan.

De voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem is een rudimentaire kaart die is opgesteld op basis van onderzoek naar voorgenoemd bronmateriaal. De kaart zal de komende twee jaar verder worden uitgewerkt en verfijnd door meer bronnenonderzoek te verrichten. Daarbij zullen de volgende aandachtspunten centraal staan:

- Kan de verwachting worden gespecificeerd naar archeologische periode?
- Kunnen uitspraken worden gedaan over de diepte waarop vindplaatsen worden verwacht?
- Kunnen uitspraken worden gedaan over de mate van verstoring van de verwachte vindplaatsen?
- Kan een meer gedetailleerde verwachting worden opgesteld voor de gebieden die nu nog onduidelijk zijn door het ontbreken/door de gebrekkigheid van geologische² en archeologische gegevens?

De kaarten die vervolgens uit dit onderzoek zullen voortkomen zijn:

- Kaartlagen die inzicht geven in de verwachting per archeologische periode;
- Kaartlagen die inzicht geven in de verwachte diepteligging van archeologische vindplaatsen;
- Kaartlagen die inzicht geven in de mate van verstoring;
- Beleidsadvieskaart met een op alle kaartlagen gebaseerde waardering en selectie: archeologische categorieën en regimes.

Daarbij zal verantwoording en motivering van de gevolgde werkwijze worden gegeven van het opstellen van de kaartlagen en de archeologische verwachtingen.

Bij de eerstvolgende evaluatie van het archeologiebeleid zal de definitieve Archeologische Beleidskaart worden vastgesteld. Deze kaart zal vervolgens regelmatig worden geactualiseerd. Resultaten van archeologisch veldonderzoek kunnen namelijk leiden tot nieuwe inzichten omtrent de aanwezigheid van archeologische waarden en de daarmee verbonden voorwaarden die aan bodemverstorende activiteiten worden gesteld. Bij de regelmatig terugkerende evaluatie van het archeologiebeleid zal de kaart indien noodzakelijk worden aangepast.

¹ Zie artikel 38a.

² Een actuele geologische kaart van Haarlem (NITG) bestaat (nog) niet.

Categorieën en regimes

De beleidskaart hanteert een indeling in verschillende categorieën. Voor elk van deze categorieën is bepaald vanaf welke planomvang rekening gehouden moet worden met het (laten) uitvoeren van archeologisch onderzoek, het zogenaamde regime.

Voor archeologisch waardevolle terreinen van categorie 1A geldt een bouwverbod. Terreinen van categorie 1B en terreinen van de tweede tot en met vijfde categorie zullen door middel van het stellen van voorwaarden aan bouw-, sloop- of aanlegvergunningen worden beschermd.

De regimes gelden voor reguliere bouwaanvragen, bij lichte

Archeologische waarde	Regime
Categorie 1A Gebied met zeer hoge archeologische verwachting (GROEN)	Bij plannen waarbij bodemversturende activiteiten van 0 m ² plaatsvinden die dieper gaan dan 30 cm onder het maaiveld dient een archeologisch rapport te worden overlegd (systematiek bouwverbod tenzij ontheffing).
Categorie 1B Gebied met hoge archeologische verwachting (PAARS)	Bij plannen waarbij bodemversturende activiteiten van 0 m ² plaatsvinden die dieper gaan dan 30 cm onder het maaiveld dient een archeologisch rapport te worden overlegd (systematiek voorwaarden aan vergunningen).
Categorie 2 Gebied met middelhoge archeologische verwachting (ROOD)	Bij plannen waarbij bodemversturende activiteiten plaatsvinden van meer dan 50 m ² en dieper dan 30 cm onder het maaiveld dient een archeologisch rapport te worden overlegd (systematiek voorwaarden aan vergunningen).
Categorie 3 Gebied met gemiddelde archeologische verwachting (ORANJE)	Bij plannen waarbij bodemversturende activiteiten plaatsvinden van meer dan 500 m ² en dieper dan 30 cm onder het maaiveld dient een archeologisch rapport te worden overlegd (systematiek voorwaarden aan vergunningen).
Categorie 4 Gebied met middellage archeologische verwachting (GEEL)	Bij plannen waarbij bodemversturende activiteiten plaatsvinden van meer dan 2500 m ² en dieper dan 30 cm onder het maaiveld dient een archeologisch rapport te worden overlegd (systematiek voorwaarden aan vergunningen).
Categorie 5 Gebied met lage archeologische verwachting (GRIJS)	Bij plannen waarbij bodemversturende activiteiten plaatsvinden van meer dan 10.000 m ² en dieper dan 30 cm onder het maaiveld dient een archeologisch rapport te worden overlegd (systematiek voorwaarden aan vergunningen).
Categorie 6 Gebied met zeer lage archeologische verwachting (BLAUW)	Voor bodemversturende activiteiten ter plaatse van de aanduiding 'water' gemeente geldt geen archeologieregime. Deze activiteiten kunnen zonder archeologische beperkingen worden uitgevoerd (archeologievrij).

De regimes gelden voor bodemversturende activiteiten die plaats zullen vinden in het kader van 'plannen' waarvoor het vereist is om aan te vragen:

- een reguliere bouwvergunning;
- een aanlegvergunning;
- een vrijstelling³ van het bestemmingsplan;
- een sloopvergunning binnen beschermd stadsgezicht.

bouwaanvragen kan volgens de Wamz nooit een archeologisch onderzoek verplicht gesteld worden. Dit betekent dat bij kleine bouwwerken, zoals een aan- of uitbouw of klein bijgebouw normaliter geen onderzoek nodig is. Bij dit soort werken is de gemeente afhankelijk van de meldingen van toevallig vondsten. Artikel 53 Monumentenwet legt namelijk de vinder een meldingsplicht op. Uiteraard is de uitzondering hierop als het een archeologisch monument betreft, maar die zijn er (nog) niet in Haarlem.

³ Onder de nieuwe Wet ruimtelijke ordening worden "vrijstellingen" aangeduid als "ontheffing". Deze ontheffingen vallen ook onder het begrip 'plannen' als hier bedoeld.

De bescherming van het archeologische erfgoed vindt in de ruimtelijke ordeningsprocedures op twee manieren plaats: voorafgaand aan de vergunningverlening en bij vergunningverlening. Voorafgaand aan vergunningverlening zal bij werkzaamheden van een bepaalde omvang een archeologisch rapport als noodzakelijke bescheiden worden verlangd (indieningsvereiste uit artikel 4 jo. Paragraaf 1.2.1.a. Besluit indieningsvereisten aanvraag bouwvergunning). Als uit een dergelijk archeologisch rapport blijkt dat de archeologische waarden van de gronden door het verlenen van de bouwvergunning zullen worden verstoord, kunnen burgemeester en wethouders een of meerdere voorwaarden verbinden aan de bouwvergunning.

Categorie 1A

Categorie 1A is van toepassing op terreinen die van bijzonder archeologisch belang zijn voor de gemeente Haarlem en terreinen die staan aangegeven op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) van de RACM. Op deze plaatsen is de aanwezigheid van belangwekkende archeologische waarden aangetoond.

Archeologisch gebied 1A

- Liewegje (zoals aangegeven op de kaart).

Waardebepaling 1A: gebied met zeer hoge archeologische verwachting

Het archeologisch waardevolle terrein aan het Liewegje is met name van belang vanwege de ongeroerde strandwal. Deze plek, de oudste strandwal van Nederland, is de vroegst bewoonbare locatie binnen het Haarlemse grondgebied.

Regime

Ter plaatse van de locatie aan het Liewegje is een bijzonder archeologieregime van kracht vanwege de aanwezigheid van belangwekkende archeologische bodemsporen op een relatief kleine oppervlakte. Bij plannen waarbij bodemverstorende activiteiten plaatsvinden van 0 m² en groter en die dieper gaan dan 30 cm –mv dienen voorkomen te worden (systematiek bouwverbod).

Dit regime biedt de zwaarst mogelijke vorm van bescherming, zonder dat sprake is van een aangewezen archeologisch monument⁴. In de systematiek van bescherming via de bestemmingsplannen wordt uitgegaan van een bouwverbod met binnenplanse vrijstellingsmogelijkheden. In tegenstelling tot reguliere bouwaanvragen, kan bij een lichte bouwaanvraag, volgens de Wamz, nooit een archeologisch onderzoek verplicht gesteld worden. Dit betekent dat bij kleine bouwwerken,

zoals een aan- of uitbouw of klein bijgebouw normaliter geen onderzoek nodig is. Bij dit soort werken is de gemeente afhankelijk van de meldingen van toevalsvondsten.

Categorie 1B

Categorie 1B is van toepassing op terreinen die van bijzonder archeologisch belang zijn voor de gemeente Haarlem en terreinen die staan aangegeven op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) van de RACM. Op deze plaatsen is de aanwezigheid van belangwekkende archeologische waarden aangetoond.

Archeologisch gebied 1B

De historische stadskern

Waardebepaling 1B: gebied met zeer hoge archeologische verwachting.

De nederzetting waaruit later de stad Haarlem voortkwam ontstond in de 8e eeuw na Christus aan het Spaarne als nederzetting van vissers en boeren. In de 11e eeuw komt Haarlem ("huis in een open plek van een op zandgrond gelegen bos") onder het gezag van de graven van Holland. Het grafelijk hof dat in Haarlem wordt gevestigd trekt kooplieden en ambachtsslui aan. De ontwikkeling van Haarlem wordt verder gestimuleerd door de in 1245 verleende stadsrechten. Vooral in de 13e, 14e, en de eerste helft van de 15e eeuw maakt de stad een sterke groei door. De textielnijverheid, de scheepsbouw en de bierbrouwerij leveren hiervoor een belangrijke bijdrage, de ligging aan het Spaarne vormt hiervoor een belangrijke voorwaarde.

Archeologische waarnemingen en opgravingen in de historische kern van Haarlem hebben aangetoond dat de stadskern vrijwel overal belangrijke archeologische waarden bevat die terugrijpen op resten van het prehistorische, pre-stedelijke en stedelijk leven.

Deze waarden leveren informatie over de ruimtelijke ontwikkeling van de stadskern, over het dagelijks leven van de bewoners en hun werkzaamheden en over het gebruik en de ontwikkeling van individuele gebouwen.

De te verwachten archeologische sporen bevinden zich vaak reeds binnen enkele decimeters onder de oppervlakte en op een relatief kleine oppervlakte. Ze bestaan, onder andere, uit fundamenten van huizen, ophogingen, afvalkuilen, waterputten, slootvullingen, gebruiksvoorwerpen, gereedschappen en beerputten.

Beerputten zijn structuren waar menselijke fecaliën in werden opgevangen (rioolfunctie), maar ze werden vooral gebruikt om huishoudelijk afval in te werpen. Beerputten zijn vanaf de 13de eeuw tot en met de 20ste eeuw in gebruik geweest en zijn

⁴ Voor archeologische monumenten zie § 3.3.1.4.

archeologisch gezien belangwekkende structuren. Dit komt enerzijds doordat zij, in elk geval in Haarlem, lange tijd voorkomen (zevenhonderd jaar) en anderzijds omdat beerputten en het vondstmateriaal veelzijdige onderzoeksmogelijkheden bieden.

Regime

Voor de historische binnenstad geldt dat bij plannen waarbij bodemversturende activiteiten plaatsvinden van 0 m² en groter en die dieper gaan dan 30 cm –mv archeologisch onderzoek uitgevoerd dient te worden. Categorie 1B biedt eveneens een grote mate van bescherming van het archeologisch erfgoed, maar gaat uit van het stellen van voorwaarden aan de vergunningverlening en niet van een bouwverbod. Dit geldt voor reguliere bouwaanvragen.

Bij lichte bouwaanvragen kan volgens de Wamz nooit een archeologisch onderzoek verplicht gesteld worden⁵. Dit betekent dat bij kleine bouwwerken, zoals een aan- of uitbouw of klein bijgebouw normaliter geen onderzoek nodig is. Hierbij is de gemeente afhankelijk van de meldingen van toevalsvondsten.

Categorie 2

De terreinen van de tweede categorie staan eveneens op de AMK vermeld. In de gebieden die tot deze categorie behoren zijn overal in de bodem archeologische resten van zowel het prehistorische als het middeleeuwse dorps- en stedelijk leven te vinden. Deze archeologische sporen leveren een belangrijke bijdrage aan de bewoningsgeschiedenis van het gehele grondgebied van de huidige gemeente Haarlem. Er dient hier gestreefd te worden naar behoud.

Archeologisch waardevol gebied categorie 2

- Oudste Strandwal en zandopduikingen in de oostelijke strandvlakte
- Huisplaatsen en bewoningssporen in de Veer- en Waarderpolder
- Bewoningssporen bij het Liewegje en de Binnenliede
- Historische kern Spaarndam
- Slaperdijk en de Verdolven Landen
- Historische kern Schooten
- Sporen van bewoning Poelpolder
- Huis te Zaanen
- Huis ter Kleef
- Historische stadskern: nieuwstad
- Ramplaangebied
- Omgeving Delftplein
- Andere bepaalde afgebakende gebiedjes in Haarlem

⁵ Ook indien er een pand in dit gebied gesloopt wordt dient het te worden gesloopt tot op het maaiveld om eventueel daarna archeologisch onderzoek mogelijk te maken.

⁶ Het opgegraven huis behoorde waarschijnlijk tot de nederzetting Haarlemmerwoud.

Waardebepaling: gebied met een hoge archeologische verwachting.

Op diverse plaatsen binnen de gemeente, maar buiten de begrenzing van de historische stadskern zijn sporen van bewoning aangetroffen. Veelal betreft het locaties waar sporen uit meerdere periodes uit het verleden aanwezig zijn. De prehistorische bewoning van Haarlems grondgebied hangt nauw samen met de landschappelijke ontwikkeling van het Noord-Hollands kustgebied. Na de laatste IJstijd, circa 10.000 jaar geleden, steeg de zeespiegel door het afsmelten van de ijskappen. Toen rond 6.000 jaar geleden de zeespiegelstijging afnam, lag de Nederlandse kust ter hoogte van de lijn Heemstede – Spaarwoude. Langs deze kust werd zand afgezet in lange smalle zandbanken, ook wel strandwallen genoemd. Deze strandwallen behoren tot de vroegst bewoonbare plaatsen langs de Nederlands kust. De oudste strandwal van Nederland ligt langs de oostelijke grens van de gemeente. De strandwal waarop zich later de historische kern van Haarlem ontwikkelde is zo'n 800 jaar jonger. Tussen de beide strandwallen zijn kleine zandige opduikingen ontstaan, die evenals de strandwallen droge en gunstige wooncondities boden. Aanvankelijk leefden de prehistorische bewoners van de strandwallen hier niet permanent: ze kwamen en gingen met de seizoenen. Ze leefden van het verzamelen van voedsel en van de jacht, waarbij stenen werktuigen werden gebruikt.

Behalve de stenen werktuigen die bij deze activiteiten werden gebruikt, bleven relatief weinig sporen na in de bodem. Meer sporen zijn terug te vinden uit de tijd dat de landbouw de voornaamste bron van bestaan werd vanaf ca. 1850 jaar v. Chr. Het gebied van de strandwallen gaat vanaf de Bronstijd meer permanent bewoond worden. Ploegsporen, stenen werktuigen en aardewerk getuigen van de leefwijze van deze vroege boeren. Tot ver in de IJzertijd zijn de strandwallen en zandopduikingen bewoond geweest.

Aan de kop van de oudste strandwal, aan de Binnenliede, zijn bij opgravingen bewoningssporen gevonden uit de Prehistorie, de inheems Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen. Langs het Liewegje zijn bewoningssporen uit de 12e eeuw gevonden. Jupertaardewerk uit het huidige oosten van België duidt op een redelijk welgestelde bewoning aldaar.

In de Veerpolder zijn bij archeologisch onderzoek de restanten van een 12e-eeuwse huisplaats blootgelegd. Uit de aardewerkvondsten kan geconcludeerd worden dat het huis bestond uit een woon- en een stalgedeelte. Een overstroming in het midden van de 12e-eeuw maakte een einde aan de bewoning hier⁶.

Op een terrein aan de Binnen Liede is een schervenconcentratie aangetroffen op basis waarvan de aanwezigheid van verdere sporen uit de IJzertijd, Romeinse Tijd en Middeleeuwen in de ondergrond kan worden verwacht. Veldkarteringen in de Poelpolder hebben aardewerkconcentraties aan het licht gebracht die wijzen op een 11e-13e-eeuwse huisplaats en diverse boerderijen uit de 17e-18e eeuw (op historische kaarten uit deze periode zijn deze boerderijen aangeduid).

Met korte onderbrekingen en een aantal perioden van minder intensief gebruik vond bewoning van de latere stadskern van Haarlem plaats tot de 4e eeuw na Christus. Voortschrijdende vernatting maakte een eind aan het gebruik van andere akkers. Pas in de Middeleeuwen werd het gebied weer in gebruik genomen, getuige bijvoorbeeld de afwateringssloten.

Rond het midden van de 13e eeuw werd in de monding van het Spaarne in het Oerij een dam aangelegd die bescherming moest bieden tegen overstromingsgevaar. Niettemin werd de dam diverse malen door stormvloed doorgeslagen. De Slaperdijk was een reservedijk die bescherming moest bieden tegen overstromingen in het geval de Velserdijk doorbrak. De dijk is van middeleeuwse oorsprong. Dijk en dam bestaan uit archeologisch relevante aardlichamen, die in de loop der tijd zijn verzwaard en opgehoogd en waarin (delen van) sluisen en afwateringen aanwezig kunnen zijn.

Zij kunnen informatie leveren over bouw, constructie en ontwikkeling van waterkeringstechnologie uit vroege perioden.

Ten noorden van de Slaperdijk in de Verdolven Landen, zijn kleiputten en kalkovens aangetroffen uit de Middeleeuwen. Hier werd de klei gewonnen die gebruikt werd voor het befaamde Haarlemse aardewerk. Ten zuiden van de dam ligt de historische kern van het dorp Spaarndam. Ook de historische kern van Schoten en Noord- en Zuid- Akendam kunnen Middeleeuwse bewoningssporen opleveren, evenals delen van de Poelpolder

Het Huis ter Kleef is een kasteel dat oorspronkelijk bestond uit een woontoren die werd gebouwd rond 1250. Het stond toen bekend onder de naam Huis te Schoten, aangezien het was gelegen langs de weg van Haarlem naar Schoten. In de 15e eeuw vond de naamsverandering naar Huis ter Kleef plaats. In 1573, gedurende de Tachtigjarige Oorlog, werd het kasteel opgeblazen. Archeologisch onderzoek van het kasteel heeft nieuw licht geworpen op de ontwikkeling van het kasteel en de materiële cultuur van de bewoners.

In het vroegere ambacht Zanen heeft een versterkt huis van de Heren van Haarlem gestaan. Het Huis te Zaanen werd vermoedelijk in de 13e eeuw gebouwd. Ondanks de historische bronnen is weinig bekend over de bouw en de ontwikkeling van het kasteel.

De Haarlemse stadsuitleg, de Nieuwstad, kan belangrijke bewoningssporen uit de Nieuwe Tijd opleveren, maar de ligging op de Haarlemse strandwal heeft ook bewoningssporen uit de Bronstijd en de IJzertijd opgeleverd.

De locatie van het reeds in de 13e eeuw genoemde Huis Roland is niet exact te bepalen. De oostflank van de strandwal van Bloemendaal, aan het oostelijk einde van de Rollandslaan, is het meest voor de hand liggend.

Diverse opgravingen en waarnemingen in het gebied rond het Delftplein hebben prehistorisch vondstmateriaal opgeleverd waarbij met name de Late IJzertijd rijk is vertegenwoordigd.

Regime

Gezien de aard van deze archeologische waarden geldt voor deze categorie een regime dat door middel van het verbinden van voorwaarden aan een bouw-, aanleg-, en/of sloopvergunning bij bodemversturende activiteiten met een oppervlakte van 50m² en groter en dieper dan 30 cm onder het maaiveld van toepassing is.

Categorie 3

Op de Haarlemse strandwal en de oostflank ervan, waarop de historische stadskern van Haarlem gelegen is, een deel van Haarlem-Noord en Haarlem-Zuid, kunnen relatief veel sporen van bewoning uit de Prehistorie en Middeleeuwen worden verwacht. In de periode na het Late Neolithicum zijn deze hoger gelegen gebieden in een vrij nat landschap namelijk uitermate geschikt geweest voor bewoning.

Archeologisch waardevol gebied categorie 3

- Haarlemse strandwal
- Oostflank van de Haarlemse strandwal
- Bloemendaalse strandwal

Waardebepaling gebied met een middelhoge archeologische verwachting

De bewoningsgeschiedenis van de Haarlemse strandwal, de oostflank van deze strandwal en de Bloemendaalse strandwal (Ramplaan- kwartier) verloopt analoog aan die van de oudste strandwal, met dien verstande dat de vroegste bewoning hier in de Bronstijd begint. Ploegsporen, stenen werktuigen en aardewerk getuigen van de leefwijze van de vroege boeren die hier woonden. De noord-zuidlopende strandwal van Haarlem, waarop deze sporen te vinden zijn, ligt ook onder de historische stadskern.

Regime

Gezien de aard van deze archeologische waarden geldt hier een regime dat door middel van het verbinden van voorwaarden aan een bouw-, aanleg-, en/of sloopvergunning bij bodemversturende activiteiten met een oppervlakte van 500m² en groter en dieper dan 30 cm onder het maaiveld van toepassing is.

Categorie 4

Categorie 4 betreft de strandvlakte gelegen tussen de Haarlemse en de oudste strandwal plus het gebied ten oosten van de oudste strandwal. Archeologische vondsten hier hebben aangetoond dat in deze zones archeologische waarden te verwachten zijn in een relatief lagere dichtheid. Een van de vroegste vondsten van West-Nederland, een 5600 jaar oude vuistbijl, werd hier gevonden.

Archeologisch waardevol gebied categorie 4

- Oost-Haarlem: Schalkwijk en Waarderpolder
- Hekslootpolder
- Oude Spaarndammerpolder en omgeving
- Oostelijk deel van het Ramplaankwartier en omgeving

Waardebepaling: gebied met lage archeologische verwachting

Er zijn aanwijzingen dat tussen de oudste (de oostelijke) strandwal en de Haarlemse strandwal kleinere strandwallen (haaks op de grotere) en zandopduikingen hebben gelegen die mogelijk ook voor menselijk gebruik geschikt waren.

Op basis van de aanwijzingen die er bestaan voor de aanwezigheid van zandopduikingen, vergelijkbaar met de reeds bekende opduikingen in bijvoorbeeld Schalkwijk kan worden aangenomen dat de landschappelijke gesteldheid voldoende mogelijkheden bood voor bewoning en landgebruik.

Regime

Gezien de aard van deze archeologische waarden geldt hier een regime dat door middel van het verbinden van voorwaarden aan een bouw-, aanleg-, en/of sloopvergunning bij bodemversturende activiteiten met een oppervlakte van 2500m² en groter en dieper dan 30 cm onder het maaiveld van toepassing is.

Categorie 5

De vijfde categorie geldt voor die gedeelten van het grondgebied van Haarlem die relatief laat voor bewoning geschikt gemaakt zijn.

Archeologisch waardevol gebied categorie 5

- Westelijk Haarlem

Waardebepaling: gebied met zeer lage archeologische verwachting

Dit gebied wordt begrensd door de westelijke gemeentegrens en de Haarlemse strandwal: de westelijke Haarlemse strandvlakte.

Voor het zuidelijke deel, gelegen ten zuiden van de spoorlijn Haarlem-Zandvoort, zijn er sporen daterend vanaf de Middeleeuwen te verwachten en van de Nieuwe Tijd. Met name uit de periode van de 17e-19e eeuw zijn vondsten gedaan. De te verwachten archeologische sporen kunnen zich reeds binnen enkele decimeters onder de oppervlakte bevinden en bestaan concreet uit fundamente van huizen, ophogingen, waterputten, beerputten/gemetselde riolering en gebruiksvoorwerpen. Voor het noordelijk deel, ten noorden van de spoorlijn Haarlem-Zandvoort, kunnen archeologische waarden worden verwacht uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd.

Regime

De vijfde categorie geldt voor die gedeelten van het grondgebied van Haarlem die relatief laat voor bewoning geschikt gemaakt zijn. Daarom is hier een regime door middel van het verbinden van voorwaarden aan een bouw-, aanleg-, en/of sloopvergunning bij grondversturende activiteit met een oppervlakte van 10.000m² en groter en dieper dan 30 cm –Mv van toepassing.

Categorie 6

Categorie 6 geldt voor die gedeelten van het grondgebied van Haarlem, die verstoord zijn door waterlopen, zij het door de mens gegraven of van natuurlijke aard.

Gebied Categorie 6

Waterlopen buiten de binnenstad vallen onder categorie 6.

Waterlopen in de binnenstad, zowel de oude, historische binnenstad, als Nieuwstad, daarentegen vallen onder de categorie van de direct aangrenzende gronden. In geval er sprake is van twee categorieën geldt de hoogste categorie. Waterlopen in de binnenstad vallen ofwel onder categorie 1 ofwel onder categorie 2.

Waardebepaling: gebied met een zeer lage archeologische verwachting

Categorie 6 betreft alle waterlopen, natuurlijk en gegraven, buiten de historische binnenstad.

Er kan daarbij een onderscheid gemaakt worden tussen natuurlijke waterlopen, grote en diepe gegraven waterlopen, zoals bijvoorbeeld singels en vaarten en minder diepe waterlopen, zoals sloten.

Ter plaatse van de ondiepe waterlopen kan nog sprake zijn van de aanwezigheid van archeologische waarden. De onderzijde van de bodemlaag waarin deze zich namelijk binnen Haarlem bevinden, is gelegen op een diepte van maximaal 2 m - NAP. De kans dat mogelijk aanwezige waarden verstoord worden bij bodemversturende activiteiten in ondiepe waterlopen, wordt voornamelijk klein geacht. Dit vanwege het feit dat deze activiteiten voornamelijk oppervlakkige werkzaamheden betreffen, zoals het uitbaggeren van de waterloop. Indien toch sprake is van een vergaande verdieping van de waterloop gaan deze activiteiten gepaard met bodemversturende activiteiten van de zijanten van de waterloop.

Deze zijanten vallen op de kaart onder het regime dat geldt voor 'land' en zijn hierdoor beschermd door het daar geldende regime. In deze gevallen kan voor de baggerwerkzaamheden per geval worden bekeken of onderzoek, bijvoorbeeld middels het aflopen van de taluds, nuttig is. Deze werkzaamheden zouden kunnen geschieden door amateurarcheologen.

Voor diepe waterlopen geldt dat de bodemlagen waar in principe sprake zou kunnen zijn van sporen van bewoning geheel

vernietigd zijn. Wel kunnen bij werkzaamheden het basisveen, gemiddeld gelegen op 14 m - NAP, of daaronder gelegen pleistocene zandafzettingen aangesneden worden. In het basisveen worden in de regio evenwel geen sporen van bewoning verwacht.

Voor de daaronder gelegen pleistocene zandafzettingen geldt dat deze door de zee gevormd zijn en dat alleen sprake kan zijn van verspoeld, dat wil zeggen van elders aangevoerde, vondsten. Verder geldt dat op deze diepte nauwelijks tot geen verstoringen plaatsvinden en als deze plaatsvinden zij niet uitgevoerd worden middels de aanleg van open bouwputten. Het ontbreken van open bouwputten bemoeilijkt ernstig de mogelijkheid tot archeologisch onderzoek.

De waterlopen in de binnenstad vallen, zoals eerder vermeld, nadrukkelijk niet tot categorie 6. Dit omdat hier de mogelijkheid moet blijven bestaan tot het doen van oppervlaktevondsten op de bodems van de waterlopen. De kans op het aantreffen van dergelijke vondsten in waterlopen in de binnenstad is namelijk groot omdat de waterlopen in het verleden veelal gebruikt werden als riolen. Dit geldt zeker voor de reeds gedempte waterlopen in de binnenstad aangezien deze in recente tijden niet meer zijn opgeschoond en dus veelal nog materiaal uit voorafgaande eeuwen bevatten.

Regime

Voor categorie 6 geldt dat er geen voorwaarden aan een bouw-, aanleg-, en/of sloopvergunning worden verbonden bij grondversturende activiteiten.

Overzicht van Archeologiegebieden op de CHW en AMK

De volgende archeologiegebieden komen ook voor op de Cultuurhistorische Waardenkaart (provincie Noord-Holland) en op de Archeologische Monumentenkaart (Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten).

(Deel van) Archeologiegebied	CHW / AMK CODE
Historische Stads kern en Nieuwstad:	CHW-CODE KEN347 AMKNR. 13913
Huis ter Kleef:	CHW-code KEN350A AMKNr. 10895
Huis te Zaanen:	CHW-code KEN349A AMKNr. 10898
Schooten:	CHW-code KEN343A AMKNr. 13912
Huisplaats Veerpolder:	CHW-code KEN352A AMKNr. 13914
Sporen van bewoning Binnen-Liede:	CHW-code KEN356A AMKNr. 5836
Sporen van bewoning en akkerbouw Liewegje:	CHW-code KEN362A AMKNr. 13915
Sporen van bewoning Poelpolder:	CHW-code KEN366A AMKNr. 13920
Spaarndam en Slaperdijk:	CHW-code KEN340A AMKNr. 13911
Oudste strandwal:	CHW-code KEN357A AMKNr. 13919
Haarlemse strandwal:	CHW-code KEN339A, KEN341A, KEN354A AMKNr. 13916, 13917, 13921
Zandige opduikingen:	CHW-code KEN351A, KEN365A, KEN367A, KEN368A, KEN369A, KEN371A
St. Bavokerk:	CHW-code KEN361A AMKNr. 13918, 13922, 13923, 13924, 13925, 13926

Nationale Onderzoeksagenda Archeologie

De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) heeft in 2007 de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) opgesteld¹. In deze agenda worden concrete omschrijvingen gegeven van de vigerende onderzoeksvragen van archeologisch onderzoek in heel Nederland. Het is ondersteunend bij de besluitvorming, bijvoorbeeld over behoud van vindplaatsen door beschermende maatregelen of over verplichtingen tot opgravingen.

De NOaA is een nationale agenda en beperkt zich veelal tot globale vraagstellingen. Voor gemeenten is het daarom van belang dat er ook een afgeleide, meer specifieke agenda geformuleerd wordt waarin rekening wordt gehouden met het lokaal aanwezige bodemarchief, de eigen bewoningsgeschiedenis en met de stand van het lokale onderzoek.

Het rijke bodemarchief van Haarlem is sinds de jaren zeventig regelmatig archeologisch onderzocht door amateurarcheologen en vanaf 1982 door een eigen gemeentelijk archeoloog. Het archeologisch areaal is dermate groot en rijk dat tot nu toe slechts een fractie onderzocht is. Er blijven nog vele vragen omtrent de ontwikkeling van de stad.

Het is daarom goed om in de komende jaren in aansluiting op NOaA de contouren te ontwikkelen van een eigen gemeentelijk onderzoekskader, dat het mogelijk maakt extra accenten te leggen op het archeologisch onderzoek. Een agenda die rekening houdt met het Haarlems bodemarchief, de Haarlemse bewoningsgeschiedenis en de stand van het onderzoek. Daardoor is het mogelijk onderzoeken te prioriteren die de lacune vullen en de gemeentelijke cultuurhistorische identiteit kunnen versterken. Naarmate er meer resultaten van archeologisch onderzoek in Haarlem beschikbaar komen, kan het onderzoekskader bijgesteld worden. Het geeft het gemeentelijk archeologiebeleid kader en sturing.

De agenda die is opgesteld en in deze bijlage weergegeven, is rudimentair en een eerste stap in het archeologiebeleid van Haarlem. Over twee jaar zal de voorlopige Archeologische Onderzoeksagenda Haarlem samen met de voorlopige Archeologische Beleidskaart Haarlem verder worden uitgewerkt, verfijnd en geactualiseerd. Hiervoor zal de komende twee jaar nader onderzoek worden verricht.

Voorlopige Archeologische Onderzoeksagenda Haarlem

De voorlopige Archeologische Onderzoeksagenda Haarlem (AOH) is een lokale vertaling van de Nationale Onderzoeks-

agenda Archeologie (NOaA) en bestaat uit vier thema's². Het eerste thema is gebaseerd op hoofdstuk 14 van de NOaA over de late prehistorie van West-Nederland. Het hoofdstuk over het West-Nederlandse kustgebied in de Romeinse tijd is helaas nog niet beschikbaar. Deze periode is natuurlijk wel meegenomen in de Haarlemse onderzoeksagenda. Het tweede, derde en vierde thema zijn geïnspireerd door de, helaas eveneens nog niet uitgewerkte, hoofdstukken nummer 16: "de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd in West-Nederland" en nummer 24: "de stad in de middeleeuwen en in de vroegmoderne tijd in West-Nederland".

In de NOaA worden de thema's uitgewerkt volgens onderstaande onderwerpen:

- Regio- of periode specifieke geo-genese en wordingsgeschiedenis;
- Toenmalig cultuurlandschap. Hierbij moet vooral worden gedacht aan infrastructuur, vegetatie en bodemvorming;
- Relevante post-depositionele (conserverings- en degradatieprocessen) processen;
- Methoden en technieken;
- Chronologie;
- Lokale gemeenschap. Hierbij wordt onder andere gedacht aan bewoning, begraving, depositie, context, locatiekeuze etc.;
- Boven-lokale gemeenschappen. Hierbij kan men denken aan centrale plaatsen, cultusplaatsen, deposities, uitwisseling, steden, militaire structuren en dergelijke;
- Productie, distributie en consumptie van mobilia. De studie naar de materiële cultuur, verzameling en verwerking van grondstoffen en technologisch onderzoek;
- Productie, distributie en consumptie van voedsel;
- Archeologische monumentenzorg. Dat houdt in dat er aandacht is voor waardering, selectie en monitoring, maar bijvoorbeeld ook voor de uitwerking van oud, niet gepubliceerd, onderzoek;
- De staat van het bodemarchief. Dit houdt onder andere in dat een beschrijving gegeven wordt van de processen van beschadiging, sinds de periode van depositie tot en met heden, die het archeologisch erfgoed in het verleden opgelopen heeft. En wat betekent dit voor de keuzes voor behoud in de toekomst?;

In de thema's en de bijbehorende uitgangspunten voor de voorlopige AOH zijn bovenstaande onderwerpen uit de NOaA zoveel mogelijk verwerkt. In de komende twee jaar zal de voor-

¹ Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA), Amersfoort 2007.

² Met dank aan dhr.dr. P. Bitter (gemeente Alkmaar) voor het voorbeeld van een gemeentelijke onderzoeksagenda en de invulling van de thema's.

lopige onderzoeksagenda met de niet behandelde onderwerpen en aandachtspunten worden aangevuld.

Thema I: Prehistorie, Romeinse tijd tot en met Karolingische tijd

Landschap

De NOaA heeft geconstateerd dat kennis over de prehistorie zowel chronologisch als geografisch ongelijk verdeeld is over West-Nederland. Holoceen West-Nederland kent een sterke landschappelijke geleding die wordt bepaald door de strandwallen langs de kust, de oost-west-oriëntatie van de grote rivieren, alsmede de Formatie van Nieuwkoop (Hollandveen Laagpakket) die gelegen is tussen genoemde strandwallen, rivieren en het Pleistoceen van Oost-Nederland. Van het Laat-Neolithicum tot en met Late IJzertijd is sprake van een dynamisch milieu. Als gevolg van sedimentatie, erosie en fluctuatie in waterstanden veranderden streken vele malen van uiterlijk. De bewoningsgeschiedenis van deze perioden is dan ook onlosmakelijk verbonden met de grote variatie en dynamiek in het landschap.

In de regio van Haarlem nam in het Holoceen het tempo van het stijgen van de zeespiegel steeds verder af en werden door aanvoering van zand naar de kust noord-zuid georiënteerde zandbanken, ook wel strandwallen genaamd, gevormd. Deze strandwallen schermde het achterland grotendeels af van de zee³. Daarmee veranderde de 'open' kust in een grotendeels 'gesloten' kust. De zee had alleen nog toegang tot het achterland vanuit het Oer-IJ, waar een waddengebied met getijdengeulen bleef bestaan. Het zeegat het Oer-IJ was een afwatering voor de Vecht, een neventak van de Rijn⁴.

In de perioden waarin de opbouw van de strandwallen stagneerde, ontstond een lage strandvlakte tussen de strandwal en de zee. Als de zandaanvoer in een volgende periode weer toenam, ontstond weer een nieuwe strandwal. Zo breidde de kust zich in westwaartse richting uit en ontstond een landschap met afwisselend hoger en lager gelegen zandstroken. De in het meest oostelijk gelegen strandwallen zijn ouder dan de meer westelijk gelegen strandwallen. De westelijke strandwallen zijn niet alleen jonger, maar ook hoger gelegen dan de oostelijke.

De oudste strandwal, ongeveer 5200 jaar geleden ontstaan, loopt van Heemstede naar Spaarnwoude en is in het zuiden op

zijn breedst en wordt naar het noorden toe steeds smaller. Ten westen van deze strandwal is ongeveer 4800 jaar geleden een veel bredere strandwal, de strandwal van Haarlem genaamd, ontstaan. De laatste strandwal, die van Aerdenhout-Bloemendaal, werd een paar eeuwen later gevormd.

Doordat de monding van het Oer-IJ steeds verder in noordelijke richting kwam te liggen nam de invloed van de zee op deze regio steeds verder af⁵. Op de strandwallen werden, door de invloed van wind, duinen gevormd. De lage, naast elkaar gelegen duinenrijen ontstonden tussen 5000 en 2000 jaar geleden en worden tegenwoordig Oude Duinen genoemd. Kenmerkend voor deze Oude Duinen is het onregelmatig voorkomen van huizeuze bodemhorizonten en dunne veenlagen⁶.

Door verzoeting van het milieu en een stagnerende water toevoer in lager gelegen delen van het landschap ontstonden moerassen. In deze moerassen werd in de loop der tijden veen gevormd, dat men tegenwoordig 'Hollandveen' noemt. In de strandvlakte ten oosten van de Haarlemse strandwal zorgden veenstromen Spaarne en Liede voor afwatering van de Haarlemse duinrug en het veengebied van de Haarlemmermeer⁷.

Bewoning in de prehistorische periode

De NOaA heeft geconstateerd dat de kennis over de prehistorie zowel chronologisch als geografisch ongelijk verdeeld is over West-Nederland. Vooral het strandwallenlandschap is onbekend terrein⁸. Dit vormt een hindernis voor het onderzoek naar diverse onderzoeksthema's als ontwikkeling van het cultuurlandschap, de lokale samenleving als huis en erf en de voedsel economie.

Op enkele plaatsen in de gemeente Haarlem zijn sporen uit het Laat Neolithicum aangetroffen. Deze sporen tonen aan dat de strandwallen en de Oude Duinen in ieder geval al vrij snel na de vorming door de mens in gebruik genomen werd, rond 3000 jaar voor Christus.

Ook uit de bronstijd zijn bewoningsresten aangetroffen. Archeologisch onderzoek in bijvoorbeeld delen ten oosten van de Haarlemse strandwal, zoals de Hekslootpolder, de Zuiderpolder, de Veerpolder, het Liewegje en omgeving en delen van het zuiden van Schalkwijk, heeft dit aangetoond. Sporen uit de IJzertijd zijn ook op meerdere plaatsen in de gemeente aangetroffen, zowel in de binnenstad als daarbuiten.

³ Berendsen 2004

⁴ Rappol en Soonius, 1994.

⁵ Rijks Geologische Dienst 1995.

⁶ De Mulder et al., 2003.

⁷ Berendsen 2000 en Rijks Geologische Dienst 1995.

⁸ Van Heeringen en Koot 2005, 7 en 13.

Bewoning van de Romeinse tot en met de Karolingische (vroeg middeleeuwse) tijd

De NOaA heeft geconstateerd dat ook de kennis over de Romeinse tijd zowel chronologisch als geografisch ongelijk verdeeld is over West-Nederland. Met name het strandwallenlandschap is onbekend terrein⁹. Dit vormt een hindernis voor het onderzoek naar diverse onderzoeksthema's als ontwikkeling van het cultuurlandschap, de lokale samenleving als huis en erf en de voedsel economie.

Op enkele plaatsen in de gemeente Haarlem zijn sporen van menselijke activiteiten en bewoning die te dateren zijn in de late ijzertijd en het begin van de Romeinse tijd onderzocht. Van deze periode zijn echter maar weinig sporen aangetroffen. Aan de kop van de oudste strandwal, aan de Binnenliede, zijn bij opgravingen bewoningssporen gevonden uit de prehistorie en de Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Op een terrein aan de Binnen Liede is een schervenconcentratie aangetroffen op basis waarvan de aanwezigheid van verdere sporen uit de IJzertijd, Romeinse tijd en Middeleeuwen in de ondergrond kan worden verwacht. Ook op enkele plekken in Haarlem-Noord is een klein aantal sporen uit de late IJzertijd-Romeinse tijd aangetroffen.

Met korte onderbrekingen en een aantal perioden van minder intensief gebruik vond bewoning op de plaats waar later de stadskern van Haarlem ontstond plaats tot de 4e eeuw na Christus. Voortschrijdende vernatting maakte een eind aan het gebruik van andere akkers. Aan het eind van de 3e eeuw na Christus is er sprake van een breuk in de bewoningsgeschiedenis. Dit als gevolg van de politieke onrust en de klimatologische veranderingen in het gebied.

Sporen die uit de periode van de overgang tussen Romeinse tijd en de Karolingische periode dateren zijn tot op heden nog niet gevonden. Ook sporen die dateren uit de Karolingische periode zijn nog niet aangetroffen. Uit historische bronnen kan wel worden afgeleid dat er in en rondom Haarlem sprake moet zijn geweest van bewoning. Het uit deze periode stammende goederenregister van de Sint Maartenskerk te Utrecht vermeldt dan namelijk het bezit van drie hoeven te 'Haralem'. Deze naam is afgeleid van het vroeg-middeleeuwse 'Harulahaima' of 'Haarloheim', dat 'huis op een open plek in een op zand gelegen bos' betekent. Over de omvang en de locatie van die vermelde bewoning is echter niets bekend.

⁹ Van Heeringen en Koot 2005, 7 en 13.

¹⁰ Rijks Geologische Dienst, 1995.

¹¹ Rijks Geologische Dienst, 1995.

Uitgangspunten voorlopige AOH

Op basis van huidige kennis en stand van het onderzoek worden de volgende uitgangspunten voor onderzoeksvragen geformuleerd:

- De factoren die de locatiekeuze hebben bepaald en de samenhang met landschappelijke ontwikkelingen;
- De aard en omvang van de prehistorische bewoning op de strandwallen (bewoning, begraving, depositie, context, locatiekeuze);
- De aard en omvang van de bewoning (op de strandwallen) in de Romeinse tijd en (de overgang naar);
- De Karolingische tijd (bewoning, begraving, depositie, context, locatiekeuze);
- De productie, distributie en consumptie van voedsel en mobilia;
- Regionale/bovenlokale gemeenschappen: centrale plaatsen, cultusplaatsen, deposities, uitwisseling.

Thema II: De Haarlemse stad binnen de singels (oude binnenstad en nieuwstad)

Landschap

Vanaf de Middeleeuwen vonden enkele ontwikkelingen in het landschap plaats, deels door de mens in gang gezet. Het veen in het gebied ten oosten van de strandwallen werd grootschalig gebruikt om als brandstof te dienen¹⁰. De meren die in het veengebied aanwezig waren, werden hierdoor sterk vergroot en sloegen het resterende veen van de oevers weg. Verschillende meren groeiden aaneen en vormden uiteindelijk het Haarlemmermeer, dat circa 20.000 hectare groot was.

Het Oer-II is in de Middeleeuwen verzand tot een meer. De zee kreeg echter in de Late Middeleeuwen wel weer invloed op het gebied rondom het Oer-IJ via het Flevomeer en de latere Zuiderzee. In het Wijkermeer, in het omringende veengebied en in de oostelijke zandvlakte van Haarlem werd een 1 tot 2 meter dikke kleilaag afgezet, de 'laag van IJe'.

In het duingebied stagneerde al sinds het begin van de jaartelling de aanvoer van zand vanuit zee en hiermee de opbouw van het duingebied. Dat resulteert in erosie in de Middeleeuwen¹¹. Door grootschalige verstuingen ontstonden nieuwe duinen, de zogenaamde 'Jonge Duinen'. Deze duinen zijn de huidige duinen die, reliëfrijk als ze zijn, op sommige plaatsen wel 30 meter hoog zijn. Niet alleen de klimaatsverandering en de versteiling van de kust en de daarmee samenhangende verdroging hebben tot vorming van deze duinen geleid, maar ook de houtkap en overbegrazing door vee heeft hier invloed op gehad.

Vanaf de 18e eeuw werd een deel van de Oude Duinen afgegraven ten behoeve van stadsuitbreidingen, wegeaanleg en kalkzandsteenfabricage.

Ontstaansgeschiedenis

In de eerste helft van de 11e eeuw wordt gesproken over de aanwezigheid van een kerk te Haarlem. In een tussen 993 en 1049 samengestelde lijst van kerken, die eigendom waren van het Luxemburgse klooster Esternach, staat de kerk van 'Haarlem' vermeld. Vermoedelijk gaat het daarbij om een houten of stenen voorganger van de huidige, 15e eeuwse, Sint Bavo. Het is deze kerk en de daarbij behorende bewoning die gaat gelden als centrum van de nederzetting die zal uitgroeien tot de stad Haarlem.

Deze plek bleek ook waardevol voor de Hollandse graven. Zij hadden een versterkte hof in Haarlem. Er is niet bekend hoe zij aan deze hof kwamen of welke gronden hiertoe precies behoorden. Na de verlening van stadsrechten door graaf Willem II in 1245 vertrokken de graven uit Haarlem en is de stad uitgegroeid tot een handels- en nijverheidsstad van internationale betekenis. In het westen was er in de 11e eeuw een economische opleving die, door maatschappelijke veranderingen, een groei van de bevolking mogelijk maakte.

Omdat het archeologische bodemarchief verreweg de belangrijkste bron van informatie is over de periode van ontstaan van Haarlem, zijn de resten die uit deze periode dateren uitermate waardevol.

Stedelijke samenleving

De inwoners van de stad behoorden tot verschillende sociale klassen die zich onderscheidden van elkaar door bestuurlijke macht en rijkdom, ambachten, levensbeschouwing en religie. Archeologisch onderzoek naar deze aspecten wordt vooral uitgevoerd door huizen, beerputten en het materiaal dat in beide wordt aangetroffen en hun context te bestuderen.

Beerputten

Beerputten zijn structuren waarin menselijke fecaliën werden opgevangen (rioolfunctie) en huishoudelijk afval werd ingeworpen (vuilnisplaats). Beerputten zijn vanaf de 13de eeuw tot en met de 20ste eeuw in gebruik geweest en zijn archeologisch gezien belangwekkende structuren. Dit komt enerzijds doordat zij, in elk geval in Haarlem, lange tijd voorkomen (zevenhonderd jaar) en anderzijds omdat beerputten en het vondstmateriaal veelzijdige onderzoeksmogelijkheden bieden.

Beerputten zijn wetenschappelijk archeologisch van groot belang. Het voorkomen van de structuur van een beerput geeft informatie over de ruimtelijke indeling van een erf. Daarnaast geeft het voorkomen van een beerput informatie over de geschiedenis van de afvalverwerking op stedelijk niveau. Bij de geschiedenis van de afvalverwerking speelt eveneens een andere factor een rol, dat is die van het individuele depositiegedrag: in hoeverre werd de beerput gebruikt om afval in weg te werpen? De beerput is daarmee de schatkamer in de archeologie van een stad¹².

Specifiek voor Haarlem geldt dat beerputten, in tegenstelling tot andere steden, zowel op grote schaal voorkomen, alsmede dat ze relatief veel en relatief goed geconserveerd vondstmateriaal bevatten. Het is van het grootste belang te voorkomen dat de archeologische waarde en de kennis die de beerputten vertegenwoordigen bij bodemverstorende activiteiten, ook kleinere, ongezien verdwijnen.

Wetenschappelijk archeologisch belang van beerputten

Er kunnen drie hoofdpijlers van het beerputonderzoek onderscheiden worden:

1. Het voorkomen van de structuur van een beerput geeft informatie over de ruimtelijke indeling van een erf;
2. Het voorkomen van een beerput geeft informatie over de geschiedenis van de afvalverwerking op stedelijk niveau. Bij de geschiedenis van de afvalverwerking speelt eveneens een andere factor een rol, dat is die van het individuele depositiegedrag: in hoeverre werd de beerput gebruikt om afval in weg te werpen;
3. De beerput is de schatkamer in de archeologie van een stad.

Wat maakt beerputtenonderzoek in Haarlem belangrijk?

Er zijn drie redenen om hoog in te zetten op beerputonderzoek:

1. Beerputten zijn vanuit wetenschappelijk archeologisch oogpunt buitengewoon interessante fenomenen (de ruimtelijke indeling van het erf, de geschiedenis van de afvalverwerking en de ontwikkeling van materiële cultuur op het gebied van de productie- en consumptiezijde);
2. Specifiek voor Haarlem geldt dat beerputten, in tegenstelling tot andere steden, zowel op grote op grote schaal voorkomen, alsmede dat ze relatief veel en relatief goed geconserveerd vondstmateriaal bevatten;
3. In Haarlem heeft het opgraven en administreren van beerputten altijd veel aandacht van de gemeentelijke archeologen gekregen en er is door een continuïteit van bemensing

¹² Drs. Roos van Oosten voert in het kader van het project "The town as body social" van de Rijksuniversiteit Groningen (vergelijkend archeologisch onderzoek in de drie belangrijkste Middeleeuwse steden van het toenmalige Nederland: "Argumenten voor een meerjarig beerputtenproject" (Deventer, Den Bosch en Haarlem) bijna een jaar onderzoek uit naar beerputten en vondstmateriaal uit beerputten in Haarlem.

een uitstekende ervaring opgedaan met een relatief snel en effectief systeem van opgraven en vondstverwerking (registreren, tekenen, fotograferen en restaureren).

Het is van het grootste belang te voorkomen dat de archeologische waarde en de kennis die zij vertegenwoordigen bij bodemverstorende activiteiten, ook kleinere, ongezien verdwijnen.

Centrumfunctie van de stad

Haarlem fungeerde als centrum van de omgeving op economisch, bestuurlijk, militair, religieus en cultureel gebied. Dit wordt onder andere zichtbaar door de aanwezigheid van openbare gebouwen en voorzieningen als een stadhuis, een waag, een markt, een haven, gildehuizen, stadsmuren, schuttersgebouwen, kerken, kloosters, gasthuizen etc. Maar ook landelijk vervulde Haarlem in de Middeleeuwen een zeer vooraanstaande positie. De stad had bijvoorbeeld een meer dan lokale betekenis op het gebied van bierbrouwerij en scheepsbouw. En op politiek gebied was het de tweede stad van Holland. Handel en nijverheid waren een belangrijke bron van bestaan.

Handel en Nijverheid worden onderzocht door archeologische en ecologische studies. Voor handel kan men bijvoorbeeld kijken naar geïmporteerde materialen. Voor nijverheid kan men onder andere werkplaatsen en technische voorzieningen bestuderen alsmede grondstofvoorzieningen, producten, gereedschappen en productieafval.

Uitgangspunten voorlopige AOH

Op basis van huidige kennis en stand van het onderzoek worden de volgende uitgangspunten voor onderzoeksvragen geformuleerd:

- Het ontstaan van Haarlem, de vroegste topografie en verdere ontwikkeling ervan;
- De locatie van de eerste grafelijke nederzetting;
- De eerste stadsbegrenzing (grachten en muren): locatie en datering;
- Ontwikkeling van de huizenbouw in de stad;
- Materiële cultuur en sociale stratigrafie (de opbouw van de sociale klassen);
- De relatie tussen de stedelijke kern van Haarlem en het omliggende woongebied;
- Ontwikkeling van handel en nijverheid;
- Bijzondere vondstgroep: beerputten.

Thema III: Buiten de Haarlemse singels

Er zijn aanwijzingen dat tussen de oudste (de oostelijke) strandwal en de Haarlemse strandwal kleinere strandwallen

(haaks op de grotere) en zandopduikingen hebben gelegen die mogelijk ook voor menselijk gebruik geschikt waren. Op basis van de aanwijzingen die er bestaan voor de aanwezigheid van zandopduikingen, vergelijkbaar met de reeds bekende opduikingen in bijvoorbeeld Schalkwijk kan worden aangenomen dat de landschappelijke gesteldheid voldoende mogelijkheden bood voor bewoning en landgebruik.

Aan de kop van de oudste strandwal, aan de Binnenliede, zijn bij opgravingen bewoningssporen gevonden uit de Vroege Middeleeuwen. Langs het Liewegje zijn bewoningssporen uit de 12e eeuw gevonden. Jupertaardewerk uit het huidige oosten van België duidt op een redelijk welgestelde bewoning aldaar.

In de Veerpolder zijn bij archeologisch onderzoek de restanten van een 12e-eeuwse huisplaats blootgelegd. Uit de aardewerkvondsten kan geconcludeerd worden dat het huis bestond uit een woon- en een stalgedeelte. Een overstroming in het midden van de 12e-eeuw maakte een einde aan de bewoning hier¹³.

Veldkarteringen in de Poelpolder hebben aardewerkconcentraties aan het licht gebracht die wijzen op een 11e-13e-eeuwse huisplaats en diverse boerderijen uit de 17e-18e eeuw (op historische kaarten uit deze periode zijn deze boerderijen aangeduid)¹⁴.

De dorpskernen van het vroegere Oud-Schoten en van Spaarndam wordt ook een hoge archeologische verwachting toegekend.

Voor het gebied dat begrensd wordt door de westelijke gemeentegrens en de Haarlemse strandwal, de westelijke Haarlemse strandvlakte, zijn er sporen van bewoning daterend vanaf de Middeleeuwen te verwachten en van de Nieuwe Tijd. Met name uit de periode van de 17e-19e eeuw zijn vondsten gedaan. De te verwachten archeologische sporen kunnen zich reeds binnen enkele decimeters onder de oppervlakte bevinden en bestaan concreet uit fundamenten van huizen, ophogingen, waterputten, beerputten/gemetselde riolering en gebruiksvoorwerpen.

Uitgangspunten voorlopige AOH

Op basis van huidige kennis en stand van het onderzoek worden de volgende uitgangspunten voor onderzoeksvragen geformuleerd:

- Materiële cultuur en sociale stratigrafie (de opbouw van de sociale klassen);
- Ontwikkeling van de huizenbouw in het buitengebied;
- De relatie tussen het omliggende woongebied rond de stedelijke kern van Haarlem en de stad Haarlem;

¹³ Het opgegraven huis behoorde waarschijnlijk tot de nederzetting Haarlemmerwoud.

¹⁴ Haarlems Bodemonderzoek 21.

Thema IV: Geïsoleerde vindplaatsen uit de Middeleeuwen en later

In en rondom de stadskern van Haarlem zijn op vele plaatsen geïsoleerde vindplaatsen te vinden. Hierbij kan men denken aan kerken, kastelen, landhuizen, molens, steenovens, boekerijen en herbergen.

Een voorbeeld van een kasteel is het Huis ter Kleef. Het Huis ter Kleef is een kasteel dat oorspronkelijk bestond uit een woontoren die werd gebouwd rond 1250. Het stond toen bekend onder de naam Huis te Schoten, aangezien het was gelegen langs de weg van Haarlem naar Schoten. In de 15e eeuw vond de naamsverandering naar Huis ter Kleef plaats. In 1573, gedurende de Tachtigjarige Oorlog, werd het kasteel opgeblazen. Archeologisch onderzoek van het kasteel heeft nieuw licht geworpen op de ontwikkeling van het kasteel en de materiële cultuur van de bewoners. Een ander voorbeeld is het verstrekte huis van de Heren van Haarlem, in het vroegere ambacht Zaanen. Het Huis te Zaanen werd vermoedelijk in de 13e eeuw gebouwd. Ondanks de historische bronnen is weinig bekend over de bouw en de ontwikkeling van het huis.

Ten noorden van de Slaperdijk in de Verdolven Landen, zijn kleiputten en kalkovens aangetroffen uit de Middeleeuwen. Hier werd de klei gewonnen die gebruikt werd voor het befaamde Haarlemse aardewerk. Ten zuiden van de dam ligt de historische kern van het dorp Spaarndam. Ook de historische kern van Schoten en Noord- en Zuid- Akendam kunnen Middeleeuwse bewoningssporen opleveren, evenals delen van de Poelpolder. Rond het midden van de 13e eeuw werd in de monding van het Spaarne in het Oerij een dam aangelegd die bescherming moest bieden tegen overstromingsgevaar. Niettemin werd de dam diverse malen door stormvloed en weggeslagen. De Slaperdijk was een reservedijk die bescherming moest bieden tegen overstromingen in het geval de Velserdijk doorbrak. Dijk en dam bestaan uit archeologisch relevante aardlichamen, die in de loop der tijd zijn verzaamd en opgehoogd en waarin (delen van) sluizen en afwateringen aanwezig kunnen zijn. Zij kunnen informatie leveren over bouw, constructie en ontwikkeling van waterkeringstechnologie uit vroege perioden.

Uitgangspunten voorlopige AOH

Op basis van huidige kennis en stand van het onderzoek worden de volgende uitgangspunten voor onderzoeksvragen geformuleerd:

- Waterhuishouding waterstaatkundige werken zoals o.a. dijken en kunstwerken.
- bouw, constructie en ontwikkeling van waterkerings-technologie uit vroege perioden;
- Kastelen en landhuizen;
- Infrastructurele werken zoals wegen;
- Vrijstaande boerderijen, herbergen, blekerijen, molens, steenovens.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2000: *Landschappelijk Nederland, Van Gorcum, Assen.*
- Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Van Gorcum, Assen.
- Bitter, P., 2008,: *Schaven aan Alkmaar: archeologische terreinen voor behoud en onderzoek.*
- Bitter, P., R. van Geenabeek en C. van Rooijen, 2006: *De stad in de Middeleeuwen en vroegmoderne tijd*, NoaA 24 (internetsite www.noaa.nl)
- Dubelaar, W. de Gans en J. de Jong (1995): *Vereenvoudigde Geologische Kaart van Haarlem en omgeving*. Schaal 1:50.000, Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- Heeringen, R.M. van, en C. Koot, 2005: *De late prehistorie in West- Nederland*, NoaA 14 (internetsite www.noaa.nl)
- Jacobs, E., 2008: *Locatie Oostpoort-2, een inventariserend veldonderzoek*, Jacobs & Burnier, Amsterdam.
- Mulder de, E.E.J., Geluk, M.C., Ritsema, I.L., Wetsershof, W.E. Wong, T.E., 2003: *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff bv, Groningen/Houten, Nederland.
- Rappol, M. & Soonius, C.M., 1994: *In de bodem van Noord-Holland, Geologie en archeologie*, Amsterdam.
- www.noaa.nl, Nationale Onderzoeksagenda Archeologie van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten.

Het Haarlems bodemarchief bestaat uit een grote verscheidenheid van archeologische sporen en vondsten uit een periode die zo'n 56 eeuwen beslaat. De bodem herbergt niet alleen sporen van het stedelijke Haarlem, dat in 1245 stadsrechten kreeg, maar ook van de pre-stedelijke nederzetting die toen nog *Harulahem* of *Harulahaima* heette. Voordat deze nederzetting in de Karolingische tijd ontstond had het gebied waar Haarlem ligt al een lange bewoningsgeschiedenis achter de rug. Onderstaand overzicht geeft geen volledig beeld van de Haarlemse geschiedenis, maar maakt wel duidelijk dat Haarlem een bijzonder rijk verleden heeft.

Prehistorie

De prehistorische bewoning van het Haarlems grondgebied hangt nauw samen met de landschappelijke ontwikkeling van het Hollandse kustgebied. Na de laatste IJstijd, circa 10.000 jaar geleden, steeg de zeespiegel door het afsmelten van de ijskappen. Toen rond 6.000 jaar geleden de zeespiegelstijging afnam lag de Nederlandse kust tientallen kilometers ten oosten van de huidige kustlijn. Haarlem maakte toen deel uit van de Noordzee. Ter hoogte van de huidige kuststrook werd zand afgezet in lange smalle zandbanken, ook wel strandwallen genoemd. Deze strandwallen waren de eerste bewoonbare plaatsen in het Nederlandse kustgebied. De oudste strandwal van Nederland, gevormd omstreeks 5600 jaar geleden, ligt langs het Haarlemse Liewegje (aan de oostgrens van de gemeente). De op een na oudste strandwal, de wal waarop zich later de historische kern van de stad Haarlem ontwikkelde, is zo'n 600 jaar jonger.

De prehistorische bewoners van de strandwallen leefden hier niet permanent: ze kwamen hier uitsluitend in het zomerseizoen. Ze leefden van het verzamelen van voedsel en van de jacht, waarbij stenen werktuigen werden gebruikt. In het Archeologisch Museum Haarlem is een kwartsietbijl van 5.600 jaar oud, een van de oudste van West-Nederland, tentoongesteld. Deze bijl is op Haarlems grondgebied gevonden. Uit deze vroegste bewoningsperiode zijn relatief weinig sporen in de bodem bewaard gebleven. Meer sporen zijn terug te vinden uit de tijd dat de landbouw de voornaamste bron van bestaan werd, vanaf ca. 1850 jaar v. Chr. Het gebied van de strandwallen gaat langzamerhand permanent bewoond worden. Ploegsporen, stenen werktuigen en aardewerk getuigen van de leefwijze van deze vroege boeren.

Middeleeuwen

Door landschappelijke ontwikkelingen, de regio vernat, is bewoning niet langer mogelijk. De strandwallen raken vanaf de vijfde eeuw na Chr. enige tijd verlaten. In de Karolingische tijd is de vernatting gestopt en keert bewoning op de Haarlemse strandwallen terug. Op de tweede- of Haarlemse strandwal ontstaat een nederzetting die zal uitgroeien tot het centrum van het huidige Haarlem¹.

Van de oorsprong van het pre-stedelijke Haarlem is archeologisch gezien nog niet veel bekend, maar het bodemarchief heeft duidelijk gemaakt dat vanaf de 11e eeuw de nederzetting sterk groeit.

Textielnijverheid, scheepsbouw en bierbrouwerij leveren een belangrijke bijdrage aan deze groei. De ontwikkeling van het leven in pre-stedelijke nederzetting is af te leiden uit het archeologisch bodemarchief. Het in Haarlem gevonden schervenmateriaal wijst erop dat vanaf het begin van de nederzetting lokaal aardewerk werd vervaardigd. Grote hoeveelheden fragmenten van misbaksels duiden de locatie van de pottenbakkersbedrijven aan en geven waardevolle informatie over de ontwikkeling van de techniek van het pottenbakken en de toename van de welvaart.

Aanvankelijk wordt vooral functioneel gebruiks-aardewerk geproduceerd, maar in het tweede kwart van de 13e eeuw wordt ook luxe aardewerk vervaardigd. Zo werd in de pottenbakkerij in de Frankestraat in de loop van de 13e eeuw 'hoogversierd aardewerk' geproduceerd. Haarlem is het enig bekende productiecentrum van dit materiaal in het graafschap Holland. De economische bloei van de pre-stedelijke nederzetting Haarlem nam zulke vormen aan dat ze op 23 november 1245 stadsrechten kreeg. Hierdoor wordt Haarlem de op een na oudste stad van Holland.

Een belangrijk archeologisch fenomeen in de binnenstad van Haarlem is de beerput. Bakstenen putten achter of onder de huizen werden gebruikt als afvalput. Resten van voedsel en gebruiksvoorwerpen vertellen veel over de gebruikers van zo'n afvalput.

Nieuwe Tijd

Vanaf de Middeleeuwen komen steeds meer secundaire bronnen beschikbaar waarmee het verleden gereconstrueerd kan worden: kronieken, registers, verslagen, prenten en kaartmateriaal. Tot halverwege de 17e eeuw beleefde Haarlem een bloeiperiode; textielindustrie (wol en linnen), bierbrouwerijen, scheepsbouw en de productie van aardewerk (majolica en faience) maakten Haarlem beroemd.

¹ Karolingische heemnaam Harloheim: huis (heim) in een open plek (lo) van een op zandgrond gelegen bos (haar).

Duurzaam behoud en de ontsluiting van cultuurhistorische, en met name de archeologische kwaliteiten, kan zonder actief beleid en samenwerking van alle betrokkenen niet worden gegarandeerd. Ten aanzien van die zorg (als onderdeel van de algemene zorg voor de kwaliteit van de leefomgeving) geldt een gedeelde verantwoordelijkheid van rijk, provincies, gemeenten, waterschappen en particuliere organisaties. Vanuit de rijksoverheid zijn de laatste jaren verschillende initiatieven genomen om de cultuurhistorie in het algemeen en de archeologie in het bijzonder meer onder de aandacht te brengen. Een goed voorbeeld hiervan is de Nota Belvedere uit 1999, waarin het belang van cultuurhistorie als inspiratiebron voor de ruimtelijke inrichting wordt onderstreept. Met de Wamz wordt het streven naar behoud en bescherming van archeologische waarden geformaliseerd in het proces van ruimtelijke ordening. De primaire verantwoordelijkheid, de praktische mogelijkheden om het bodemarchief te beschermen en de kwaliteit van de leefomgeving te handhaven/ te versterken liggen bij de gemeente.

Rijksverantwoordelijkheid en wettelijke instrumenten

Met het huidige tempo waarin bodemingrepen plaatsvinden, is er sprake van een vrijwel onbeheersbare erosie van het Nederlandse bodemarchief. Een accentverschuiving in de archeologische monumentenzorg van (nood-)opgravingen naar een betere bescherming en inpassing van archeologische overblijfselen bij bouwprojecten is daarom essentieel. Dit is een van de belangrijkste uitgangspunten van het Europese verdrag dat Nederland in 1992 heeft ondertekend. In april 2000 heeft staatssecretaris Van der Ploeg een notitie naar de Tweede Kamer gestuurd waarin hij de eerste aanzet gaf tot de invoering van het Verdrag van Malta in de Nederlandse wetgeving. Dit heeft geleid tot de herziening van de Monumentenwet 1988, verwoord in de nieuwe Wamz die in 2006 is aangenomen en op 1 september 2007 van kracht is geworden. In de aanloop naar deze wetswijziging is men de afgelopen jaren via een consequentere toepassing van het bestaande instrumentarium op het gebied van de ruimtelijke ordening al op een aantal punten gaan werken 'in de geest van Malta'.

De nieuwe wet- en regelgeving brengt een aantal ingrijpende veranderingen met zich mee op bestuurlijk en beleidsmatig gebied en leidt tot een grotere eigen verantwoordelijkheid voor de initiatiefnemer van ruimtelijke plannen en tot een grotere taak voor gemeenten.

De belangrijkste veranderingen zijn hieronder op een rij gezet:

- Het streven naar behoud en bescherming van archeologische waarden is een geformaliseerd beleidsuitgangspunt voor alle overheden. Vanuit de rijks- en provinciale overheid worden extra impulsen gegeven om het cultuurhistorisch en archeologisch potentieel beter te benutten. Opgraven dient alleen plaats te vinden indien behoud in situ, niet mogelijk blijkt te zijn.
- Versterking van de relatie archeologie en ruimtelijke ordening, onder andere, door de mogelijkheid tot aanwijzing door de provincie van archeologiegevoelige gebieden (de zgn. attentiegebieden) binnen en buiten de bebouwde kom.
- Verregaande decentralisatie naar het gemeentelijk niveau van verantwoordelijkheden ten aanzien van archeologisch waardevolle terreinen gekoppeld aan het bestaande instrumentarium.
- Het bestemmingsplan heeft hierin een essentiële rol, met name waar het gaat om de archeologische voorwaarden die gesteld kunnen worden bij het verlenen van bouw-, sloop-, en aanlegvergunningen. Invoering van het veroorzakerprincipe: de kosten van noodzakelijke archeologische werkzaamheden, inclusief uitwerking en rapportage, komen voor rekening van de initiatiefnemer van de bodemroerende activiteit.
- De vergunning om een opgraving te mogen doen is verruimd en is niet langer beperkt tot overheden en universiteiten. Ook gekwalificeerde bedrijven mogen deze werkzaamheden uitvoeren. De minister ziet toe op de kwaliteit van de uitvoering via de introductie van een kwaliteitssysteem, de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), waaraan alle binnen de archeologie werkzame instanties en bedrijven zich dienen te conformeren. Het aan de nieuwe wet verbonden Besluit Archeologische Monumentenzorg zal zwaardere eisen aan de opgravingsbevoegdheid stellen dan tot nu toe het geval was.
- Verbetering van de informatievoorziening: beslissingen omtrent het bodemarchief moeten transparanter zijn en open staan voor beroep en bezwaar; de resultaten van archeologisch onderzoek en eventuele andere relevante informatie moeten voor alle betrokkenen door middel van z.g. standaardrapportages toegankelijk zijn.
- Het in een zo vroeg mogelijk stadium meewegen van archeologie bij het maken van plannen op het gebied van ruimtelijke ordening.
- Het rijk behoudt zijn taak op het gebied van de wettelijke bescherming van archeologische monumenten en het beheer van het landelijk archeologisch informatiesys-

teem ARCHIS. Meldingen van archeologische vondsten en de registratie van vindplaatsen vinden onder meer plaats in dit systeem¹. Ten aanzien van de informatievoorziening wordt veel nadruk gelegd op de verbetering van de informatiestromen tussen de verschillende bestuurslagen. De koppeling van de provinciale en gemeentelijke archeologische informatiebronnen met de landelijke databank ARCHIS is een belangrijk punt van aandacht.

- De belangrijkste uitvoerder van het rijksbeleid, de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) richt zich op de functie van kenniscentrum op het gebied van de archeologische monumentenzorg². Hierbij staan aspecten als onderzoek naar beheersmaatregelen en monitoring van verval van archeologische waarden in onze bodem hoog op de agenda. Naast de RACM krijgt de gemeente ook te maken met de Erfgoedinspectie Sector Archeologie. Deze ziet toe op de kwaliteit van de uitvoering van archeologische werkzaamheden. Zowel in haar rol van opdrachtgever tot, als eventuele uitvoerder van archeologisch (voor)onderzoek, advisering en beschermende maatregelen, zal de gemeente zich dienen te conformeren aan de kwaliteitseisen van de KNA.

Rijksbeleid

Om de cultuurhistorie sterker richtinggevend te laten zijn voor de inrichting van de ruimte heeft het Rijk in 1999 de nota Belvedere uitgebracht. Daarin zijn de volgende doelen te onderscheiden: de cultuurhistorische identiteit erkennen en herkenbaar houden, deze identiteit in Belvedere-gebieden versterken en benutten, voorwaarden scheppen voor initiatieven van derden, kennis over cultuurhistorie verspreiden en toegankelijk maken, het bevorderen van samenwerking en het gebruik van de huidige instrumenten verbeteren.

Een belangrijk uitgangspunt daarbij is het gebruik van de cultuurhistorische identiteit als inspiratiebron voor verdere ontwikkelingen.

De benutting van het cultureel vermogen moet leiden tot een verbrede inzet van cultuurhistorie als kwaliteitsimpuls voor de leefomgeving. Hierbij is integrale benadering vanuit de drie cultuurhistorische disciplines (historische geografie, archeologie en historische (steden)bouwkunde) gewenst. Het rijk juicht initiatieven tot het kiezen van een eigen thematische benadering toe, maar is daar zelf terughoudend in.

Provinciaal beleid

Het archeologisch beleid van het provinciaal bestuur van Noord-Holland is vastgelegd in het Cultuurconvenant tussen het rijk en de provincie Noord-Holland, de Provinciale Cultuurnota 2005-2008 en de Cultuurhistorische Regio-profielen.

Het beleid is enerzijds gebaseerd op wettelijke verplichtingen die voortkomen uit de implementatie van het Verdrag van Malta, anderzijds op autonoom cultuurhistorisch provinciaal beleid en richt zich op het leesbaar houden van de niet compleet beschreven ontwikkelingsgeschiedenis van het westen van Nederland. Daarbij dient de samenleving te profiteren van het archeologisch erfgoed, onder meer door het beter herkenbaar en toegankelijk maken en het toepassen als inspiratiebron. Het doel wordt bereikt via “behoud door ontwikkeling”, in de praktijk betekent dit doorgaans vooral “behoud door versterking”. Dit houdt in dat bepaalde objecten of patronen in een gebied weer beter leesbaar worden gemaakt, waarbij geplande activiteiten in een bepaald plangebied vaak het aanknopingspunt vormen.

Een belangrijk instrument voor het beleid is de Cultuurhistorische Waardenkaart, waarbij voor elk van de drie cultuurhistorische disciplines historische (steden)bouwkunde, historische geografie en archeologie een kaartlaag is samengesteld. Per kaartlaag zijn de waarden in drie graden van waardering aangeduid, voor zover deze waarden op het moment van vervaardiging van de kaart bekend en gewaardeerd waren. De terreinen van lage of zeer lage waarde werden reeds bij het samenstellen van de kaart uitgeselecteerd en zijn daarin niet opgenomen.

Van de op de archeologische kaartlaag aangegeven terreinen staat vast dat ze bescherming verdienen vanuit cultuurhistorisch oogpunt. In de ruimtelijke afweging dient de gemeenteraad met deze terreinen in de ruimtelijke afweging rekening te houden. Deze kaart is echter geen beleidskaart en hij is per definitie onvolledig, omdat bij het samenstellen van de kaart het niet mogelijk bleek om ten behoeve daarvan aanvullend onderzoek te doen naar aanwezige nog onbekende archeologische vindplaatsen.

De formele rol van de provincie met betrekking tot de archeologische zorg is tot nog toe vooral een toezichhoudende rol in het kader van de toetsing van bestemmingsplannen en art. 19 procedures en het verlenen van ontgrondingsvergunningen. In de huidige situatie toetst de provincie of bij alle nieuwe be-

¹ Uit een bewerking van alle Nederlandse archeologische gegevens is de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) ontstaan. Op deze kaart is geprobeerd globaal voor heel Nederland aan te geven waar de kans op archeologische overblijfselen het grootst is. Deze kaart kent echter enkele belangrijke beperkingen.

² Deze taak werd voorheen uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Op 1 september 2006 is de ROB gefuseerd met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ), de nieuwe organisatie heeft de naam RACM gekregen.

stemmingsplannen en artikel 19.1 procedures aan de archeologische onderzoeksverplichting wordt voldaan voor terreinen die op de Cultuurhistorische Waardenkaart staan aangegeven met een hoge of zeer hoge archeologisch waarde.

In de nieuwe wet krijgen ook de provincies er een aantal taken bij. Voornamelijk zullen ze een actieve, stimulerende rol gaan vervullen bij de integratie van de archeologie in ruimtelijke ordeningsprocessen. Het eigen gebiedsgerichte cultuurhistorisch beleid vormt daarbij een belangrijk uitgangspunt. De taken van de provincies die van direct belang zijn voor het archeologisch beleid van de gemeente Haarlem kunnen als volgt worden samengevat:

- Aanwijzen van attentiegebieden. De provincies krijgen de belangrijke mogelijkheid archeologische attentiegebieden aan te wijzen. Dit is een vorm van bescherming van archeologische waarden die door de provincie toegepast kan worden indien zij van mening is dat bij de vaststelling van geldende bestemmingsplannen onvoldoende rekening is gehouden met (verwachte) archeologische waarden.
- Toezicht planprocedures. Streekplan en andere onderdelen van het gebiedsgerichte beleid, zoals de provinciale Cultuurhistorische Waarden Kaart (CHW) en regioprofielen, vormen het kader waartegen gemeentelijke bestemmingsplannen en bepaalde andere voornemens met betrekking tot ruimtelijke ingrepen door de provincie worden getoetst. De laatste jaren wordt al in toenemende mate het aspect cultuurhistorie (waaronder archeologie) bij de provinciale toetsing betrokken.

De planologische bescherming van het bodemarchief leidt ertoe dat bij ruimtelijke ontwikkelingsprojecten rekening gehouden moet worden met het eventueel uitvoeren van archeologisch onderzoek. Hoewel het de initiatiefnemers van bodemversturende activiteiten vrijstaat zelf de archeologische uitvoerder te kiezen, is het proces van archeologische monumentenzorg gebonden aan kwaliteitseisen.

Om de kwaliteit van het onderzoeks-, en besluitvormingstraject in de archeologische monumentenzorg in het huidige bestel te waarborgen, heeft de rijksoverheid samen met de beroepsgroep van archeologen de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. Hierin staan de kwaliteitseisen die betrekking hebben op de vorm, informatieplicht, verslaglegging en deskundigheid van de uitvoerders van archeologisch onderzoek. In de KNA worden niet zozeer inhoudelijke eisen gesteld, maar wordt omschreven welke handelingen ('processtappen') tenminste moeten worden uitgevoerd om van een basiskwaliteit te kunnen spreken. De uitvoerder van archeologisch veldwerk is volgens het Besluit op de archeologische monumentenzorg (Bamz) verplicht zich te houden aan de KNA¹.

Het archeologisch onderzoekstraject

De gemeente is op het vlak van de zorg voor het bodemarchief de wettelijk verantwoordelijke overheidslaag. Als bevoegd gezag heeft de gemeente onder andere de taak besluiten te nemen over het behoud van behoudenswaardige archeologische terreinen. Daarnaast heeft zij de taak eisen te stellen ten aanzien van archeologisch onderzoek en dit te toetsen. Dit laat zich vertalen in het opstellen en/of goedkeuren van PvE's voor archeologische werkzaamheden en het beoordelen van archeologische rapportages.

Het archeologisch onderzoekstraject vormt voor de gemeente een besluitvormingstraject. Het doel van het onderzoekstraject is primair het vaststellen van de behoudenswaardigheid van archeologische resten. Iedere onderzoeksstap bevat een vorm van veldonderzoek en wetenschappelijke uitwerking van de vondsten en gegevens, resulterend in een archeologische rapportage. Op grond van deze rapportage beslist het bevoegd gezag of het onderzoekstraject wordt voortgezet. Indien mogelijk zal het bevoegd gezag beslissen dat verschillende stappen van het archeologisch veldonderzoek gezamenlijk kunnen worden doorlopen of, in specifieke gevallen, onderzoeksstappen over te slaan. Dit naar het oordeel van de stadsarcheoloog.

Voor vindplaatsen die behoudenswaardig worden geacht, kan worden besloten deze *in situ* (ter plaatse) te behouden. Wanneer om zwaarwegende redenen de archeologische waarden niet *in situ* behouden kunnen blijven, wordt het besluit genomen tot behoud *ex situ* (van de plaats). Dan wordt de vindplaats door middel van een archeologische opgraving gedocumenteerd.

De vonsten en gegevens de administratieve informatie als de daadwerkelijk archeologica, wordt in het archeologisch depot bewaard. Voor alle stappen geldt dat de uitvoerder van het archeologisch onderzoek zich dient te houden aan de specificaties die zijn vastgelegd in de protocollen en leidraden van de vigerende versie van de KNA en de richtlijnen archeologisch onderzoek van de gemeente Haarlem (Haarlemse Richtlijnen).

Bureauonderzoek

Doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een plangebied. Een bureauonderzoek geeft een gespecificeerde archeologische verwachting voor het betreffende plangebied. Het geeft tevens aan in welke mate de (mogelijk) aanwezige waarden door de planrealisatie schade zullen leiden. Op grond daarvan wordt een advies voor eventuele vervolgstappen geformuleerd: vrijgeven of nader archeologisch onderzoek.

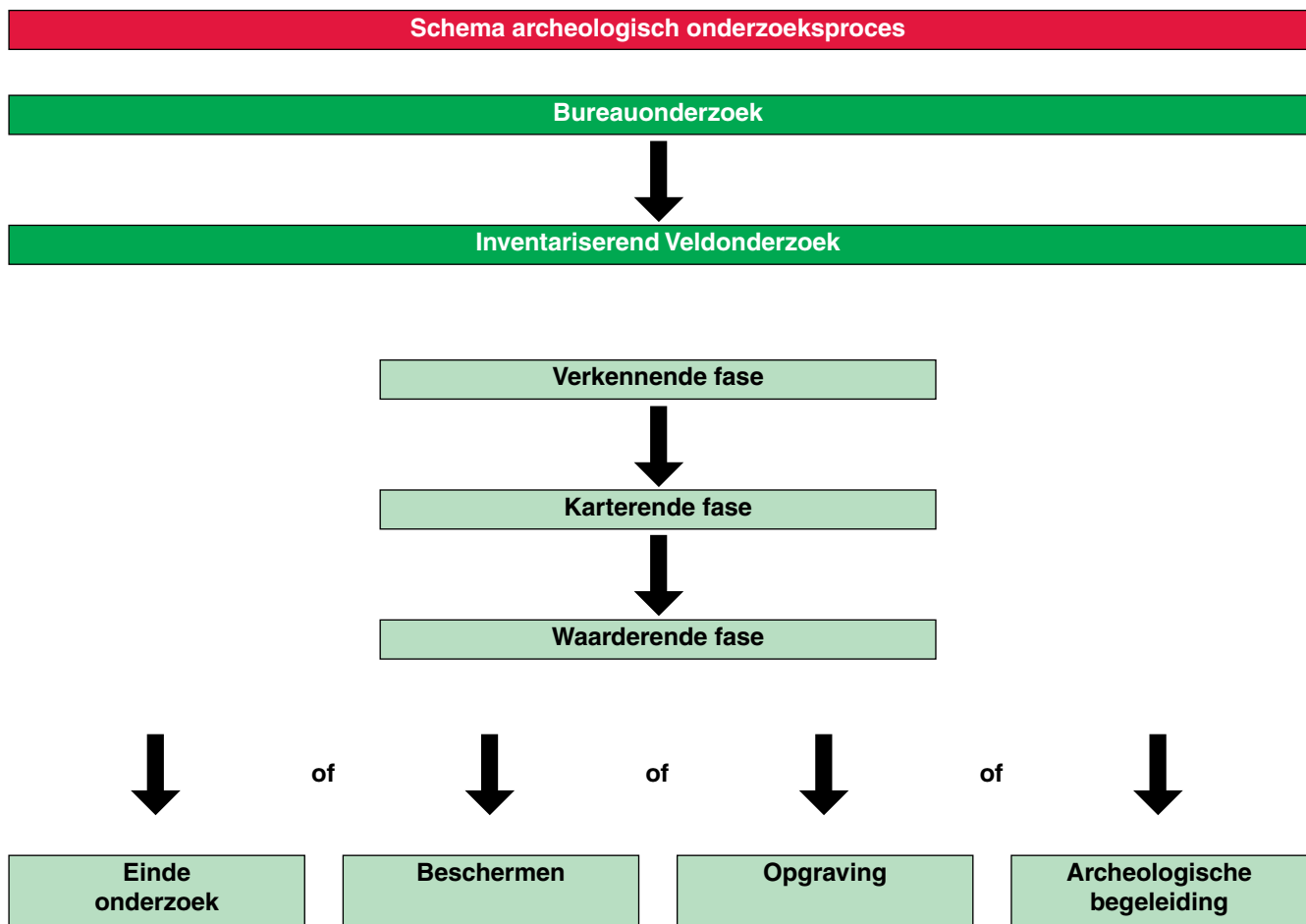
Inventariserend Veldonderzoek (IVO)

Na het bureauonderzoek zal in de meeste gevallen een inventariserend veldonderzoek worden uitgevoerd. Het doel van inventariserend veldonderzoek is het toetsen en aanvullen van de gespecificeerde verwachting (IVOI-II), die gebaseerd is op het bureauonderzoek en, in de laatste fase (IVOIII), een waardering van de eventueel aanwezige archeologische vindplaats.

IVO-I: de verkennende fase van een IVO (IVO-I) heeft tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap om archeologisch kansrijke zones te selecteren voor de volgende fasen van het onderzoek. Dit onderzoek wordt meestal uitgevoerd door middel van een terreininspectie en grondboringen.

IVO-II: tijdens de kartering (IVO-II) wordt het terrein systematisch onderzocht op de aanwezigheid van vondsten en/of sporen en stelt men de begrenzing van de vindplaats vast.

¹ In de Bamz is een aantal regels ter uitvoering van de Wamz uitgewerkt: de procedure met betrekking tot excessieve kosten en de voorwaarden voor het verkrijgen van de opgravingsbevoegdheid. Een van die voorwaarden betreft het uitvoeren van onderzoek volgens de KNA.

Dit onderzoek wordt meestal uitgevoerd door middel van een terreininspectie en grondboringen.

IVO-III: in de waarderende fase (IVO-III) wordt meer gedetailleerd ingezoomd op het vaststellen van de aard, omvang, datering, gaafheid, conservering en inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten. Dit onderzoek wordt meestal uitgevoerd door middel van proefsleuven, soms door grondboringen.

Een Inventariserend veldonderzoek kan, zoals hierboven vermeld, plaatsvinden door middel van terreininspectie, grondboringen of proefsleuven. De keuze voor de methode is afhankelijk van de aard van het terrein en van de archeologische resten die er verwacht worden. In de rapportage van het onderzoek wordt een selectieadvies geformuleerd. Het selectieadvies is een archeologisch inhoudelijk advies over de behoudenswaardigheid van een vindplaats. Op grond daarvan wordt een advies voor eventuele vervolgstappen geformuleerd: vrijgeven of nader archeologisch onderzoek.

Uit de verkennende en karterende fase kan blijken dat ter plaatse van het plangebied een lage verwachting bestaat om

archeologische waarden aan te treffen. In dat geval besluit de gemeente dat de ruimtelijke plannen vanuit archeologisch oogpunt zonder enige restrictie doorgang kunnen vinden. Indien tijdens het inventariserend veldonderzoek fase I of II een archeologische vindplaats wordt aangetroffen of de verwachting dat er een vindplaats kan zijn nog steeds hoog is, dan wordt er besloten tot de uitvoering van fase III van het IVO-onderzoek. Deze fase richt zich op de waardering van de betreffende vindplaats. Als na deze waardering blijkt dat de aanwezige archeologische resten niet behoudenswaardig zijn kunnen de plannen zonder archeologische voorwaarden doorgang vinden. Als de vindplaats wel behoudenswaardig is, zullen er vervolgstappen genomen moeten worden.

Opgraving

Als de archeologische vindplaats behoudenswaardig wordt geacht en het is niet mogelijk deze ter plaatse te beschermen dan zal er een opgraving moeten plaatsvinden. Het doel van een opgraving is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden. Een opgraving is eenmalig en definitief.

Archeologische begeleiding

Een archeologische begeleiding (AB) mag alleen in uitzonderlijke gevallen worden uitgevoerd. In de regel moet voor een IVO of voor een opgraving worden gekozen. Wanneer als gevolg van fysieke belemmeringen het niet mogelijk is om adequaat vooronderzoek te doen, wanneer er op grond van de beschikbare archeologische informatie wordt geconcludeerd dat het doen van een opgraving niet (meer) nodig is, maar men toch graag het zekere voor het onzekere wil nemen, of wanneer er sprake is van bijzondere onderzoeksvragen bij uitvoeringstrajecten kan er gekozen worden voor een archeologische begeleiding. In dat geval is er een daartoe gekwalificeerd archeoloog aanwezig bij de uitvoering van de bodemverstorende activiteiten.

Selectiebesluit

Naar aanleiding van het selectieadvies dat aan het einde van ieder onderzoek in de rapportage wordt gegeven neemt het bevoegd gezag een selectiebesluit. In het selectiebesluit wordt door het bevoegd gezag gemotiveerd aangegeven welke gevolgen de onderzoeksresultaten hebben voor zowel de aangetroffen vindplaats als het voorgenomen plan. Het bevoegd gezag streeft naar behoud van de archeologische waarden in de bodem.

Eventueel noodzakelijke beheersmaatregelen voor het optimale behoud worden bij dit streven in overweging genomen en in de planontwikkeling en -uitwerking meegenomen. Dat kan door bijvoorbeeld een bouwlocatie zodanig te situeren dat de archeologische waarden niet worden aangetast of door zodanig te bouwen dat de archeologische waarden ongeschonden blijven.

Indien behoud in situ naar het oordeel van het bevoegd gezag niet mogelijk is, zorgt zij ervoor dat het archeologisch vooronderzoek wordt gevolgd door een opgraving (behoud ex situ). Het doel van opgraven is het documenteren en veiligstellen van archeologische informatie uit een vindplaats om daarmee informatie te behouden die van belang is voor de kennisvorming van het verleden.

Een selectiebesluit kan echter ook negatief uitvallen, hetgeen betekent dat de vindplaats naar het oordeel van het bevoegd gezag niet behoudenswaardig is. Dat betekent dat de aanwezige archeologische waarden ongedocumenteerd verloren mogen gaan. Het gaat namelijk niet alleen om de aanwezigheid van een archeologische vindplaats, maar ook om de fysieke en inhoudelijke kwaliteit ervan.

Plan van Aanpak (PvA) en Programma van Eisen (PvE)

Archeologisch veldonderzoek dient uitgevoerd te worden volgens een PvA (booronderzoek) en/of een PvE (proefsleuven-

onderzoek, archeologische opgraving en archeologische begeleiding). Deze plannen dienen door het bevoegd gezag, en eventueel ook door de opdrachtgever van het onderzoek, te worden goedgekeurd alvorens met het onderzoek wordt begonnen.

PvA: Een IVO door middel van grondboringen (IVO I en II) dient te worden uitgevoerd op basis van een PvA. In het PvA worden doelstelling en vraagstelling van het onderzoek weergegeven. Tevens worden de gekozen methoden en technieken gemotiveerd en worden de praktische kanten van de uitvoering van het onderzoek vastgelegd: uitvoeringsperiode, opleveringstermijn, evaluatie e.d.

PvE: In een PvE worden de voorwaarden en eisen ten aanzien van de inhoudelijke vraagstelling (wat er moet worden onderzocht) en de praktische uitvoering (hoe het moet worden onderzocht) geformuleerd. Het PvE dient volgens de KNA opgesteld te worden door een seniorarcheoloog. Ook de rol van het bevoegd gezag wordt in het PvE beschreven.

Onder andere wordt opgenomen dat het bevoegd gezag moet instemmen met het evaluatieverslag en het eindrapport van het veldonderzoek. Vlak voor de aanvang van het veldonderzoek wordt door de archeologische uitvoerder een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld. Dit PvA geeft een concrete planning van het veldwerk en een beschrijving van de wijze waarop het onderzoek wordt uitgevoerd. Genoemd plan wordt in het veld gebruikt als handleiding voor het onderzoek. Voor een archeologische opgraving, begeleiding of IVO-III voldoet het PvA aan de eisen van het PvE. Zowel het PvE als het PvA bevatten een beredeneerde keuze van de toe te passen methodiek(en).

Standaard PvE Haarlemse binnenstad

Voor al het archeologisch onderzoek dat in de Haarlemse binnenstad wordt uitgevoerd (op terreinen van categorie 1 en 2) is door de gemeente een standaard PvE opgesteld. Alle uitvoerders van archeologisch onderzoek moeten dit PvE gebruiken.

Haarlemse richtlijnen (HR)

In aanvulling op de KNA en het standaard PvE is er voor al het archeologisch onderzoek dat wordt uitgevoerd binnen de gemeente een set richtlijnen opgesteld. Deze richtlijnen hebben betrekking op het uitvoeren van bureau- en veldonderzoeken en op het aanleveren van rapporten, documentatie en vondsten aan het gemeentelijk depot.

De reacties zijn in volledige en originele vorm in te zien in de bijlage bij het ontwerp Facetbestemmingsplan Archeologie.

Indiener 1: Vereniging Nieuwe Gracht e.o.

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
1. Waarom niet dezelfde legenda-opbouw bij de Archeologische Beleidskaart Haarlem (ABH) en de nota	Dit is een terechte opmerking	Er is nu eenzelfde legenda-opbouw gehanteerd. De ABH is voor de duidelijkheid aangepast: het water krijgt als categorie 6 de kleur blauw met als regime 'archeologie-vrij'.
2. Wat maakt gedempte grachten wel tot 1 B en open grachten niet.	Door het dempen van bepaalde grachten tot aan het begin 20e eeuw, is de kans op het aantreffen van archeologische waarden hoger dan die bij de open grachten. De aangebrachte lagen fungeren als bescherming waardoor de archeologische verwachting hoger is. Om in de binnenstad onderzoek naar "oppervlaktevondsten" in de waterbodems mogelijk te maken is voor wat betreft de open waterlopen in de binnenstad de ABH aangepast. Het water krijgt hier dezelfde categorie met regime toegewezen als de direct aangrenzende gronden. Hiermee vervalt het in de vraag aangegeven onderscheid.	De ABH is aangepast: het water in de binnenstad krijgt als categorie de kleur en het regime van de omliggende gronden.
3. Waar is het onderscheid grondarchief en waterarchief op gebaseerd.	Het onderscheid is gebaseerd op de mate van verstoring die heeft plaatsgevonden en die te verwachten is. Indien nodig zal de ABH in de toekomst bij de periodieke evaluatie verder worden aangepast.	–
4. Het is onterecht dat bij de Nieuwe Gracht waar op 12 m. diepte een basisveen zich bevindt er geen eisen aan onderzoek kunnen worden gesteld op basis van de ABH.	Het regime van categorie 6 behoeft inderdaad motivering, deze zal in de nota worden toegevoegd. Het regime voor categorie 6 is inmiddels genuanceerd. Voor water in de binnenstad zal de categorie en het regime gelden van de direct aangrenzende grond. Voor een vergunning voor de Nieuwe Gracht zou op basis hiervan door burgemeester en wethouders een archeologisch rapport geëist kunnen worden.	In de toelichting op het ontwerp-bestemmingsplan, in bijlage 2 van de beleidsnota, op de ABH en in de legenda is de tekst aangepast, zodat de motivering en het regime van categorie 6 duidelijk is.
5. Hoe kan de ABH worden aangepast zodat de Nieuwe Gracht en het Spaarne archeologisch waardevolle categorieën worden.	Dit is gebeurd. Zie ook onder 2, 3 en 4.	–

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
6. Waarom is elk archeologisch onderzoek onder water bij voorbaat uitgesloten.	Zie 4. Voor water in de binnenstad zal de categorie en het regime gelden van de direct aangrenzende grond. Voor water buiten de binnenstad betreft het regime 'archeologievrij'.	In de toelichting op het ontwerp-bestemmingsplan en in bijlage 2 van de beleidsnota zal een motivering voor de categorie en het regime van water worden toegevoegd.
7. Is het mogelijk zelf een aanvullend bureau-onderzoek te laten doen voor herwaardering.	Het is mogelijk een archeologisch bureau-onderzoek te laten doen op eigen initiatief en kosten. Of dit leidt tot herwaardering is aan het bevoegd gezag.	–
8. Wanneer gaat de gemeente een aanvullend bureau-onderzoek doen in het kader van de aanleg van de beoogde parkeergarage aan de Nieuwe Gracht.	Bij het in behandeling nemen van de aanvraag voor een bouw- of aanlegvergunning wordt bekeken of dit noodzakelijk is, waarbij de ABH leidend is. Indien noodzakelijk zal een archeologisch rapport worden geëist.	–
9. Is het mogelijk op basis van boringen een gebied archeologisch op te waarderen.	Dit is mogelijk, aanpassing van het beleid en/of de ABH zal naar verwachting bij periodieke evaluatie plaatsvinden.	–
10. Hoe is de onafhankelijkheid van de stadsarcheoloog gewaarborgd.	De waarborg ligt in de deskundigheid, ervaring en 'code of conduct' van de gediplomeerde archeologen. In de functie-eisen voor stadsarcheoloog is dit ingebed, zoals elke beëdigde ambtenaar zijn of haar deskundigheid ten dienste stelt van de gemeente.	–
11. En hoe in het geval van het gebruiken van de voorgestelde wijzigingsbevoegdheid.	Zie 10.	–
12. Waarom staat de overgang van de Romeinse Tijd naar de Middeleeuwen niet op de agenda.	In de onderzoeksagenda zijn de woorden 'prehistorie en Karolingische bewoning' vervangen door 'prehistorische periode tot en met de Karolingische bewoning'. De overgang van de Romeinse Tijd naar de Middeleeuwen valt hier ook onder.	–

Indiener 2: mevrouw Beemster

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
1. Waaruit valt af te leiden dat de stadsarcheoloog boringen zal zetten onder de Nieuwe Gracht.	Het regime van categorie 6 is voor de binnenstad inmiddels genuanceerd. Voor water in de binnenstad zal de categorie en het regime gelden van direct aangrenzende grond. Bij het in behandeling nemen van de aanvraag voor een bouw- of aanlegvergunning wordt bekeken of het noodzakelijk is een archeologisch rapport te eisen. Hierbij is de ABH leidend. Uit eventueel te eisen bureauonderzoek zal moeten blijken of vervolgonderzoek (bijv. booronderzoek) noodzakelijk is.	De ABH is aangepast: het water in de binnenstad krijgt als categorie de kleur en het regime van de omliggende gronden.
2. Is het mogelijk dat de ABH wordt gewijzigd, bijvoorbeeld voor bepaalde waterlopen.	Dat is inderdaad mogelijk. Indien nodig kan de ABH in de toekomst bij de periodieke evaluatie worden aangepast.	–
3. Is er een bevoegdheid voor de stadsarcheoloog om af te wijken van het regime van de ABH.	Vanwege de rechtszekerheid, waar elke burger of ondernemer in Haarlem op moet kunnen vertrouwen, is in dergelijke bevoegdheid niet voorzien.	–
4. Kan de stadsarcheoloog zelf boringen laten zetten bij het vooronderzoek.	Bureau Archeologie is bevoegd zelf boringen te laten zetten wanneer zij dit nodig acht en wel binnen de bepalingen van de Monumentenwet, waarop de bevoegdheid is gebaseerd.	–
5. Is er geld voor het gestelde onder 4.	Als het noodzakelijk is in het kader van de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor de archeologische monumentenzorg, zullen er middelen voor vrij gemaakt kunnen worden.	–
6. Wanneer er geen mogelijkheden zijn om op kosten van de initiatiefnemer boringen uit te voeren, hoe snel kan het beleid of de ABH worden aangepast.	De ABH zal periodiek worden aangepast.	–
7. Welke termijn staat er wettelijk voor het wijzigen van de ABH.	Er is geen wettelijke termijn, behalve dat het archeologiebeleid vast onderdeel gaat uitmaken van nieuwe bestemmingsplannen met bijbehorende plankaarten. Bestemmingsplannen dienen elke 10 jaar opnieuw te worden vastgesteld.	–
8. Wat is de maximale doorlooptijd.	Als bedoeld wordt de doorlooptijd met betrekking tot de ABH, wordt verwezen naar het gestelde onder 7.	–

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
9. Is er een minimale termijn waarna actualisering van de ABH moet plaatsvinden op basis van nieuwe inzichten.	Hier is de periodieke evaluatie voor. Zie ook onder 7. en 8.	–
10. Wie is verantwoordelijk voor de ABH. Bureau Archeologie beheert de ABH.	Dit is geen kaart die 100% zekerheid kan bieden, omdat deze immers afhankelijk is van bevindingen die nieuwe inzichten verschaffen.	–
11. Wie is verantwoordelijk voor en eventuele omissies.	Zie het gestelde onder 10.	–
12. Wie is bevoegd wijzigingen aan te brengen in de ABH.	Dit is een bevoegdheid van burgemeester en wethouders.	–
13. Kunnen ook andere partijen initiatieven nemen om de ABH te laten actualiseren.	Het is mogelijk bijvoorbeeld een archeologisch bureau-onderzoek te laten doen op eigen initiatief. Of dit leidt tot herwaardering is aan het bevoegd gezag.	–
14. Gaat bij de aanleg van tunnels in de binnenstad over het hele tracé archeologisch onderzoek uitgevoerd worden.	Bij het in behandeling nemen van de aanvraag voor een bouw- of aanlegvergunning wordt bekeken of het noodzakelijk is een archeologisch rapport te eisen. Hierbij is de ABH leidend.	–
15. Geldt dit ook voor volledig ondergrondse tunnels.	Zie het gestelde onder 14.	–
16. Is de gemeente verzekerd voor schade veroorzaakt door archeologisch onderzoek.	De gemeente heeft een CAR-verzekering. De gemeente is als bestuursorgaan bevoegd onderzoek te eisen in bepaalde gevallen. De initiatiefnemer/opdrachtgever van het onderzoek draagt in principe de gevolgen van de uitvoering van een onderzoek.	–

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
<p>17. Kan de gemeente (bouw)werkzaamheden stil laten leggen bij de vondst van archeologisch waardevolle zaken in het vooronderzoek.</p>	<p>Als een rapport een indicatie van behoudenswaardige archeologische resten vormt, zal een vervolgonderzoek in het kader van een vergunning worden verlangd. Deze eis zal een vergunningvoorwaarde zijn en is een aanvulling op de indieningsvereiste van een archeologisch rapport.</p> <p>Als er zonder of in afwijking van een bouw- of aanlegvergunning werkzaamheden worden uitgevoerd, is stillegging mogelijk omdat dat altijd bij illegale bouw kan, los van de archeologische waarden.</p> <p>Als conform vergunning wordt gewerkt en een vondst wordt gedaan die kan worden benoemd als toevalsvondst in de zin van de Monumentenwet, is men verplicht dit te melden aan het bevoegd gezag. In bepaalde gevallen kan het dan mogelijk zijn voor de gemeente het werk stil te laten leggen.</p>	<p>–</p>

Indiener 3: Archeologische Werkgroep Haarlem

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
1. In hoeverre heeft de beleidsarcheoloog een adviserende of begeleidende functie voor particulieren wanneer een rapport opgesteld dient te worden.	Bureau Archeologie heeft in het geval van archeologische onderzoeken die uitgevoerd worden in opdracht van particulieren geen begeleidende of adviserende taak, slechts een informerende rol. Bijvoorbeeld in de vorm van het verstrekken van foldermateriaal en informatie via de website van de gemeente Haarlem. Ook kan per telefoon, email of spreekuur informatie worden verschaft over onder andere deskundige bedrijven voor het opstellen van rapporten. Verder is kwaliteitsbewaking van de onderzoeken een gemeentelijke verantwoordelijkheid.	–
2. De ABH wekt ten onrechte de indruk dat alles intact is. Komt er een kaart met alle verstoringen daarop. Waarom zijn bepaalde gebiedjes in Haarlem-Noord in categorie 2 (rood) aangegeven.	In de beleidsnota staat vermeld dat de ABH periodiek zal worden geëvalueerd. De kaart die nu bij de nota is gevoegd is een eerste archeologische beleidskaart voor Haarlem en zal in de loop der jaren steeds meer moeten worden opgebouwd en verfijnd. Dit geldt voor zowel locatie als ook categorie. Een kaartlaag met verstoringen is daar een onderdeel van. De gebiedjes in Haarlem-Noord zijn aangewezen op basis van archiefonderzoek en -materiaal.	–
3. Waarom zijn het Spaarne en Nieuwe Gracht als 'archeologisch vrij' benoemd en de Bake-nessergracht niet. Is bij onbenoemde gebieden archeologische begeleiding van de werkzaamheden mogelijk.	Het regime van categorie 6 behoeft inderdaad motivering, deze zal in de nota en het bestemmingsplan worden toegevoegd. Het regime voor categorie 6 is inmiddels genuanceerd. Voor water in de binnenstad zal de categorie en het regime gelden van de direct aangrenzende grond. Voor water buiten de binnenstad betreft het regime 'archeologievrij'. Als met onbenoemde gebieden wordt bedoeld gebieden waar op basis van de omvang van de werkzaamheden geen eisen conform de ABH kunnen worden gesteld, is het volgende mogelijk. Als Bureau Archeologie archeologische waarnemingen gewenst vindt en de eigenaar staat daar positief tegenover, kan Bureau Archeologie deze, onverplicht en onder voorwaarden laten plaatsvinden.	In de toelichting op het ontwerp-bestemmingsplan en in bijlage 2 van de beleidsnota is de tekst aangepast, zodat de motivering van categorie 6 met bijbehorende regime duidelijk is. Tevens zijn de beleidskaart en de plankaart aangepast.
4. Kunnen bouwhistorie en geologische waarden gewaarborgd worden via de beleidsnota Archeologie.	Nee, daar ziet deze wet- en regelgeving niet op toe.	–
5. Als de gemeente veldonderzoek in eigen beheer gaat uitvoeren, wat is dan de omvang en kan de AWH daarin een bijdrage leveren.	Waarschijnlijk zal de gemeente in de nabije toekomst zelf geen veldonderzoek uitvoeren. Maar deelname door amateur-archeologen aan bepaalde werkzaamheden is, onder gestelde eisen en supervisie van Bureau Archeologie, altijd mogelijk. Zie ook de herziene concept-beleidsnota.	–

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
6. Bij een gemeentelijk archeologisch onderzoek dient een PVE opgesteld te worden. Wie beoordeelt deze.	PVE's worden getoetst door het bevoegd gezag en deze bevoegdheid is gemandateerd aan de gemeentelijk archeologen.	–
7. Paragraaf 3.3.1.8 ontbreekt in de concepttekst.	Dit is een omissie	De paragraaf is toegevoegd.
8. Bij de inhoudelijke archeologische vraagstelling dienen de aandachtspunten kerken, kloosters en begraafplaatsen/religie en de mens (ook DNA) toegevoegd te worden. De AWH levert graag een bijdrage aan de totstandkoming van de onderzoeksagenda.	In de herziene concept-beleidsnota Archeologie is er sprake van een gewijzigde opzet van de onderzoeksagenda. Van het aanbod is kennisgenomen. Tevens betekent het niet dat als onderwerpen niet op de agenda staan dat bepaalde veldonderzoeken niet of nooit zullen plaatsvinden.	In de nota zal extra uitleg worden toegevoegd over het karakter van de agenda.
9. De AWH ziet graag in de PVE's van de gemeente Haarlem de inzet van amateurs bij onderzoek door derden opgenomen. Ook levert de AWH graag en bijdrage aan de totstandkoming van het protocol amateurarcheologie.	Veldonderzoek in gevallen waarin de gemeente als verstoorder optreedt wordt uitbesteed, evenals het opstellen van de daarvoor benodigde PVE's. Bij het opstellen van deze PVE's gelden de eisen zoals gesteld aan derden. Het protocol amateur-archeologie wordt in eerste instantie opgesteld in samenspraak met de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten.	–
10. De AWH adviseert dat terreinen met een negatief selectieadvies tijdens ontgraving altijd archeologisch worden begeleid. Op deze wijze wordt het risico op eventueel informatieverlies sterk beperkt. De AWH kan hier een rol in spelen.	In gebieden waar, op basis van de omvang van de werkzaamheden conform de ABH of na nader archeologisch onderzoek, geen eisen tot archeologisch onderzoek kunnen worden gesteld, kan Bureau Archeologie, als dit noodzakelijk wordt geacht en de eigenaar er positief tegenover staat, archeologische waarnemingen onverplicht laten plaatsvinden. Hierbij kunnen amateurarcheologen desgewenst een rol spelen.	–

Indiener 4: Gasunie

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
Er zijn in dit stadium geen opmerkingen.	Behoeft geen commentaar.	–

Indiener 5: Gemeente Bloemendaal

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
Er zijn in dit stadium geen opmerkingen.	Behoeft geen commentaar.	–

Indiener 6: Funnekotter-Noordam

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
De stukken zijn goed geformuleerd.	Hiervan is kennis genomen.	–

Indiener 7: Hoogheemraadschap Rijnland

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
Er zijn in dit stadium geen opmerkingen.	Behoeft geen commentaar.	–

Indiener 8: VROM-inspectie

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
De inspectie wijst erop dat in de toelichting onder het kopje regime van de categorieën gesproken wordt over 'onderzoek' terwijl de wet stelt dat een archeologisch rapport wordt overlegd.	De tekst in de toelichting is aangepast.	'onderzoek uitvoeren' is gewijzigd in 'rapport overleggen' in de toelichting.

Indiener 9: N.S. Reizigers

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
Er zijn in dit stadium geen opmerkingen.	Behoeft geen commentaar.	–

Indiener 10: Provincie Noord-Holland

Reactie	Commentaar gemeente	Gewijzigd
Na ambtelijk overleg kan ingestemd worden met het bestemmingsplan, tegen de achtergrond van de beoogde vervanging van de beleidskaart door een vernieuwde beleidskaart. Aanbevolen wordt dit met een binnenplanse wijziging conform artikel 3.6, eerste lid sub a en b Wet ruimtelijke ordening, te regelen. Voor ontwikkelingsgerichte bestemmingsplannen dient ongeacht het regiem vroegtijdig archeologisch vooronderzoek plaats te vinden.	De periodieke wijziging van de beleidskaart is geregeld in de beleidsnota Archeologie, de wijzigingsbevoegdheid is in het bestemmingsplan geregeld. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen ontwikkelingsbestemmingsplannen en andere plannen qua regime. Bij de herziening van de kaart en het beleid zal opnieuw worden bekeken, mede op basis van de dan vergaarde gegevens, zoals rapporten die bij de vergunningaanvraag zijn aangeleverd, of dergelijk onderscheid nodig is. Nu vergt het bestemmingsplan waar nodig al meer van de aanvrager, dan de globale wettelijke regeling van artikel 41 a Monumentenwet doet.	In de artikelen 2.6 en 2.7 zijn de wijzigingsbevoegdheid en de procedure, onder verwijzing naar artikel 3.6. Wro, geregeld.

NOOT: zie ook concept-facetbesteminsplan Archeologie.

Notities:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

